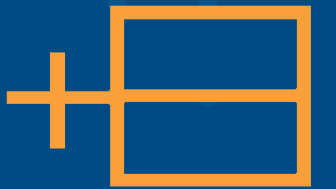
5

Llengua, immigració i ensenyament del català

el berber

Xavier Lamuela

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar i Família

Col·lecció *Llengua, immigració i ensenyament del català*, núm. 5

EL BERBER

ESTUDI COMPARATIU ENTRE LA GRAMÀTICA DEL CATALÀ I LA DEL BERBER O AMAZIG

Xavier Lamuela

Grup de Lèxic i Gramàtica
Gabinet d'Assessorament Lingüístic per a la Immigració
Universitat de Girona

Lamuela, Xavier
El Berber : estudi comparatiu entre la gramàtica del català i la del berber o amazig. – 2a ed. – (Llengua, immigració i ensenyament del català ; 5)
Bibliografia
ISBN 84-393-6956-5
I. Catalunya. Departament de Benestar i Família II. Col·lecció: Llengua, immigració i ensenyament del català ; 5
1. Català – Gramàtica comparada – Rifeny 2. Rifeny – Gramàtica comparada – Català 3. Català – Ensenyament – Estudiants estrangers
804.99-5:809.33-5

El projecte "Llengua, immigració i ensenyament del català" ha estat finançat pel Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya a través d'un conveni de col·laboració amb la Universitat de Girona (2000-2001).

Els investigadors que han treballat en la redacció dels resultats d'aquest projecte són:

Lluïsa Gràcia Solé (coordinadora)	Grup de Lèxic i Gramàtica (UdG)
Joan Miquel Contreras Heras	Grup de Lèxic i Gramàtica (UdG)
Jordi Farrés Nierga	SEDEC, Girona
F. Xavier Lamuela Garcia	Grup de Lèxic i Gramàtica (UdG)
Juan Carlos Moreno Cabrera	Universidad Autónoma de Madrid
Marcos Orozco Pairet	Becari del projecte (UdG)
Francesc Roca Urgell	Grup de Lèxic i Gramàtica (UdG)
Raquel Sánchez Avendaño	Estudiant de màster (UdG)
Josep M. Serra Bonet	Grup de Cultura i Educació (UdG)
Elisabet Serrat Sellabona	Grup de Cultura i Educació (UdG)

Han participat en l'elaboració i reimpressió d'aquest volum com a becaris, col·laboradors o revisors:

Hassan Abarkan	Serveis Socials, Ajuntament de Palafrugell
Roser Agustí Hereu	Becària (UdG)
Carles Castellanos Llorens	Universitat Autònoma de Barcelona
Berta Crous Castañé	Becària (UdG)
Olga Fullana Noell	Grup de Lèxic i Gramàtica (UdG i IEC)
Lizz Gauvreau O'Hagan	Becària del projecte (UdG)
Meritxell Marí Rodríguez	Becària del projecte (UdG)
Marcos Orozco Pairet	Becari del projecte (UdG)
Laura Riera Casellas	Grup de Lèxic i Gramàtica (UdG)
Lídia Turon Planella	Grup de Lèxic i Gramàtica (UdG)

Primera edició: abril de 2002
Primera reimpressió revisada: maig de 2003
Segona edició: desembre de 2005
Tiratge: 2.000 exemplars
Dipòsit legal: B. 51770-05
Disseny: THAU, S.L.
Impressió: Agpograf

PRESENTACIÓ

Em plau presentar-vos una reedició dels deu volums de la col·lecció «Llengua, immigració i ensenyament del català» que el Departament de Benestar i Família edita amb la voluntat d'ajudar a conèixer la nostra societat i d'acollir les persones que arriben d'arreu del món. Cadascun dels volums és fruit d'un estudi destinat a fer notar els aspectes lingüístics que poden afavorir o dificultar l'aprenentatge del català. Contenen una descripció gramatical de la llengua i un apartat dels errors i dels problemes lingüístics més freqüents, i, a més, uns estudis comparatius breus del sistema gramatical català amb els sistemes gramaticals de cadascuna de les llengües.

El Govern de la Generalitat de Catalunya aposta fermament per garantir una acollida adequada a totes les persones que han escollit el nostre país per a viure-hi. Cal posar els instruments necessaris per a fer-ho possible. Conèixer el català, per a aquestes persones, és un element important que tenen per a socialitzar-se. Però aprendre el català no ha de ser únicament una decisió personal i un dret, sinó que tota la ciutadania els ho hem de facilitar: els qui ens hi relacionem, els qui hi convivim i els professionals de les administracions, entre els quals hi ha els responsables de l'ensenyament.

Una de les tasques que podem fer, i volem fer, des de la Generalitat de Catalunya, és facilitar que aquest aprenentatge es faci, i es faci al més ràpidament possible. Per això, cal que els diferents nivells de formació i els professionals que hi treballen estiguin prou preparats i adaptats a la nova realitat. L'edició d'aquesta col·lecció és una eina que ha de permetre als professionals de l'ensenyament identificar les dificultats i els progressos en l'aprenentatge del català derivats de les diferències fonètiques, gramaticals i lèxiques amb la seva llengua materna. Desitgem que aquests manuals us facilitin la feina, una feina important per a garantir la igualtat d'oportunitats i articular l'acolliment també a partir d'un concepte inclusiu i vertebrador socialment com ha de ser l'aprenentatge de la nostra llengua pròpia.

ANNA SIMÓ I CASTELLÓ
Consellera de Benestar i Família

Tamadda 1

Marra iwdan, xelleqen d serreḥen mquddan dey lḥwerma d lḥaqq. γar-sen tiγit d laεqel i txeṣṣ-iten ad tili tawmatt jar-asen.

Article 1

Tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i en drets. Són dotats de raó i de consciència, i han de comportar-se fraternalment els uns amb els altres.

(Declaració Universal dels Drets Humans)

INTRODUCCIÓ

La idea de fer un estudi sobre les llengües dels immigrants que resideixen a Catalunya va sorgir de la constatació dels problemes que suposava el fet d'integrar a les aules i a la societat unes persones que parlaven una altra llengua de la qual la comunitat educativa del nostre país, en la majoria dels casos, no tenia cap coneixement. La situació, doncs, és ben diferent de la que es dóna amb els immigrants que parlen castellà, perquè els educadors sí que poden entendre i parlar la seva llengua i, per tant, no es dóna la impossibilitat de comprensió i de relació verbal.

L'objectiu d'aquests treballs és proporcionar als mestres i als professors que han d'ensenyar català als nostres immigrants una eina que els serveixi per a apropar-se una mica a la llengua que parlen els seus alumnes. No es tracta, evidentment, que aprenguin àrab, xinès o mandinga, per exemple. Només pretenem que tinguin una idea general del funcionament de la gramàtica d'aquestes llengües que els permeti valorar i entendre les dificultats i els progressos dels aprenents. És obvi que no tots els problemes lingüístics provenen de la interferència amb la primera llengua: alguns són generals en qualsevol aprenentatge d'una segona o, fins i tot, d'una primera llengua. Però sí que hi ha determinats errors que s'entenen més bé si es compara la gramàtica del català amb la de l'altra llengua. Nosaltres no pretenem, en aquests estudis, donar solucions ni material didàctic per als problemes concrets. Això es podrà fer en una segona fase, ara que tenim identificades les diferències entre les dues llengües i que hem pogut detectar els errors més freqüents. El treball que presentem ara hauria d'ajudar l'ensenyant a deduir d'on vénen o d'on poden venir els problemes i hauria d'estimular-lo a trobar estratègies didàctiques adequades a cada cas.

La idea que hi ha al darrere d'aquest projecte és que, perquè els immigrants s'integrin, cal que la societat d'acollida tingui algun coneixement de la cultura dels que hi arriben. I la cultura, entre d'altres coses, inclou la llengua. I potser és el factor més important, perquè és el que permet la transmissió de coneixements, d'experiències i de sentiments. La llengua, i per raons històriques els catalans ho podem entendre molt bé,

és un tret molt lligat a la persona i a la comunitat, que mereix un respecte especial per part dels altres i que en cap cas no s'ha de menystenir o ignorar.

Poder demostrar als immigrants que sabem alguna cosa de la seva llengua, encara que només sigui que en coneixem l'existència i el nom o la manera de dir *bon dia* o *gràcies*, manifestar que hi estem interessats i ensenyar-los que tenim un llibret que ens pot ajudar a saber-ne més, són coses que ells agrairan, com ho agrairíem nosaltres si ens trobéssim en les seves circumstàncies. En molts casos, especialment per als parlants d'algunes llengües africanes, aquest interès pot tenir encara un altre efecte beneficiós: evitar que ells s'avergonyeixin de la seva pròpia llengua i, per tant, reduir el sentiment d'inferioritat que de vegades senten envers ells mateixos i la seva cultura quan són aquí. Només quan ens acceptem i ens sentim acceptats som capaços d'acceptar els altres. Un procés d'integració no pot estar desvinculat del coneixement mutu. Integrar no vol dir fagocitar. Integrar-se no pot implicar haver de renunciar a la pròpia cultura. Si fos així seria un empobriment... per a les dues parts.

Estructura del llibre

Aquest llibre consta de quatre parts. En la primera, *Identificació de la llengua*, es donen unes nocions bàsiques sobre el lloc on es parla, el nombre de parlants, la situació sociolingüística i les variants dialectals, l'alfabet i les principals característiques gramaticals del berber.

La segona part, *Descripció gramatical*, presenta algunes qüestions de l'estructura de la gramàtica del berber, especialment aquelles que són més diferents del català o que poden ser la font d'alguns errors. Està organitzada internament en quatre subapartats: fonètica i fonologia, morfologia, sintaxi i lèxic. Aquest capítol no s'ha de veure com una "gramàtica berber": és només un conjunt d'informacions gramaticals sobre el berber comparades amb les estructures corresponents del català. Sempre que ens ha estat possible hem relacionat la comparació gramatical amb els errors que hem detectat en la parla catalana de persones berbers. Hem intentat sempre deixar de banda els tecnicismes i hem simplificat els problemes al màxim. Possiblement un lingüista hi trobarà mancances, problemes interessants poc explicats i sense cap proposta de solució. I tindrà raó. Però es tracta d'un treball amb una finalitat pràctica molt clara: ajudar els

educadors (que no necessàriament són lingüistes). És per això que hem cregut convenient deixar de banda les disquisicions que podrien ser molt interessants per a un lingüista però que no aportarien res significatiu a l'obra tal i com l'hem concebuda des del començament.

La tercera part inclou una llista amb els tipus d'errors que hem trobat, amb exemples i la referència a l'apartat del segon capítol en què es tracta la qüestió. Els errors provenen de parlants berbers que hem entrevistat quan parlaven català.

El quart apartat correspon a dos breus vocabularis, un de català - berber i un altre de berber - català. Les formes berbers estan escrites amb l'ortografia d'aquesta llengua. En el segon capítol, en parlar de la fonètica i de la fonologia, es donen les equivalències entre aquestes grafies i els símbols de l'alfabet fonètic internacional. Això pot facilitar, fins a un cert punt, la pronunciació d'alguna paraula en berber, si és necessari. S'han triat els conceptes que es consideren més o menys universals en la bibliografia especialitzada i s'hi han afegit aquells que ens semblava que podien ser d'ús més freqüent en la nostra societat o en la cultura berber.

Finalment, el cinquè punt és una breu bibliografia que inclou els materials utilitzats, referències assequibles des de Catalunya i adreces de pàgines web relacionades amb el tema, i el sisè apartat conté els apèndixs: el quadre de l'alfabet fonètic internacional, el quadre de sons del català i un mapa de l'extensió geogràfica de la llengua berber.

Agraïments

Tot aquest projecte no hauria estat possible sense el finançament del Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya. Agraïm, doncs, d'una manera molt especial la confiança que ens ha demostrat la consellera Irene Rigau i la col·laboració de les persones del Departament que presideix.

La redacció d'aquest volum s'ha beneficiat de la col·laboració de diverses persones. En primer lloc agraïm la feina que han fet els becaris i col·laboradors que han treballat directament o indirectament en aquest projecte, entrevistant informants,

transcrivint els enregistraments i fent tot el que calia: L. Gauvreau, M. Marí, M. Orozco, L. Riera, B. Crous, R. Agustí i L. Turon. A O. Fullana devem les pautes i totes les indicacions necessàries per a l'estructuració del vocabulari final. Agraïm també a les escoles que ens han facilitat les entrevistes als informants: el CEIP La Farga de Salt, el CEIP El Portitxol de L'Estartit, el Centre de Formació d'Adults Les Bernardes de Salt i la Parròquia de Sant Genís de Torroella de Montgrí. Expressem el nostre agraïment a les persones que han acceptat de ser entrevistades i a la seva disponibilitat. Donem les gràcies a la *International Phonetic Association (c/o Department of Linguistics, University of Victoria, Victoria, British Columbia, Canadà)* per permetre la reproducció del quadre de sons que apareix a la secció d'apèndixs. Finalment, volem agrair l'extrema disponibilitat de Hassan Abarkan i de Carles Castellanos, que han respost a les nostres consultes, han llegit l'original i hi han fet aportacions valuoses i unes quantes correccions; a més a més, el darrer ens ha prestat materials indispensables per a la realització del treball. Omar Ouakrim ens ha fet algunes observacions particularment útils. En el nostre cas, però, és especialment cert que els defectes que persisteixen són exclusivament de la responsabilitat de l'autor.

Agraïm per endavant tots els suggeriments, observacions i correccions que els lectors ens pugueu fer arribar a l'adreça de correu electrònic gali@udg.es. La vostra col·laboració ens podrà ser molt útil per a millorar el nostre treball.

ABREVIATURES USADES EN LA DESCRIPCIÓ GRAMATICAL

ANNEX.	estat d'annexió
AUX.	auxiliar
DEM.	demostratiu
FEM.	femení
HAB.	habitual
IMPER.	imperatiu
IMPERF.	imperfectiu
INTERR.	partícula interrogativa
MASC.	masculí
ORIENT.	partícula d'orientació
PART.	partícula
PERF.	perfectiu
PL.	plural
PRON.	pronom
RAD.	radical
SG.	singular

ABREVIATURES USADES EN EL VOCABULARI

adj.	adjectiu
adv.	adverbi
art.	article
conj.	conjunció
n.	nom
num.	numeral
prep.	preposició
pron.	pronom
v.	verb

1. IDENTIFICACIÓ DE LA LLENGUA

1.1. FILIACIÓ I DENOMINACIÓ

L'amazig pertany a la família afroasiàtica. La distància lingüística entre els diferents membres d'aquesta família és molt gran; això fa que, malgrat algunes afinitats en la fonètica i en les estructures gramaticals, el berber i l'àrab, que, com a llengua semítica, pertany també al grup afroasiàtic, són llengües molt diferents. Això no priva que el contacte secular entre les dues ha produït influències mútues molt importants. D'una banda, l'àrab dialectal del Magrib és parlat en una proporció important per descendents d'antics berberòfons, talment que es pot dir que té un substrat amazig, amb el que això comporta d'adaptació fonètica, gramatical i semàntica. D'altra banda, l'àrab és la llengua socialment dominant per a la majoria dels berbers i la llengua de la religió per a quasi tots; com a conseqüència d'això, una part significativa del lèxic amazig actual és d'origen àrab i aquest vocabulari ha penetrat en la llengua amb fonemes específics que s'han incorporat a l'inventari dels sons del berber.

Pel que fa al nom de la llengua, al costat del terme *berber*, consagrat per un ús generalitzat en el qual participen destacats militants polítics i culturals (vegeu per exemple els títols de Salem Chaker a la bibliografia), utilitzem també una adaptació d'un terme autòcton, seguint la proposta de Tilmatine *et al.* (1998) i de Castellanos (1997). Aquest terme és en berber, *amaziγ* (plural *imaziγen*), referit a les persones, i el femení *tamaziγt*, referit a la llengua, que és emprat al costat d'un altre terme també habitual, *celḥa*. Tal com s'ha fet en català en el cas del nom de l'alfabet en ús entre els tuaregs, anomenat *tifinaγ*, adaptem la γ del berber, transcrita de vegades *gh*, com a *g*. A diferència dels autors citats, ens sembla una mica forçat crear d'entrada una forma femenina en català; potser l'ús la demanarà i la imposarà més endavant. Usem doncs com a sinònims *berber*, *berbers*, i *amazig*, *amazigs*, tots dos invariables pel que fa al gènere.

1.2. DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I NOMBRE DE PARLANTS

La llengua amazig és present a tot el nord d'Àfrica des de les primeres notícies històriques que tenim d'aquest territori. Tot i que encara no s'han pogut comprendre, se suposa que les inscripcions d'època romana anomenades líbiques són escrites en una llengua que havia de ser el berber antic, o almenys una forma lingüística pròxima. En tot cas, l'amazig ha subsistit amb les conquestes romana i àrab. Actualment és parlat per uns vint milions de persones dins de territoris que ocupen d'una manera discontínua el Magrib i una bona part del Sàhara i del Sahel (Chaker, 1999: 13-16). Els grups més importants de berberòfons es troben:

a) Al Marroc (uns 12 milions, més del 40% de la població), els parlants de:

1- Rifeny (tarifit) al nord. La ciutat de Melilla, d'administració espanyola, es troba en territori rifeny.

2- Beràber o tamazight en sentit estricte –es tracta també del nom global de la llengua– al centre est.

3- Taixelhit al sud-oest.

b) A Algèria (uns 7 milions, entorn del 25% de la població), els parlants de:

1- Cabilenc (taqbaylit) al nord-est, a la Cabília.

2- Taixawit en un territori septentrional situat una mica al sud-est de la Cabília.

3- Tamzabit, al Mzab, situat al centre nord.

c) Els tuaregs, parlants de tamahaq, tuareg septentrional, i de tamaixeq, tuareg meridional, en una àrea extensa situada a cavall d'Algèria, Líbia, Nigèria, Burkina Faso, i sobretot Níger (uns 500.000 berberòfons) i Mali (entre 300 i 400.000), on l'amazig és reconegut com una de les llengües nacionals.

A més a més, hi ha nombroses altres illes lingüístiques poblades per berberòfons a Algèria i algunes també a Mauritània, Tunísia, Líbia i Egipte. Cal tenir en compte així mateix les poblacions amazigs desplaçades més o menys recentment dins dels estats on la llengua és autòctona i també en d'altres països, entre els quals destaca França, on, a part de la seva importància social, la presència berber es manifesta en una notable activitat cultural.

Com es pot imaginar, la variació dialectal de la llengua berber és molt gran i la intercomprensió entre parlants de varietats extremes no està pas assegurada; la falta d'hàbit d'aquesta mena d'experiència reforça les dificultats derivades de la distància lingüística, ja prou importants. Tot i que una descripció unitària de la llengua és possible, en aquest llibre hem triat de presentar la varietat rifenya a fi de donar-li una utilitat més immediata, ja que la gran majoria dels berberòfons establerts a Catalunya provenen de la regió del Rif.

1.3. ESCRIPTURA

Existeix un alfabet específicament berber que ha estat mantingut pels tuaregs: el tifinag. És d'origen molt antic i conserva signes que ja eren emprats en les inscripcions líbiques. Actualment el berber és sobretot una llengua d'ús oral, però l'ús escrit es difon de manera progressiva. Davant les tres opcions possibles –tifinag, escriptura àrab i alfabet llatí–, sembla que l'ús de l'escriptura llatina és el que té més possibilitats d'imposar-se, potser al costat d'un ús emblemàtic del tifinag. Naturalment, l'última paraula la tindrà un desitjable ús escolar i mediàtic generalitzat del berber, particularment al Marroc i a Algèria. En aquest llibre utilitzem les convencions gràfiques de base llatina proposades per Chaker (1987: 77-120; vegeu la taula del paràgraf 2.1.3).

1.4. CARACTERITZACIÓ TIPOLÒGICA SUMÀRIA

Pel que fa a la pronunciació, l'amazig es caracteritza per un sistema vocàlic reduït des del punt de vista fonològic (/a/ ~ /i/ ~ /u/) però amb una gran diversitat de realitzacions fonètiques, per la complexitat dels grups consonàntics possibles i per la presència de consonants tenses, generalment més llargues, en oposició fonològica amb les corresponents laxes:

(1) ike**r**z 'ha llaurat' ike**rr**ez 'llaura, està llaurant'

yer**z**u 'ha buscat' ire**zz**u 'busca, està buscant'[1]

La principal característica morfològica, que el berber comparteix amb les llengües semítiques, és que utilitza, a més de l'adjunció de prefixos i sufixos, la possibilitat de modificar la dotació vocàlica i la qualitat de les consonants dels mots per a produir derivats i formes de flexió. Així, per a obtenir el plural de la paraula *aẓru* 'pedra', es canvia el prefix propi del singular, *a-*, en *i-*, i la vocal final *u* en *a*: *iẓra*; a partir de la forma bàsica del verb *seγ* 'comprar' –es tracta de l'imperatiu singular–, afegint-hi un prefix *y-* (/*i-*) de persona i la vocal interna *a*, i fent tensa la primera consonant s'obté *yessaγ*, tercera persona del singular masculí de l'habitual-duratiu, que expressa l'acció habitual o continuada: *compra*, *està comprant*. Escrivint *C* per una consonant i *C:* per una consonant tensa, podem representar així els canvis:

(2) aẓru 'pedra' → **i**ẓr**a** 'pedres' (aCCu → iCCa)

seγ 'compra!' → **yess**a**γ** 'compra, està comprant' (CC → yC:aC)

Un altre tret propi del berber és l'estat d'annexió dels noms, que adopten una forma particular darrere de determinades partícules, com la conjunció *d* 'i', i en determinades funcions, com la de complement nominal o la de subjecte en la seva posició no marcada, darrere del verb:

(3) a. afunas d **u**γyul
bou i ase ANNEX.
'el bou i l'ase'

b. aγyul d **u**funas
ase i bou ANNEX.
'l'ase i el bou'

[1] En aquests exemples s'observa l'alternança de *y-* i *i-* amb un mateix valor de tercera persona del singular masculí. No s'ha de tenir en compte la vocal *e*, que representa una vocal neutra de suport que només s'afegeix per a facilitar la pronunciació dels grups consonàntics.

La morfologia verbal s'organitza a partir de l'expressió de l'aspecte –oposició perfectiu ~ imperfectiu ~ habitual-duratiu– i no pas de la del temps:

(4)	a.	uzzeleγ	'he corregut, vaig córrer'	(perfectiu)
	b.	ad azzeleγ	'que corri (jo), a córrer (jo), correré'	(imperfectiu)
	c.	ttazzeleγ	'corro, estic corrent'	(habitual-duratiu)

L'ordre oracional de l'amazig és verb - subjecte - complements (VSO), com a (5a), tot i que el subjecte, quan és presentat com a referència del que es dirà, precedeix molt sovint el verb, com a (5b):[2] (Sarrionandia, 1905: 318, adaptat):

(5) a. War teqqar twessart ca i ḥad
no dir HAB. vella ANNEX. quelcom a algú
'La vella no diu res a ningú'

b. Tawessart war teqqar ca i ḥad
vella no dir HAB. quelcom a algú
'La vella no diu res a ningú'

Els adjectius qualificatius i els complements nominals segueixen habitualment el nom complementat (Sarrionandia, 1905: 372, 318):

(6) a. aydi amezẓyan
gos MASC. SG. petit MASC. SG.
'el gos petit'

b. acuwaf n temγart
Cabell de dona ANNEX.
'el cabell de la dona'

[2] Es tracta del que s'anomena tematització; un exemple de tematització del complement directe en català, el tindríem a la frase 'en Joan, no l'he vist', en què *en Joan* és presentat com a referència del que es dirà a continuació (vg. § 2.3.1.2).

2. DESCRIPCIÓ GRAMATICAL

2.1. FONÈTICA I FONOLOGIA

2.1.1. L'INVENTARI DE LES CONSONANTS BERBERS

2.1.1.1. El conjunt de les consonants de les varietats berbers

La llengua amazig destaca per la riquesa del seu consonantisme. Si comparem el conjunt de les consonants del berber amb les del català, apreciarem que ha de tenir més dificultats un catalanòfon per a aprendre a pronunciar el berber que no pas un berberòfon per a dominar la pronunciació de les consonants catalanes. Veurem que, en el cas de les vocals, la dificultat ha de ser més o menys simètrica. Comencem donant l'inventari dels sons consonàntics del català a fi d'establir una comparació amb els de l'amazig; hi incloem també sons que apareixen en determinats contextos sense que tinguin valor fonològic, com és el cas de la sèrie dels aproximants. Presentem els sons amb la seva grafia catalana característica acompanyada de la transcripció corresponent en alfabet fonètic internacional (AFI).

Consonants del català

	oclusives		africades		fricatives		aproxim. i semivocals		nasals		laterals		vibrant		bategant	
	AFI	grafia	AFI	grafia	AFI	grafia	AFI	grafia	AFI	grafia	AFI	grafia	AFI	grafia	AFI	grafia
bilabials	p b	*p* *b*					β	*b*	m	*m*						
labiodentals					f (v)	*f* *(v)*			ɱ	*m(f)*						
dentals i alveolars	t d	*t* *d*	ts dz	*ts* *tz*	s z	*s* *z*	δ[3]	*d*	n	*n*	l	*l*	r	*r/rr*[4]	ɾ	*r*
alveolars i palatals			tʃ dʒ	*tx* *tj*	ʃ ʒ	*ix* *j*	j	*i*	ɲ	*ny*	ʎ	*ll*				
velars	k g	*c/q* *g*					ɣ	*g*	ŋ	*ng*						
velar arrodonida							w	*u*								

[3] Amb aquest valor s'usa sovint el signe [ð], que correspondria més precisament al so de la grafia *th* en la paraula anglesa *that*.

[4] En català la *r* pot ser bategant (*cara*), vibrant (*porta*) i vibrant llarga (*porro* [r:]).

A continuació donem les consonants que es troben en les diverses varietats de la llengua amazig, prescindint d'algunes realitzacions que detallarem més endavant, d'una manera particular per al rifeny. En aquest cas, donem també la representació en la grafia llatina adoptada i les correspondències en l'alfabet fonètic internacional.

Consonants de l'amazig

	oclusives		africades		fricatives		nasals		semivocals		lateral		vibrants	
	AFI	grafia	AFI	grafia	AFI	grafia	AFI	grafia	AFI	grafia	AFI	grafia	AFI	grafia
bilabials	(p) b	*(p)* *b*					m	*m*						
bilabials arrodonides	bʷ	*bʷ*												
labiodental					f	*f*								
dentals i alveolars	t d	*t* *d*	ts dz	*ţ* *z̧*	s z	*s* *z*	n	*n*			l	*l*	r	*r*
dent. i alveol. faringalitzades	tˤ dˤ	*ṭ* *ḍ*			sˤ zˤ	*ṣ* *ẓ*							rˤ	*ṛ*
alveopalatals			tʃ dʒ	*č* *ğ*	ʃ ʒ	*c* *j*			j	*y*				
velars	k g	*k* *g*												
velars arrodonides	kʷ gʷ	*kʷ* *gʷ*							w	*w*				
uvulars	q	*q*			χ ʁ	*x* γ								
uvulars arrodonides	qʷ	*qʷ*			χʷ ʁʷ	*xʷ* γʷ								
faringals					ħ ʕ	*ḥ* ε								
laringal					ɦ									

La primera cosa que destaca de la comparació dels dos quadres és que el berber té representants de tres sèries de consonants que falten completament en català; es tracta de les uvulars, les faringals i les laringals. A més a més, algunes sèries es doblen, almenys parcialment, de consonants caracteritzades per una articulació complementària labial, les arrodonides, o faringal, les faringalitzades. En català només la semivocal *w* coneix alhora una articulació velar i labial. Al quadre del berber falten, en contrapartida, els sons de *ny* i de *ll*, però cal advertir que determinades combinacions de fonètica sintàctica fan aparèixer el de *ny*, que, sense ser un fonema, és present en tot cas en la pronunciació.

Tot seguit concretem alguns detalls i donem algunes nocions sobre la pronunciació de les consonants absents en català o que tenen una pronunciació diferent de la de les seves equivalents catalanes. En acabat comentarem d'una manera més precisa les característiques de la fonologia i de la fonètica del rifeny.

La *p* existeix només en manlleus d'altres llengües; és absent del sistema berber tradicional.

Les consonants arrodonides es pronuncien posant els llavis com si haguessin d'anar seguides d'una *u*. És el que es fa en català quan es pronuncien els grups *qu* i *gu* de les paraules *quatre* i *guant*; ho podem observar aturant la pronunciació en el moment en què estem a punt de desfer l'oclusió de la consonant. La diferència entre *qu* i *gu* del català i les consonants arrodonides berbers és que en aquestes el temps de *w* és més breu, com si es pronunciés pràcticament al mateix temps que la consonant oclusiva. En rifeny només hi ha consonants arrodonides de la sèrie velar:

(7)	ssekk^{w}ar	'sucre'
	gg^{w}ed	'tenir por'

En d'altres varietats, com el cabilenc, en trobem també de les sèries bilabial i uvular. Al costat de la forma cabilenca, donem la forma rifenya corresponent; així constatem que, a la bilabial del cabilenc, hi correspon una velar, i que a les uvulars labialitzades, hi corresponen uvulars sense labialitzar:

(8)	ebb^{w} / g^{w} [uw]	'coure' (verb)
	ameqq^{w}ran / ameqqran	'gran'
	tax^{w}zant / taxzant	'armari'
	alγ^{w}em / alγem	'camell'

Les consonants faringalitzades es pronuncien acompanyant l'articulació dental o alveolar d'un acostament de l'arrel de la llengua al vel del paladar, al punt d'articulació de la *k*, i estrenyent al mateix temps la faringe, és a dir, el conducte per on passa l'aire al fons de la boca. El procés de velarització que s'obté acostant la llengua al punt

d'articulació de la *k* és el component fonamental d'aquesta articulació i, tant aquest procés com l'efecte que produeix de so més greu que l'habitual, són de la mateixa mena que els que caracteritzen la *l* catalana, però tot plegat és més marcat. També, com en el cas de la *l* velaritzada, aquesta pronunciació es fa particularment sensible en les vocals immediates, que resulten amb un so característic més greu, més tancat en el cas de la *a*– penseu en la *a* de la paraula *igual*–, més obert en el cas de la *i* i de la *u*, que donen versions particulars de *e* i de *o*:

(9) aṭṭas 'molt'
qḍa 'acabar'
nqeṣ 'faltar'
ẓer 'veure'
ṛṛuz 'arròs'

La *s* i la *z* són anteriors respecte a les del català o les del castellà estricte; són més aviat com les del francès o les de les varietats atlàntiques de l'espanyol:

(10) sers 'posar'
izi 'mosca'

Les africades *ț* i *z̦* són pronunciades [ts] i [dz] amb la mateixa articulació de *s* i de *z* que acabem de veure. Són absents de la major part de les varietats berbers i no tornaran a aparèixer en la nostra descripció.

La *l* és com la del castellà, però en alguns casos, per exemple quan és tensa, es faringalitza i, tal com hem vist, adquireix un so de la mena del de la *l* catalana però més marcat. Veurem que en rifeny la *l* és generalment pronunciada com una *r*.

Les alveopalatals *c* i *j* corresponen als sons escrits en català *ix* [ʃ] i *j* [ʒ]:

(11) muc 'gat'
raja 'esperar'

Les africades corresponents, *č* [tʃ] i *ğ* [dʒ] també existeixen en català; en berber no són pas generals, però són prou més esteses que les africades dentals. Tal com veurem més endavant, en rifeny poden correspondre a la pronunciació de *lt* i de *ll*, grafies que són sovint substituïdes per *č* i *ğ* (vg. Tilmatine *et al.,* 1998). El cabilenc té africades alveopalatals que es corresponen regularment amb fricatives tenses del rifeny:

(12) eč / ecc 'menjar'
iğ / ijj 'un'

La *q* [q] és una oclusiva uvular, pronunciada fent recular la llengua fins a la campaneta, punt d'articulació de la *r* francesa. La fricativa uvular sonora, γ [ʁ], correspon a la pronunciació actual de la *r* del francès, com una *g* fricativa pronunciada endarrere. La fricativa uvular sorda, *x* [χ], té una articulació més avançada que la de la sonora, i, des del punt de vista fonètic, es pot considerar velar; ve a ser la *j* del castellà:

(13) aqnenni 'conill'
aγembub 'cara'
axxam 'habitació'

La fricativa faringal sorda, *ḥ* [ħ], es produeix fent fregar l'aire entre l'arrel de la llengua i la faringe, que s'estreny tal com hem descrit per a les faringalitzades: fa l'efecte d'una aspiració amb un so de fricció marcat i acompanyat d'una ressonància greu. La faringal sonora, ε [ʕ], és més aviat una semivocal i es pronuncia acostant l'arrel de la llengua a la faringe, que s'estreny; es tracta d'un so lleuger, poc perceptible:

(14) ḥma 'protegir'
ssaεd 'felicitat'

La fricativa laringal, *h* [ɦ], és una aspiració produïda pel pas de l'aire per la laringe. En berber, com en àrab, és generalment sonora, com l'aspiració de l'andalús a la paraula *paja*:

(15) wah 'sí'

L'amazig té les dues semivocals que trobem en català, *y* [j] i *w* [w]:

(16)	deγya	'aviat'	aydi	'gos'
	baw	'fava'	awal	'paraula'

Segons els contextos, alternen amb les vocals *i* i *u*, però veurem que també poden entrar en alternances amb consonants.

Com ja hem apuntat, el berber dobla gairebé tots els seus sons consonàntics amb consonants tenses que s'hi oposen fonològicament, de vegades amb funcions morfològiques específiques; es parla d'una oposició entre consonants laxes i tenses. Des d'un punt de vista fonètic, les consonants tenses solen ser més llargues que les laxes; però la distinció es manifesta de vegades per d'altres mitjans, com ara l'oposició entre consonants oclusives i fricatives. Cal destacar que la γ no té una parella tensa i que en els casos en què podríem esperar trobar-la, dins del joc de les oposicions morfològiques, apareix una *q* tensa. La *ḍ* entra en oposició amb la sorda *ṭṭ*. Les semivocals *y* i *w* s'oposen a *gg* i *gg*^{w}, respectivament:

(17)	amen	'creure'	mmet	'morir'
	neγ	'matar'	ineqq	'mata, està matant'
	raja	'esperar'	ejj	'deixar'
	seqsa	'preguntar'	qqed	'cremar'
	ḍew	'volar'	iṭṭaw	'vola, està volant'
	zwa	'travessar'	izegg^{w}a	'travessa, està travessant'

En moltes varietats, sobretot del nord, les consonants oclusives laxes coneixen realitzacions fricatives, segons un fenomen semblant al de l'articulació de *b*, *d* i *g* del català i de l'espanyol en paraules com *acabar*, *poder* i *pagar*. La diferència és que en berber la fricativització afecta també les consonants sordes. Així, una *t* es pot pronunciar com una *z* del castellà, o una *k* amb sons intermedis entre el de la *j* del castellà i el de la *ix* del català; tal és el cas del rifeny.

2.1.1.2. El consonantisme del rifeny

Acabem de veure que en rifeny les oclusives laxes són, de fet, fricatives. A diferència del que fan alguns autors, hem procurat escriure aquests sons amb la grafia de les oclusives, entenent que en general es pot deixar a regles de lectura la realització fricativa i que és sempre millor utilitzar una forma escrita que vagi en el sentit de la intercomprensió entre els berberòfons de diversos orígens. Així doncs, caldrà tenir present que la *b* es llegeix com la del català quan és entre vocals, la *t* i la *d* respectivament amb els sons de la *z* del castellà i de la *th* de l'anglès en la paraula *that*, la *k* amb un so com el de *ix* del català però sense el seu caràcter sibilant [ç], la k^w s'hi confon, la *g* sona com la *y*, i la g^w es pronuncia com una *w* allargada:

(18)	b	[β]	ibawen	'faves'	baγel	'corb'
	t	[θ]	tanyart	'front'	tamγart	'dona'
	d	[ð]	adef	'entrar'	fud	'genoll'
	k	[ç]	sken	'ensenyar'	amkan	'lloc'
	g	[j]	argaz	'home'	ugur	'caminar'
	k^w	[ç]	ak^wer / aker	'robar'		
	g^w	[w:]	tag^wurt	'porta'		

La *t* i la *d* mantenen l'articulació oclusiva quan entren en contacte entre elles o darrere d'una *n*. La *m* davant de *t* o de *d* es pronuncia com una *n*:

(19)	a**d t**ased	[at:asəð]	'vindràs'
	ta**ndint**	[θandint]	'ciutat'
	ɛa**mt**i	[ʕanti]	'tia paterna'

Les consonants oclusives tenses, sense veritable oposició amb les corresponents laxes, es pronuncien sovint sense allargar-les particularment. Es poden escriure dobles per a advertir que no s'han de pronunciar fricatives:

(20)	ittazzel	'corre, està corrent'
	tidett	'veritat'

Hi ha ensordiment de consonants quan precedeixen una sorda. És el mateix fenomen que trobem regularment en català: *dissabte* [pt]. En berber pot afectar també les semivocals *w* i *y*:

(21) taqse**bt** [fθ] ‘castell’
a**d** **t**ased [t:] ‘vindràs’
tawra**γt** [χθ] ‘groga’
tafeqqa**εt** [ħθ] ‘pena’
taγenja**yt** [çθ] ‘cullera’
tfa**wt** [ʍθ] ‘llum’[5]

Convé de destacar una sèrie de pronunciacions del rifeny que afecten la *l*:

a) La *l* simple és pronunciada generalment com una *r*:

(22) awa**l** ‘paraula’
twa**l**a ‘vegada’

b) A la *ll* doble de la grafia, hi correspon un so allargat com el del grup *tj* del català en la pronúncia normativa:

(23) ye**ll**i ‘filla’
tame**ll**alt ‘ou’

c) En algunes zones el grup *lt* es pot pronunciar amb un so com el de la grafia *tx* del català:

(24) tamella**lt** ‘ou’
we**lt**ma ‘germana’

[5] La *w* ensordida sona acompanyada d’un lleuger so de fricció velar; en transcripció fonètica es representa pel signe [ʍ].

La *r*, per la seva banda, tendeix a emmudir-se a final de síl·laba i produeix davant seu un so proper al de la *a* i una marcada obertura de la *i* i de la *u*, respectivament cap a *e* i *o*:

(25)	aj**er**	'superar, ésser més gran'
	aḥenj**ir**	'nen'
	tam**ur**t	'terra'

Algunes característiques del consonantisme rifeny poden influenciar la pronunciació del català. És el cas de l'absència o de la distribució limitada dels sons de *ll* i de *ny*. Pel que fa al primer, el fet que no hi sigui en berber es combina amb la influència de l'espanyol perquè pugui faltar en la pronunciació catalana dels rifenys; d'altra banda, tots dos sons palatals poden ser pronunciats amb dificultat en determinats contextos, per exemple davant de *s*:

(26) a**ny**s, u**ll**s

L'articulació diferent de la *s* i de la *z* en berber i en català pot ser la causa de la confusió d'alguns d'aquests sons i que es pronunciï una [z] com si fos una *j*:

(27) po**s**ar

La pronunciació rifenya de la *l* es fa notar de vegades en final de síl·laba, de tal manera que se sent una *r*:

(28) ba**l**có, fa**l**dilles

2.1.2. INVENTARI DE LES VOCALS DEL BERBER I POSICIÓ DE L'ACCENT

El sistema vocàlic del berber compta només amb tres fonemes: *a*, *i*, *u*. Si el comparem amb el del català, tindrem la impressió que aquest darrer és molt més complex:

Fonemes vocàlics de l'amazig

	anterior	central	posterior (arrodonit)
tancats	i		u
baix		a	

Fonemes vocàlics del català

	anteriors		central		posteriors (arrodonits)
tancats	i				u
semitancats		e		o	
semioberts		ɛ		ɔ	
baix			a		

Per a completar el conjunt de les vocals del català, hi afegiríem l'anomenada vocal neutra [ə], que no és un fonema autònom.

Si es té en compte el nombre de sons efectius, resulta que la pronunciació de les vocals del berber és d'una considerable complexitat. Les realitzacions que podem considerar bàsiques són l'anterior [æ] per a *a*, i l'oberta per a *i* [ɪ] i *u* [ʊ]; aquesta darrera prou sovint és també avançada. En tot cas, s'ha de tenir present que la pronunciació de les vocals de l'amazig varia considerablement segons els contextos i que un inventari dels sons realment pronunciats probablement superaria el dels que existeixen en català.

El berber coneix també una vocal neutra, *e* [ə], que no té valor fonològic però que apareix amb entitat i amb timbre molt variables per a facilitar la pronunciació de grups consonàntics excessivament complexos.

L'amplitud de realitzacions de les vocals de l'amazig, que no correspon a oposicions fonològiques efectives, suposa una dificultat afegida en l'adquisició de la pronunciació de llengües com el català, en què cal fixar com a pertinents les distincions que en la llengua d'origen no ho són; així les confusions de vocals, particularment de *e* i, de *i* són característiques de la pronunciació catalana dels berberòfons:

(29)	[e] o [ɛ] →	[i]	f[i]r	'f[e]r'
			est[i]m	'est[ɛ]m'
	[ə] →	[i]	p[i]l·lícula	'p[ə]l·lícula'
			hem qu[i]dat	'hem qu[ə]dat'
			div[i]rtida	'div[ə]rtida'
	[a] →	[i]	mec[i]nic	'mec[a]nic'
	[i] →	[e]	b[e]goti	'b[i]goti'
			d[e]ntre	'd[i]ntre'
	[e] o [ɛ] →	[a]	m[a]njo	'm[e]njo'
			par[a]lla	'par[ɛ]lla'

L'amazig té un accent d'intensitat en què el tret rellevant és l'altura musical, per sobre de la força de la veu i de la durada sil·làbica; aquesta característica el lliga fortament a l'entonació de la frase, fins al punt que és aquesta la que decideix la posició definitiva dels accents en el discurs i que, si es pot parlar d'accent en les paraules aïllades, és només en la mesura en què són pronunciades adaptant-hi les regles d'entonació i d'accentuació de la frase (Chaker, 1995: 97-116).

2.1.3. TAULA DELS SONS I DE LES GRAFIES DEL BERBER

En la taula següent figuren: (1) la grafia en alfabet llatí, (2) el seu valor en alfabet fonètic internacional amb les variacions principals, (3) el nom de la lletra en

berber, (4) la grafia en tifinag segons l'ús marroquí (revista *Tifinagh*, 8 (des. 1995)), amb els signes diferents que figuren a Tilmatine *et al.* (1998: 16) posats entre parèntesis, (5) la lletra àrab que correspon al so berber i (6) un exemple de mot amb aquest so, acompanyat de la seva traducció catalana. La barra (/) en el nom de les vocals significa que hi ha dues denominacions possibles. En el cas de les consonants arrodonides *b*ʷ, *γ*ʷ, *q*ʷ i *x*ʷ, no hem trobat cap nom, però es podria formar paral·lelament als de *g*ʷ*em* i *k*ʷ*em* (vg. també Mammeri, 1976: 15-16). Els exemples són, en general, rifenys; quan no podem il·lustrar el so corresponent en aquesta varietat, donem un exemple cabilenc seguit de la solució rifenya, que se n'aparta només per algun detall fonètic.

grafia	**valor**	**nom**	**tifinag**	**alifat**	**exemple**
a	[æ]	a / aγra	•	ا	tarwa 'fills'
b	[b] [β]	ba	ⴱ	ب	ibawen 'faves'
bʷ	[bʷ]				ebbʷ / gʷ 'coure, v.'
c	[ʃ]	ca	ⵛ	ش	muc 'gat'
č	[tʃ]	yeč	ⵞ		eč / ecc 'menjar'
d	[d] [ð]	da	ⴷ	د	da 'aquí'
ḍ	[dˤ] [ðˤ]	ḍaṛ	ⴹ (E)	ض	qḍa 'acabar'
e	[ə]	ilem	ⴻ		aqemmum 'boca'
f	[f]	fa	ⴼ (Ⅱ)	ف	fus 'mà'
g	[g] [j]	ga	ⴳ		egg 'fer'
gʷ	[gʷ] [w:]	gʷem			ggʷed 'tenir por'
ğ	[dʒ]	yeğ	ⴵ	ج	iğ / ijj 'un'
γ	[ʁ]	γaṛ	ⵖ	غ	aγembub 'cara'
γʷ	[ʁʷ]				alγʷem / alγem 'camell'
h	[ɦ]	ha	ⵀ (Ø)	ه	wah 'sí'
ḥ	[ħ]	ḥim	ⵃ	ح	ḥma 'protegir'
i	[ɪ]	i / iγri	ⵉ		tixsi 'ovella'
j	[ʒ]	ja	ⵊ		raja 'esperar'
k	[k] [ç]	ka	ⴽ	ك	kkes 'treure'
kʷ	[kʷ] [ç]	kʷem			ssekkʷar 'sucre'
l	[l] [r]	la	ⵍ	ل	ili 'ésser'
m	[m]	ma	ⵎ	م	marra 'tot'
n	[n]	na	ⵏ	ن	ini 'dir'
p	[p]	(en manlleus)			pisu 'pis'
q	[q]	qil	ⵇ	ق	aqnenni 'conill'

q^w	[q^w]				ameqq^{w}ran / ameqqran ‘gran’
ε	[ʕ]	εil	ⵄ	ع	ssaεd ‘felicitat’
r	[r]	ra	ⵔ	ر	irar ‘jugar’
ṛ	[$r^ʕ$]	ṛaṛ	ⵕ		ṛṛuz ‘arròs’
s	[s]	sa	ⵙ	س	sers ‘posar’
ṣ	[$s^ʕ$]	ṣaṛ	ⵚ	ص	nqeṣ ‘faltar’
t	[t] [θ]	ta	ⵜ	ت	tabratt ‘carta’
ṭ	[$t^ʕ$]	ṭaṛ	ყ (ⵟ)	ط	aṭṭas ‘molt’
ț	[ts]	yeț	ȶ		tideț / tidett ‘veritat’
u	[ʊ]	u / uɣru	ⵓ		fud ‘genoll’
w	[w]	wa	ⵡ	و	hwa ‘baixar’
x	[χ]	xa	ⵅ	خ	axxam ‘habitació’
x^w	[$χ^w$]				tax^{w}zant / taxzant ‘armari’
y	[j]	ya	ⵢ	ي	yaẓiḍ ‘gall’
z	[z]	za	ⵣ	ز	izi ‘mosca’
ẓ	[$z^ʕ$]	ẓaṛ	ⵥ		ẓer ‘veure’
z̦	[dz]	yez̦			agez̦z̦ar / agezzar ‘carnisser’

2.2. MORFOLOGIA

2.2.1. L’ESTRUCTURA DELS MOTS

La primera característica a destacar de la morfologia de la llengua berber és el conjunt de recursos que utilitza per a la flexió i la derivació; els derivats i les formes de flexió es formen per prefixació i sufixació, i també modificant la dotació vocàlica dels mots i la qualitat, gairebé sempre la tensió, de les consonants que contenen. Així el substantiu que significa ‘mula’, *aserdun*, en la forma de singular que acabem de donar, es pot representar amb aquesta fórmula, que reflecteix les vocals i usa convencionalment la lletra *C* per a qualsevol consonant, *aCCCuC*; hi trobem la vocal inicial *a*, habitual per als noms masculins singulars –recordem que la *e* és només una vocal de suport. El plural irregular, en canvi, té la forma *iCCCaC*, *iserdan*, en què la *i* inicial és pròpia dels noms en masculí plural:

(30) aCCCuC (SG.) → iCCCaC (PL.)
aserdun ‘mula’ iserdan ‘mules’

Podem comparar aquest comportament amb el de noms regulars, en què el plural es forma simplement canviant la *a-* inicial en *i-* i afegint el sufix *-(e)n* (*-n* amb una vocal de suport):

(31) a. a+CCaC (SG.) → i+CCaC+n (PL.)
argaz ‘home’ irgazen ‘homes’

b. a+CCCaC (SG.) → i+CCCaC+n (PL.)
anegmar ‘caçador’ inegmaren ‘caçadors’

Aquest darrer exemple és al seu torn un nom derivat del verb *gmer* ‘caçar’ –es tracta del radical sol, que coincideix amb la forma de l’imperatiu singular (vg. § 2.2.7.1)– format per l’adjunció del prefix *an* i la inserció de la vocal *a* davant de l’última consonant; per un procediment semblant podem formar un nom d’acció adjuntant el prefix *a* i inserint la vocal *a* també davant de la darrera consonant:

(32) a. CCC (RAD.) → an+CCaC (*nom d’agent*)
gmer (radical de ‘caçar’) anegmar ‘caçador’

b. CCC (RAD.) → a+CCaC (*nom d’acció*)
gmer (radical de ‘caçar’) agmar ‘caça’

Si prenem el verb que significa ‘buscar’, *rzu*, la forma de la tercera persona masculina del perfectiu s’obté amb el prefix *y-* (*i-*, davant d’una consonant única laxa), que expressa la persona verbal, *yerzu*, i la forma habitual-durativa corresponent canviant la consonant laxa *z* per una de tensa, *zz*, *irezzu*:

(33) a. CCu (RAD.) → y+CCu (3 MASC. PERF.)
rzu (radical de ‘buscar’) yerzu ‘ha buscat’

b. CCu (RAD.) → y+CC:u (3 MASC. HAB.)
rzu (radical de ‘buscar’) irezzu ‘busca, està buscant’

2.2.2. ABSÈNCIA D'ARTICLE

El berber no coneix un equivalent de l'article de les llengües romàniques; el nom apareix com a definit o indefinit segons la funció que fa en el discurs. Traduirem la frase de l'exemple següent com *una papallona se'n va volant* o com *la papallona se'n va volant*, segons que la diguem en observar casualment una papallona que surt volant o que parlem d'una papallona que hem estat observant o que ja hem esmentat anteriorment (Quitout, 1997: 52, adaptat):

(34) Teḍew tḥerijat
volar PERF. papallona ANNEX.
'La/una papallona se'n va volant'

Quan l'article del català introdueix un adjectiu, l'amazig recorre a un pronom demostratiu específic (vg. § 2.2.4.3).

Representa una dificultat per als berberòfons dominar l'ús de l'article del català, particularment quan hi ha expressions en què no s'utilitza a les quals és fàcil estendre'l abusivament:

(35) a. [–de què t'havies disfressat?] –**del** metge
b. anaré amb **el** barco

2.2.3. EL NOM

2.2.3.1. El gènere dels noms

Els noms amazigs, com els del català, poden ser masculins o femenins, però, com era d'esperar, el gènere d'un nom només coincideix amb el de la seva traducció o per casualitat o quan és motivat pel sexe de l'ésser designat. Són masculins, per exemple:

(36) argaz 'home'
ils 'llengua'
uzzal 'ferro'

Són femenins:

(37) tamγart 'dona'
tsa 'fetge'
tili 'ombra'

Els gèneres diferents dels noms en berber i en català són l'origen d'algunes confusions en el discurs català dels parlants d'amazig:

(38) a. si no sé **les** deures (...) me peguen
b. té **una** cotxe

También pot ser una font d'errors l'ús fixat de plurals amb noms específics:

(39) tots els seus **diners l'**havia gastat per això

La forma més freqüent dels noms masculins és la dels que comencen per la vocal *a*; són prou nombrosos també els que comencen per les vocals *i* i *u*:

(40) a. atbir 'colom'
aserdun 'mula'
b. ifri 'cova'
iger 'camp'
c. udem 'cara'
uccen 'xacal, llop'

Però n'hi ha sense vocal inicial, com els següents:

(41)	laẓ	‘gana’
	fad	‘set’

En rifeny, d’altra banda, falta sovint la *a* inicial present en d’altres varietats berbers:

(42)	ḍar	aḍar	‘peu, cama’
	baw	abaw	‘fava’
	yaẓiḍ	ayaẓiḍ	‘gall’

Els arabismes no adaptats completament, que porten l’article àrab incorporat, comencen per una *l*, pronunciada en rifeny com una *r* (vg. § 2.1.1.2), o per una consonant dental, alveolar o palatal (*t*, *ṭ*, *d*, *ḍ*, *s*, *ṣ*, *z*, *ẓ*, *n*, *l*, *c*, *j*), generalment tensa, resultat de l’assimilació de l’article àrab a aquestes consonants:

(43)	a.	lmuεallim	‘mestre’
		lxemis	‘dijous’
		lkursi	‘cadira’
	b.	ssuq	‘mercat’
		ttarix	‘data’
		ccarr	‘guerra’

Els noms femenins comencen pràcticament sempre per una *t*, seguida d’una *a* en la majoria dels casos; molt sovint acaben també en *t*:

(44)	a.	tabratt	‘carta’
		taddart	‘casa’
		taγenjayt	‘cullera’

b. tisit ‘mirall’
tudart ‘vida’
tcuqqet ‘tela’
timessi ‘foc’
timesna ‘saviesa’
takecca ‘cuc’

b.	tisit	‘mirall’	
	tudart	‘vida’	

Tal com ocorre amb la *a* inicial dels masculins, també la *a* del prefix femení *ta-* falta sovint en rifeny dins de paraules que la tenen en d’altres varietats:

(45)	tmart	tamart	‘barba’
	tsa	tasa	‘fetge’
	tyaẓiḍṭ	tayaẓiḍṭ	‘gallina’

Existeix una correspondència regular entre noms femenins començats i generalment acabats per *t* i els masculins privats d’aquests afixos, el més sovint començats per *a*:

(46)	**a**maziγ	‘berber’ (MASC.)	**ta**maziγ**t**	‘berber’ (FEM.)
	amenzu	‘fill gran’	**ta**menzu**t**	‘filla gran’
	ajjar	‘veí’	**ta**jjar**t**	‘veïna’
	afunas	‘bou’	**ta**funas**t**	‘vaca’
	alγem	‘camell’	**ta**lγem**t**	‘camella’
	yaẓiḍ	‘gall’	**t**yaẓiḍ**ṭ**	‘gallina’

Es pot utilitzar la formació del masculí d’un nom habitualment femení o la del femení d’un que és habitualment masculí per a produir un augmentatiu en el primer cas i un diminutiu en el segon. De vegades, amb la referència a un objecte o a un ésser animat d’una mida diferent canvia el sentit del substantiu, com ocorre també en català (*cullera* - *cullerot*):

(47)	a.	aqemmum	‘boca’	taqemmumt	‘boqueta’
		afer	‘fulla’	tafert	‘fulleta’
		izi	‘mosca’	tizit	‘mosquit’
	b.	taddart	‘casa’	addar	‘casassa’
		taγenjayt	‘cullera’	aγenja	‘cullerot’
		takecca	‘cuc’	akeccaw	‘cuc gros’

Com en català, hi ha noms masculins i femenins, referits a homes i dones o a mascles i femelles d’animals, que tenen arrels diferents:

(48)	argaz	‘home’	tamγart / tameṭṭut	‘dona’
	baba	‘pare’	yemma	‘mare’
	mmi	‘fill’	yelli	‘filla’
	ikerri	‘moltó’	tixsi	‘ovella’
	ɛatrus	‘boc’	tγaṭ	‘cabra’
	yis	‘cavall’	tagmart	‘egua’

2.2.3.2. El nombre dels noms

Molts noms berbers tenen formes de plural que s’obtenen aplicant procediments regulars, però són també nombrosos els que utilitzen procediments particulars, de tal manera que el bon ús de la llengua requereix l’aprenentatge sistemàtic de la forma de plural de cada substantiu.

El sistema més freqüent de formació del plural dels noms masculins consisteix a afegir la terminació *-(e)n* (*-n* amb una vocal de suport). Si el mot comença per *a*-, es canvia en *i*-; en rifeny aquesta *i* inicial es pot afegir, però no sempre es fa, a una consonant inicial en mots que comencen per *a* en d’altres varietats (vg. § 2.2.3.1):

(49)	**a**rgaz	‘home’	**i**rgaz**en**
	afunas	‘bou’	**i**funas**en**
	azellif	‘cap’	**i**zellif**en**
	ḍar	‘peu, cama’	**i**ḍar**en**
	baw	‘fava’	**i**baw**en**
	yaẓiḍ	‘gall’	yaẓiḍ**en**

El plural dels mots masculins es pot formar també pels procediments habituals de la morfologia de l’amazig, canviant les vocals i alterant la tensió consonàntica, i allargant els radicals amb els elements *-t(a)-*, *-w-*, *-aw-* o *-iw-*. Aquests procediments es poden combinar i de vegades falta el sufix. En algun cas el sufix *-(e)n* s’afegeix sense prefixació:

(50)	ajjar	‘veí’	ajjar**en**	(aC:aC → aC:aC+n)
	iγiyḍ	‘cabrit’	iγ**a**yḍ**en**	(iCiCC → iCaCC+n)
	aγil	‘braç’	**iγallen**	(a+CiC → i+CaC:+n)
	anu	‘pou’	anu**ten**	(aCu → aCu+tn)
	aydi	‘gos’	**i**yd**ṭan**	(a+CCi → i+CC+tan)
	kurdu	‘puça’	**i**kurd**an**	(CuCCu → i+CuCC+an)
	aẓwar	‘arrel’	**i**ẓ**u**wr**an**	(a+CCaC → i+CuCC+an)
	adegg^{w}al	‘sogre’	**i**dewl**an**	(a+CC:aC → i+CCC+an)
	ḍaḍ	‘dit’	**i**ḍ**u**ḍ**an**	(CaC → i+CuC+an)
	ass	‘dia’	**u**ss**an**	(aC: → uC:+an)
	muc	‘gat’	**i**muc**wen**	(CuC → i+CuC+wn)
	icc	‘banya’	**accawen**	(iC: → aC:+awn)
	afer	‘fulla’	af**r**i**wen**	(aCC → aCC+iwn)
	ajartil	‘estora’	**i**jart**a**l	(a+CaCCiC → i+CaCCaC)

El sistema més freqüent de formació del plural dels noms femenins consisteix a afegir la terminació *-in*; si el mot comença per *ta-*, aquest prefix es canvia en *ti-*. Hem vist que en rifeny la *a* del prefix singular pot faltar (vg. § 2.2.3.1); llavors al plural hi sol haver la *i*, però no pas sempre:

(51)	taxzant	‘tenda’	**ti**xzan**in**
	tamγart	‘dona’	**ti**mγar**in**
	tabratt	‘carta’	**ti**brat**in**
	tanyart	‘front’	**ti**nyar**in**
	tagmart	‘egua’	**ti**gmar**in**
	tsa	‘fetge’	**ti**saw**in**
	tmart	‘barba’	**ti**mar**in**
	tyaẓiḍṭ	‘gallina’	**t**yaẓiḍ**in**

El plural dels mots femenins es pot formar també amb el prefix *ti-*, o *t-*, canviant les vocals i alterant la tensió consonàntica, i allargant els radicals amb els elements *-(ta)(t)-*, *-w-*, *-(t)aw-* o *-iw-*. Aquests procediments es poden combinar i en alguns casos no hi ha sufix:

(52)	**t**addar**t**	‘casa’	**tudrin**	(t+aC:aC+t → t+uCC+in)
	tadegg^{w}al**t**	‘sogra’	**ti**de**w**l**in**	(ta+CC:aC+t → ti+CCC+in)
	tisi**t**	‘mirall’	**t**isi**tin**	(t+iCi+t → t+iCi+tin)
	tameṭṭu**t**	‘dona’	**ti**meṭṭu**tin**	(ta+CC:u+t → ti+CC:u+tin)
	taydi**t**	‘gossa’	**ti**yd**ṭatin**	(ta+CCi+t → ti+CC+tatin)
	tixsi	‘ovella’	**ti**xes**win**	(t+iCCi → ti+CC+win)
	tiṭ**ṭ**	‘ull’	**t**iṭ**ṭawin**	(t+iC+t → t+iC+tawin)
	tkerza	‘hivern’	**ti**kerz**iwin**	(t+CCCa → ti+CCC+iwin)
	tḥan**t**	‘botiga’	**ti**ḥ**u**n**a**	(t+CaC+t → ti+CuCa)
	tiyti	‘cop’	**t**iy**i**t**a**	(t+iCCi → t+iCiCa)

Els manlleus de l’àrab no adaptats completament mantenen el plural originari, eventualment amb reaparició de la *l* de l’article assimilada a la consonant inicial en el singular (observeu la paraula *ssuq* dels exemples següents):

(53)	lmuɛallima	'mestra'	lmuɛallimat
	lmuɛallim	'mestre'	lmuɛallam
	ssuq	'mercat'	leswaq
	ccarr	'guerra'	ccarrat
	lkursi	'cadira'	lkerasi

Alguns mots d'origen àrab tenen, a més de la forma de plural, un dual, corresponent a dos individus:

(54)	ɛam	'any'	ɛamayn	'(dos) anys'	lɛamat	'anys (3 o més)'
	char	'mes'	cehrayn	'(dos) mesos'	lchur	'mesos (3 o més)'

2.2.3.3. La flexió dels adjectius qualificatius

En amazig s'usen habitualment formes verbals per a atribuir qualitats; més endavant (§ 2.2.7.2) ho explicarem amb més detall. Això no priva que existeixin també adjectius qualificatius, paral·lels als del català però derivats dels verbs, que presenten quasi sempre una flexió nominal regular:

(55)	*m. sg.*	*m. pl.*	*f. sg.*	*f. pl.*	
	awraγ	**i**wraγ**en**	**ta**wraγ**t**	**ti**wraγ**in**	'groc'
	ameqqran	**i**meqqran**en**	**ta**meqqran**t**	**ti**meqqran**in**	'gros'
	ameẓyan	**i**meẓyan**en**	**ta**meẓyan**t**	**ti**meẓyan**in**	'petit'
	azegral	**i**zegral**en**	**ta**zegral**t**	**ti**zegral**in**	'llarg'
	aṣemmaḍ	**i**ṣemmaḍ**en**	**ta**ṣemmaḍ**ṭ**	**ti**ṣemmaḍ**in**	'fred'

2.2.3.4. Els noms de parentiu

En català quan diem *el pare* volem dir *el nostre pare* o *el meu pare*; en berber, de manera semblant, tota una sèrie de noms de parentiu, particularment els referits al primer grau, es caracteritzen perquè tenen incorporat el sentit del possessiu de primera persona del singular. Els noms que signifiquen *pare*, *mare*, *avi*, *fill*..., si no porten cap possessiu, volen dir *el meu pare*, *la meva mare*, *el meu avi*, *el meu fill*... Aquests noms,

a més a més, poden tenir formes de flexió particulars o substituir-les per termes d'una altra arrel, com en el cas de la paraula *tarwa*, que s'utilitza com a plural de *mmi* 'fill' i que vol dir 'cria, descendència':

(56)	baba	'pare (meu)'	yemma	'mare (meva)'
	jjeddi	'avi (meu)'	ḥenna	'àvia (meva)'
	ljedud	'avis'		
	mmi	'fill (meu)'	tarwa	'fills, mainada'
	yelli	'filla (meva)'	yessi	'filles (meves)'
	uma	'germà (meu)'	aytma	'germans (meus)'
	weltma	'germana (meva)'	yessma	'germanes (meves)'
	xali	'oncle (meu) matern'	xalti	'tia (meva) materna'
	ɛzizi, ɛammi	'oncle (meu) patern'	ɛamti	'tia (meva) paterna'

És interessant d'observar la formació dels mots que signifiquen 'germà' i 'germana', compostos de *u* / *welt* 'fill / filla de' i *ma* 'mare'; volen dir, doncs, 'fill / filla de la meva mare'. Aquest caràcter compost explica que el plural sigui aparentment intern, perquè és el primer element de la composició el que canvia (*yess-* i *suyt-* són exponents de la variació dialectal):

(57)	u	'fill de'	ayt	'fills de'
	welt	'filla de'	yess / suyt	'filles de'

Aquestes formes de plural que signifiquen 'fills / filles de' s'han gramaticalitzat, s'utilitzen per a la formació de derivats i arriben a funcionar com una simple marca de nombre amb certs noms (Sarrionandia, 1905: 160-161):

(58)	a.	bab n taddart	'l'amo de la casa'
		aytbab n taddart	'els amos de la casa'
	b.	lalt n tmenyat	'la rica (la mestressa dels diners)'
		yesslalt n tmenyat	'les riques'

2.2.3.5. El nom genèric

En català, fora del cas dels noms no comptables com *la llenya*, *el pa*, *la llet* o *l'arròs*, és gairebé sempre el plural del gènere habitual d'un substantiu el que s'utilitza per a expressar el sentit genèric; així *els gats* pot referir-se a aquestes bèsties en general en frases com *els gats són molt mandrosos* i expressions com *el gat és una bèstia molt mandrosa* són marcades estilísticament. Només amb el nom de productes vegetals, sobretot de fruites, és prou habitual d'emprar el singular: *aquest any la pruna serà bona*. Una particularitat del berber és que per a l'expressió del genèric de cada nom s'hi ha de fer servir una forma particular de la seva flexió, condicionada lèxicament:

(59) a. tabettixt — abettix
meló FEM. SG. — meló MASC. SG.
'meló' — 'els melons' (genèric)

b. ikeccuḍen
llenyes MASC. PL.
'llenya', 'la llenya' (genèric)

c. taxsayt
carabassa FEM. SG.
'carabassa', 'les carabasses' (genèric)

d. ticciyt — ticciyin
poll FEM. SG. — polls FEM. PL.
'poll' — 'els polls' (genèric)

L'ús diferent de noms genèrics en amazig i en català pot induir usos erronis:

(60) a. el gat i el gos, m'agraden
'els gats i els gossos, m'agraden'

b. me fa por el gos, que els grans fan por
'em fan por els gossos, que els grossos fan por'

2.2.3.6. Estat d'annexió i estat lliure dels noms

En amazig existeix una variació dels noms lligada a la seva posició sintàctica; en determinats contextos de dependència d'altres elements de la frase, els substantius berbers sofreixen una alteració i es diu que es troben en *estat d'annexió*; els noms que no estan sotmesos a aquest canvi, es diu que estan en *estat lliure*.[6]

L'estat d'annexió dels noms masculins s'obté canviant:

(61) a. Una *a* inicial en *u* (singular):

amɣar	'sogre de la dona'	→	**u**mɣar

b. També hi ha *u* quan la *a* inicial falta en rifeny:

yaẓiḍ	'gall'	→	**u**yaẓiḍ

c. Una *a* inicial en *wa* (singular o plural):

anu	'pou'	→	**wa**nu
akraren	'moltons'	→	**wa**kraren

d. Una *i* inicial en *yi* (singular o plural):

ilef	'porc'	→	**yi**lef
ilfan	'porcs'	→	**yi**lfan

(una *i* inicial pot quedar inalterada)

e. Una *u* inicial en *wu* (singular o plural)

ul	'cor'	→	**wu**l
ulawen	'cors'	→	**wu**lawen

---

[6] En realitat, no són només els noms els que adopten l'estat d'annexió; els indefinits, els pronoms i els adverbis també poden fer-ho (els que tenen *a* inicial i alguns de començats per consonant):

(i)	a.	dlus	'poc, menys'	→	s udlus	'almenys'
	b.	aya	'això', ayin 'allò'	→	aya d wayin	'això i allò'
	c.	ammu	'així'	→	ammu d wammu	'així i així'

L'estat d'annexió dels noms femenins s'obté eliminant la vocal que segueix la *t* inicial, com a (62a), però sovint queden inalterats, com a (62b):[7]

(62)	a.	tamγart	'dona'	→	temγart
		timγarin	'dones'	→	temγarin
		taterbiyt	'minyona'	→	tterbiyt
		taserdunt	'mula'	→	tserdunt
		tizgi	'bosc'	→	tezgi
	b.	taddart	'casa'	→	taddart
		tuccent	'lloba'	→	tuccent
		tisit	'mirall'	→	tisit
		tamment	'mel'	→	tamment

El nom va en estat d'annexió en els casos següents:

a) En funció de subjecte posposat al verb (vg. § 2.3.1.1; Sarrionandia, 1905: 52):

(63) a. Ttazzelen waman
córrer HAB. aigües ANNEX.
'L'aigua corre'

b. Yemmut uγyul
morir PERF. ase ANNEX.
'S'ha mort l'ase'

c. Usant-id temγarin
venir PERF.+ORIENT. dones ANNEX.
'Van venir les dones'

b) Darrere de la conjunció *d* 'i' (Quitout, 1997: 52-53, adaptats; Sarrionandia, 1905: 344):

[7] Recordem que la *e* no és més que una vocal de suport que s'insereix per a facilitar la pronunciació dels grups consonàntics complexos.

(64) a. uccen d yinsi
xacal i eriçó ANNEX.
'el xacal i l'eriçó'

b. neccin d wajjaren
nosaltres i veïns ANNEX.
'els veïns i nosaltres'

c. argaz d temγart
home i dona ANNEX.
'l'home i la dona'

c) Darrere de les preposicions en general (Sarrionandia, 1905: 53):

(65) a. Yerḍ-as arruḍ i uḥermuc
vestir +PRON. vestit a nen ANNEX.
'Posa-li el vestit al nen'

b. Nsawal x umenγi
parlar HAB. sobre guerra ANNEX.
'Parlem de la guerra'

c. Ruḥ aked temeṭṭut-a
anar amb dona ANNEX. +DEM.
'Vés-te'n amb aquesta dona'

d) Particularment, com a complement nominal, darrere de la preposició *n* 'de', que sovint és omesa davant dels noms masculins (Sarrionandia, 1905: 52-53):

(66) a. arruḍ n temγart
vestit de dona ANNEX.
'el vestit de la dona'

b. aman n wanu
aigües de pou ANNEX.
'l'aigua del pou'

c. accawen n ufunas
banyes de bou ANNEX.
'les banyes del bou'

e) Introduït per un numeral, cas en què es comporta com un complement nominal (Sarrionandia, 1905: 116):

(67) a. tlata n tudrin
tres de cases ANNEX.
'tres cases'

b. ɛacra n yiksan
deu de cavalls ANNEX.
'deu cavalls'

2.2.4. DEMOSTRATIUS I PRESENTATIUS

2.2.4.1. El sistema d'oposicions dels demostratius

El sistema de demostratius de la llengua berber és fonamental dins dels seus mecanismes de funcionament. Proporciona pronoms que serveixen de base per a la utilització d'altres elements gramaticals i produeix una bona part de les construccions que equivalen a les frases del català amb *haver-hi* o *ésser-hi*. D'una manera molt general es poden distingir tres posicions a què solen fer referència els demostratius i que podem caracteritzar amb les expressions catalanes següents:

1. POSICIÓ DE LA 1A PERSONA (la que parla):
'aquest que tinc aquí, on sóc jo'

2. POSICIÓ DE LA 2A PERSONA (l'interlocutor):
'aquest que tens aquí, on ets tu'

3. POSICIÓ DE LA 3A PERSONA (que no participa en la interacció lingüística): 'aquell que té allà, on és ell'

El català estricte té una sèrie de demostratius i d'adverbis que es refereix alhora a la posició de la 1a i de la 2a persones (*això*, *aquest*, *aquesta*, *aquí*...) i una altra que es refereix a la posició de la 3a (*allò*, *aquell*, *aquella*, *allà*...). En els adverbis existeix la possibilitat d'insistir en l'expressió de la llunyania utilitzant *allà baix* per a reforçar *allà*.

El berber té un sistema creuat amb el del català: té una sèrie per a referir-se a la posició de la 1a persona i una altra per a referir-se alhora a la posició de la 2a i de la 3a. A més a més, té formes específiques per a referir-se a elements que són presents en el discurs o en el context; aquesta funció, anomenada anafòrica, el català la resol utilitzant els altres demostratius triant-los segons la proximitat en el discurs o en el temps: *aquest que em dius*, *aquell que t'he dit* i *aquest que et dic*, *aquell que et vaig dir*.

A més a més, en els adverbis, té una forma per a insistir en l'expressió de la llunyania, com hem vist que pot fer el català, i formes específiques que indiquen orientació en l'espai d'una forma semblant a com ho fan els adverbis catalans *ençà* o *enllà*, que expressen una idea de moviment. Hi ha també adverbis que equivalen a expressions catalanes com ara *vet aquí*, però que tenen un rendiment gramatical molt més gran perquè s'utilitzen en casos en què el català recorre als verbs *haver* i *ésser*.

2.2.4.2. Els adjectius demostratius sufixats

En berber, la funció dels adjectius demostratius la fan sufixos invariables quant al gènere i al nombre que s'adjunten al nom. Són els següents, seguint les distincions que hem explicat:

POSICIÓ DE LA 1A PERSONA[8]
-(y)a

---

[8] Darrere de noms acabats en *a* hi ha una *y* davant del sufix per a facilitar-ne la pronunciació: *tracca-ya* 'aquesta xarxa'.

(68) afunas-**a** ‘aquest bou (que hi ha aquí on sóc jo)’
ifunasen-**a** ‘aquests bous’
tafunast-**a** ‘aquesta vaca’
tifunasin-**a** ‘aquestes vaques’

POSICIÓ DE LA 2A I DE LA 3A PERSONES

-in

(69) afunas-**in** ‘aquest bou (que hi ha aquí on ets tu), aquell bou (que hi ha allà on és ell)’
ifunasen-**in** ‘aquests, aquells bous’
tafunast-**in** ‘aquesta, aquella vaca’
tifunasin-**in** ‘aquestes, aquelles vaques’

FUNCIÓ ANAFÒRICA

-nni, -n

(70) afunas-**enni** ‘aquest bou (de què parlem), aquell bou de què parlàvem’
ifunasen-**enni** ‘aquests, aquells bous’
tafunast-**enni** ‘aquesta, aquella vaca’
tifunasin-**enni** ‘aquestes, aquelles vaques’

En català fem explícita la referència que comporten els demostratius anafòrics utilitzant pronoms relatius: *aquest que*, *aquell que* (Sarrionandia, 1905: 61):

(71) a. argaz-**enni** neẓra iḍennaḍ
home +DEM. veure PERF. ahir
‘aquell home que vam veure ahir’

b. taddart-**enni** izenz baba-k
casa +DEM. vendre PERF. pare +PRON.
‘aquella casa que va vendre el teu pare’

2.2.4.3. Els pronoms demostratius

Els pronoms demostratius del berber són els següents:

POSICIÓ DE LA 1A PERSONA

neutre	aya	'això (que tinc aquí)'
sg. m.	wa	'aquest'
sg. f.	ta	'aquesta'
pl. m.	ina	'aquests'
pl. f.	tina	'aquestes'

(72) **Tina** d yessi-s n ujellid (Sarrionandia, 1905: 82)
DEM. FEM. PL. PART. filles +PRON. de rei ANNEX.
'Aquestes són les filles del rei'

POSICIÓ DE LA 2A I DE LA 3A PERSONES

neutre	ayin	'això (que tens aquí), allò (que té allà)'
sg. m.	win	'aquest, aquell'
sg. f.	tin	'aquesta, aquella'
pl. m.	inin	'aquests, aquells'
pl. f.	tinin	'aquestes, aquelles'

(73) **Tin** d taddart nneγ (Sarrionandia, 1905: 82)
DEM. FEM. SG. PART. casa de.nosaltres
'Aquella és la nostra casa'

neutre	ayenni / ayen	'això que diem, allò que dèiem'
sg. m.	wenni / wen	'aquest, aquell'
sg. f.	tenni / ten	'aquesta, aquella'
pl. m.	inni / inen	'aquests, aquells'
pl. f.	tinni / tinen	'aquestes, aquelles'

(74) **Ayenni** war iḥli (Sarrionandia, 1905: 82)
DEM. no servir PERF.
'Això no serveix'

També existeixen pronoms per a designar elements de la realitat que no es volen esmentar d'una manera precisa, com es fa en català amb l'ús de *daixòs*, *dallòs*, *daixonses* i *dallonses*.

REFERÈNCIA IMPRECISA

sg. m.	winat / inat	'aquest daixonses, aquell dallonses'
sg. f.	tinat	'aquesta daixonses, aquella dallonses'
pl. m.	inaten	'aquestes daixonses, aquelles dallonses'
pl. f.	tinatin	'aquests daixonses, aquells dallonses'

(75) Mana **winat**? (Sarrionandia, 1905: 84)
què DEM. MASC. SG.
'Què és aquest daixonses?'

Quan l'article del català introdueix un adjectiu, l'amazig recorre al pronom demostratiu anafòric (Sarrionandia, 1905: 371):

(76) Necc xseγ **wenni** ameẓyan
jo voler PERF. DEM. MASC. SG. petit
'Jo vull el petit'

2.2.4.4. Els adverbis de lloc que indiquen la posició relativa

Convé de tractar alhora que els demostratius els adverbis de lloc que operen la mateixa mena de divisió de l'espai, tal com hem vist en la correspondència entre els demostratius i alguns adverbis de lloc en català. En els adverbis, a les formes pròpies de la posició de la 3a persona, s'hi afegeix una forma que indica la llunyania: *diha* 'allà baix'.

POSICIÓ DE LA 1A PERSONA
da 'aquí (on sóc jo)'

(77) Jjiγ-iten **da** (Sarrionandia, 1905: 333)
deixar PERF. +PRON. aquí
'Els he deixat aquí'

POSICIÓ DE LA 2A I DE LA 3A PERSONES
din 'aquí (on ets tu), allà (on és ell)'

(78) a. Jjiγ-iten **din** (Tilmatine *et al.,* 1998: 37)
deixar PERF. +PRON. aquí/allà
'Els he deixat aquí' / 'Els he deixat allà'

b. Ruḥ **din** (Sarrionandia, 1905: 333)
anar IMPER. aquí/allà
'Vés allà'

LLUNYANIA
diha 'allà baix'

(79) Ruḥ **diha** (Tilmatine *et al.,* 1998: 37)
anar IMPER. allà.baix
'Vés allà baix'

FUNCIÓ ANAFÒRICA

dinni 'aquí al lloc de què parlem, allà al lloc de què parlàvem'

Com que aquest adverbi es refereix a un lloc al qual ja s'ha fet referència, el seu ús pot coincidir amb el de la partícula pronominal catalana *hi*, però no hi ha una correspondència exacta (Sarrionandia, 1905: 252):

(80) Ad yili niweḍ **dinni** γer tmeddit
PART. AUX. arribar PERF. aquí/allà a vespre
'Hi haurem arribat cap al vespre'

Sovint aquests adverbis de lloc, i particularment l'anafòric, serveixen per a introduir la presència d'algun element i acompleixen la funció que en català correspon a *haver-hi* o *ésser(-hi)* (Tilmatine *et al.,* 1998: 46, 37):

(81) a. S dat-i ttuγa **dinni** mmi-s n Ḥammed
per davant +PRON. PART. aquí/allà fill +PRON. de Ahmed
'Davant meu hi havia el fill de l'Ahmed'

b. Deg Uliman **dinni** baba
a Alemanya aquí/allà pare.meu
'A Alemanya hi ha el meu pare'

Els adverbis que traduïm per 'així' participen de la distinció entre la referència a elements que són presents en el context pràctic o del discurs (funció anafòrica) i la introducció d'elements nous:

ammu	'així'
amenni	'així com veiem, com diem' (anafòric)

(82) a. Egg-as **ammu** (Sarrionandia, 1905: 338)
fer IMPER. +PRON. així
'Fes-ho així'

b. Ward-as ttegg **amenni**
no +PRON. fer IMPER. HAB. així ANAFÒRIC
'No ho facis així'

2.2.4.5. Els adverbis presentatius

La funció d'introduir algun element, que hem vist que poden fer els adverbis que indiquen la posició relativa, la fan d'una manera específica els adverbis presentatius *aqqa*, *ayqqa*, *qa*, que podríem glossar en català com a 'vet aquí, hi ha aquí/allà, és aquí/allà'. Igual que *vet aquí* en català, els adverbis presentatius de l'amazig poden portar pronoms afixats: *aqqa-ten*... 'vet-los aquí'. És habitual que es combinin amb els altres adverbis de lloc que fan aquesta funció (Sarrionandia, 1905: 340, 266):

(83) a. **Aqqa** mmi-k
vet.aquí fill +PRON.
'Vet aquí el teu fill'

b. **Aqqa** **din** baba?
vet.aquí aquí/allà pare.meu
'Hi ha el meu pare, aquí?'

c. **Aqqa**-t **da**
vet.aquí +PRON. aquí
'És aquí'

Quan es presenten elements als quals ja s'ha fet referència, s'utilitza el presentatiu *ayqqa* 'vet aquí, mira (això de què parlem, allò de què parlàvem)' mostrant els elements representats pel complement que l'acompanya. *Qa* s'utilitza quan els elements presentats no es troben en el context físic immediat (Sarrionandia, 1905: 333, 87):

(84) a. –Mani llan iherkusen inu?
on ésser PERF. sabates de.mi
'On són les meves sabates?'

–**Ayqqa**-ten s dat-ek
vet.aquí +PRON. per davant +PRON.
'Mira-les aquí, davant teu'

b. –Mani llan iɛskariyen kid-s-ed yusin?
on ésser PERF. soldats amb +PRON. +ORIENT. venir PERF.
'On són els soldats que han vingut amb ell?'

–**Qa**-ten **din**, dey lwest n ssuq
ésser.allà +PRON. aquí/allà en mig de mercat
'Són allà, al mig de la plaça'[9]

2.2.4.6. Les partícules i els adverbis que indiquen orientació

Existeixen dues partícules d'orientació que tenen la funció d'indicar la direcció del moviment expressat pel verb; per exemple, amb els verbs *as* 'venir' i *awi* 'portar', la partícula *d* indica que el moviment es fa cap a la posició de la persona que parla 'cap aquí'. Es comporten formalment igual que els equivalents berbers dels pronoms febles del català i s'hi combinen (vg. § 2.2.5.1 i § 2.2.5.3). En determinades posicions o en combinacions, poden anar precedides de la vocal *i*:

(i)d - cap a la posició de la 1a persona
(i)n - cap a la posició de la 2a o de la 3a persones

La primera s'utilitza molt sovint, però la segona s'omet habitualment (Tilmatine *et al.,* 1998: 37):

[9] Els adverbis també introdueixen el subjecte d'un verb per a presentar el conjunt de la situació o de l'acció (Sarrionandia, 1905: 266):

(i) **Aqqa**-tent helkent
vet.aquí + PRON. emmalaltir PERF.
'Vet-les aquí que estan malaltes'

(85) a. Awi-**d** aγrum
portar +PART. pa
'Porta el pa'

b. Netta ad yugur(-**n**)
ell PART. anar IMPERF. +PART.
'Ell se n'anirà'

En català hi ha adverbis de lloc que indiquen una orientació en l'espai referida al moviment com ara *ençà* i *enllà*; adverbis d'aquesta mena són en berber els que porten els elements *s(y)* i *aw*:

sa, **sy**a	'd'aquí, per aquí (on sóc jo)'
sin	'd'aquí, per aquí (on ets tu), d'allà, per allà (on és ell)'
siha	'd'allà baix, per allà baix'
senni	'd'aquí, d'allà, per aquí, per allà (on diem)'
mani**s**?	'd'on?, per on?'
awrud	'ençà'
awren	'enllà, a l'altra banda, darrere'

(86) a. Sawalen **siha** (Sarrionandia, 1905: 333)
parlar HAB. d'allà.baix
'Parlen des d'allà'

b. **Manis** γa nekk?
d'on PART. passar IMPERF.
'Per on passarem?'

c. As-ed **awrud**
venir +PART. ençà
'Vine cap aquí' / 'Fes-te ençà'

2.2.5. PRONOMS PERSONALS

2.2.5.1. Formes dels pronoms personals

En català es distingeixen els pronoms autònoms (*jo*, *tu*, *ell*...) dels pronoms clítics, anomenats tradicionalment pronoms febles (*em*, *et*, *el*, *la*, *es*...). L'amazig té també les dues sèries de pronoms, amb la particularitat que els clítics, a més a més de formar una unitat amb el verb com fan els del català (per exemple dins *portar*-***la***), també s'afixen a les preposicions que els regeixen i a alguns noms per a denotar el posseïdor. A diferència del català, els pronoms de segona persona distingeixen una forma de masculí i una de femení, tant en singular com en plural.

2.2.5.2. Pronoms personals autònoms

Són els següents:

1a sg.	necc	'jo'
2a sg. m.	cek	'tu'
2a sg. f.	cem	'tu'
3a sg. m.	netta	'ell'
3a sg. f.	nettat	'ella'
1a pl.	neccin	'nosaltres'
2a pl. m.	kenniw	'vosaltres'
2a pl. f.	kennimt	'vosaltres'
3a pl. m.	nitni	'ells'
3a pl. f.	nitenti	'elles'

Aquests pronoms s'utilitzen només, tal com es fa en català, quan es vol insistir en l'element que representen, tant en funció de subjecte com de complement. El grup d'exemples següent il·lustra el seu funcionament com a subjectes i tot seguit donarem exemples del seu comportament com a complements (Sarrionandia, 1905: 69):

(87) a. **Netta** yerwel zeg umenγi

ell fugir PERF. de guerra ANNEX.

'Ell ha fugit de la guerra'

b. **Kenniw** war tteriḥem mani

vosaltres no anar HAB. algun.lloc

'Vosaltres no aneu/anireu enlloc'

c. **Necc** lemmedeγ tamaziγt

jo aprendre HAB. berber

'Jo aprenc l'amazig'

Podeu observar en els exemples següents que, quan els pronoms autònoms fan funció de complements, tal com ocorre en català, són utilitzats en concurrència amb el pronom clític del mateix valor de referència (Sarrionandia, 1905: 390):

(88) a. Ẓrin-**k** **cek**

veure PERF. +PRON. tu

'**T**'han vist a **tu**'

b. Nniγ-**as**-t i **nettat**

dir PERF. +PRON. +PRON. a ella

'**Li** ho he dit a **ella**'

c. Yuwc-**ayi**-tt i **necc**

donar PERF. +PRON. +PRON. a mi

'**Me** l'ha donada a **mi**'

2.2.5.3. Pronoms personals clítics

En els exemples anteriors, tal com hem avançat, apareixen algunes formes de pronoms clítics, que poden representar complements directes o indirectes; aquests pronoms se sufixen als verbs o es combinen amb les partícules que els precedeixen. Els

pronoms de complement indirecte precedeixen els de complement directe en les combinacions (Sarrionandia, 1905: 223, 234, 219):[10]

(89) a. Itterra-**tent**
tornar HAB. +PRON.
'Les torna'

b. A-**tent** yerr
PART. +PRON. tornar IMPERF.
'Les tornarà'

c. Ad-**aneγ-tent** yerr
PART. +PRON. +PRON. tornar IMPERF.
'Ens les tornarà'

La llista completa d'aquests pronoms és la següent. Els sons representats entre parèntesis, *ay*, *i* o *a*, s'hi poden posar segons el context; la *d* es pot afegir a les formes que precedeixen el verb:

COMPLEMENT DIRECTE		COMPLEMENT INDIRECTE	
1a sg.	-((d)ay)i	1a sg.	-((d)ay)i
2a sg. m.	-(i)k	2a sg. m.	-((d)a)k
2a sg. f.	-(i)cem	2a sg. f.	-((d)a)m
3a sg. m.	-(i)t	3a sg. m.	-((d)a)s
3a sg. f.	-(i)tt	3a sg. f.	-((d)a)s
1a pl.	-((d)a)neγ	1a pl.	-((d)a)neγ
2a pl. m.	-(i)kenniw / ken / kum	2a pl. m.	-((d)a)wem / kum
2a pl. f.	-(i)kennimt / kemt	2a pl. f.	-((d)a)kemt
3a pl. m.	-(i)ten	3a pl. m.	-((d)a)sen
3a pl. f.	-(i)tent	3 pl. f.	-((d)a)sent

[10] A (89b, c) la partícula *ad*, que té la variant *a* davant d'alguns pronoms, acompanya les formes de l'imperfectiu per a expressar el que està per fer i dóna frases que traduïm amb el nostre futur (vg. § 2.2.7.2).

Falta en amazig l'equivalent de les partícules pronominals *hi* i *en*; això fa que un error possible dels berberòfons consisteixi a ometre-les en utilitzar el català:

(90) a. també ∅ ha ordinadors — hi → ∅
vaig somiar que ∅ havia una casa
jo no ∅ vaig anar
la biblioteca, aquest any solament ∅ hem anat un dia
quan ∅ vam anar
porta'm la motxilla, que ∅ tinc els *tazos*

b. [–tens germans?] –sí, ∅ tinc un — en → ∅
sí, ∅ tinc molts
i els dònuts, no ∅ menjo

2.2.5.4. Pronoms personals sufixats a les preposicions

Hem vist a (88) exemples en què els pronoms autònoms eren regits per la preposició *i* 'a'; generalment les preposicions porten sufixat el pronom que regeixen sota les formes que hem vist per al complement indirecte, sense vocal. Ve a ser com si en català poguéssim dir, en comptes de *vindran sense tu*, *vindran sense't* (Sarrionandia, 1905: 78, 319-320; Tilmatine *et al.,* 1998: 46):

(91) a. Imneγ akid-**sen**
barallar-se PERF. amb +PRON.
'S'ha barallat amb ells'

b. Ma tuwḍed γasar γar-**sent**?
INTERR. arribar PERF. fins a +PRON.
'Has arribat fins a elles?'

c. S nnej-**ne**γ ajenna d azegza
per dalt +PRON. cel PART. blau
'Damunt nostre el cel és blau'

Pel que fa a l'ordre, les preposicions amb un pronom sufixat es comporten igual que els pronoms clítics i van davant del verb en les mateixes condicions que aquests darrers, per exemple darrere de la partícula negativa *war* (Sarrionandia, 1905: 77):

(92) War **kid-sen** yemneγ
no amb +PRON. barallar-se PERF.
'No s'ha barallat amb ells'

La llista d'aquests pronoms és la següent:

1a sg.	-i
2a sg. m.	-k
2a sg. f.	-m
3a sg.	-s
1a pl.	-neγ
2a pl. m.	-wem / -kum
2a pl. f.	-kemt
3a pl. m.	-sen
3a pl. f.	-sent

2.2.5.5. L'expressió del posseïdor

Per a indicar el posseïdor d'un element representat per un substantiu, s'utilitza un procediment que és possible en català quan volem donar un relleu particular al posseïdor i diem, per exemple, *el gos d'ell* en lloc de *el seu gos*. Aquest procediment consisteix a fer seguir el nom per la preposició *n* 'de' combinada amb els pronoms clítics que acabem de veure; només en el cas de la primera persona del singular hi ha una forma particular, *inu*:

1a sg.	inu
2a sg. m.	nnek
2a sg. f.	nnem
3a sg.	nnes
1a pl.	nneγ

2a pl. m.	nwem / nkum
2a pl. f.	nkemt
3a pl. m.	nsen
3a pl. f.	nsent

(93) a. taddart **nnes** (Tilmatine *et al.,* 1998: 27)
casa d'ell/ella
'la seva casa'

b. ameddukkel **nneγ**
amic de.nosaltres
'el nostre amic'

c. aγembub **nnek**
cara de.tu MASC.
'la teva cara'

Quan no es formula el nom que hauria de ser acompanyat pel possessiu, en català s'utilitza un pronom possessiu, *el teu gos i el meu*; en berber, tal com es fa amb els adjectius qualificatius, es recorre als demostratius anafòrics (vg. § 2.2.4.3), que en aquest cas funcionen com el nostre article (Sarrionandia, 1905: 86):

(94) a. Uwc-asen **wenni** nsen,
donar +PRON. DEM. d'ells

wird-asen tticc **wenni** nnem
no +PRON. donar HAB. DEM. de.tu FEM.

'Dóna'ls el seu, no els donis el teu'

b. Necc xseγ **tinni** nkemt,
jo voler PERF. DEM. de.vosaltres FEM.

war xseγ **tinni** nsent
no voler PERF. DEM. d'elles

'Jo vull les vostres, no vull les seves'

Amb els noms de parentiu que hem vist al § 2.2.3.4 (*baba* 'pare', *yemma* 'mare', *mmi* 'fill', *weltma* 'germana', *aytma* 'germans', *xali* 'oncle matern'...), no s'expressa el posseïdor quan correspon a la primera persona del singular; en els altres casos s'utilitzen els pronoms clítics sufixats directament al nom, precedits d'una *t* en les formes de plural:

1a sg.	baba	'el meu pare'
2a sg. m.	baba-k	'el teu pare (de tu MASC.)'
2a sg. f.	baba-m	'el teu pare (de tu FEM.)'
3a sg.	baba-s	'el seu pare (d'ell o d'ella)'
1a pl.	baba-tneγ	'el nostre pare'
2a pl. m.	baba-twem	'el vostre pare (de vosaltres MASC.)'
2a pl. f.	baba-tkemt	'el vostre pare (de vosaltres FEM.)'
3a pl. m.	baba-tsen	'el seu / llur pare (d'ells)'
3a pl. f.	baba-tsent	'el seu / llur pare (d'elles)'

Una particularitat dels noms *mmi* 'fill' i *yelli* 'filla' és que, fora del de primera persona, sempre porten el pronom sufixat que indica el posseïdor, encara que aquest sigui expressat per un substantiu (Tilmatine *et al.,* 1998: 46; Sarrionandia, 1905: 317):

(95) a. mmi-**s** n Ḥammed
fill +PRON. de Ahmed
'el (seu) fill de l'Ahmed'

b. yelli-**s** n wuma
filla +PRON. de germà ANNEX.
'la (seva) filla del meu germà'

Els pronoms afixats directament al substantiu també es poden utilitzar amb noms que no siguin de parentiu (Ibáñez, 1944: 77):

(96) Allah ikeṭṭar xir-ek!

Al·là augmentar IMPERF. bé +PRON.

lit. 'Que Déu augmenti el teu bé'

'Déu t'ho pagui'

2.2.6. NUMERALS

2.2.6.1. Els numerals cardinals

Dins moltes varietats, entre elles el rifeny, els numerals àrabs han substituït les formes originals berbers; només la forma corresponent a *un* conserva la major part dels seus usos. Aquí seguim la restitució de les formes berbers a partir de les varietats que les conserven, tot seguint Quitout (1997: 76-85), però afegim entre parèntesis les formes àrabs en ús:

0	amya		pl.	myaten
1	ijj / ijjen	(waḥit)	fem.	ijt / ijten
2	sin	(tnayn)		nat
3	kraḍ	(tlata)		raḍṭ
4	kuẓ	(rbaɛa)		uẓṭ
5	semmus	(xemsa)		emmust
6	sḍis	(setta)		ḍist
7	sa	(sbaɛa)		at
8	tam	(tmeniya)		amt
9	tẓa	(tsaɛa)		ẓat
10	mraw	(ɛacra)		rawt
11	ijjen d mraw	(ḥitɛac)		jjen d mrawt
12	sin d mraw	(tnaɛac)		in d mrawt
20	simraw	(ɛacrin)		imrawt
21	simraw d ijjen	(waḥit w ɛacrin)		imrawt d ijten
22	simraw d sin	(tnayn w ɛacrin)		imrawt d snat

30	kramraw	(tlatin)	ramrawt
40	kumraw	(rbaεin)	umrawt
50	semmumraw	(xemsin)	emmumrawt
60	sḍimraw	(settin)	ḍimrawt
70	samraw	(sbaεin)	amrawt
80	tamraw	(tmanin)	amrawt
90	tẓamraw	(tsaεin)	ẓamrawt
100	tamiḍi	(miya)	
200	snat n timaḍ	(mitayn)	
300	kraṭṭ n timaḍ	(tletmiya)	
1000	agim	(alef)	
2000	sin yigiman	(alfayn)	
1 000 000	agendid	(melyun)	

Els noms introduïts pels numerals van en estat d'annexió i regits per la preposició *n*, que sovint és omesa amb els noms masculins (vg. § 2.2.3.6; Sarrionandia, 1905: 116-117):

(97) a. ijj n wargaz
un de home MASC. SG. ANNEX.
'un home'

b. mrawt (εacra) n tmellalin
deu FEM. (deu FORMA ÀRAB) de ous FEM. PL. ANNEX.
'deu ous'

2.2.6.2. Els numerals ordinals

Hi ha adjectius específics per a dir 'primer' i 'últim':

(98)

m. sg.	*m. pl.*	*f. sg.*	*f. pl.*	
amezwar	imezwura	tamezwart	timezwura	'primer'
aneggar(u)	ineggura	taneggarut	tineggura	'últim'

Els ordinals a partir de *segon* es poden formar amb els pronoms *wis* (MASC.) i *tis* (FEM.) seguits del numeral i concordant en nombre:

(99) wis sin ‘segon’
tis snat ‘segona’

2.2.7. EL VERB

2.2.7.1. Les distincions formals del verb amazig

El tret principal de la morfologia verbal del berber és que, en lloc d’organitzar-se a partir de distincions temporals, com la del català, parteix d’oposicions d’aspecte. Distingeix essencialment les situacions establertes i les accions acomplertes, *estic cansat*, *he llegit aquest llibre* (*aspecte perfectiu*), dels processos oberts, *estudio*, *vindré* (*aspecte imperfectiu*), i, dins d'aquests, marca el caràcter habitual o de procés d’una situació o d’una acció, *estudio com a ocupació*, *estic estudiant en aquest moment* (*aspecte habitual-duratiu*, que anomenarem simplement *habitual*). Les tres formes bàsiques del verb amazig corresponen a aquestes distincions; a més a més, existeixen les formes del *perfectiu* i de l’*habitual negatius*, de l’*imperatiu* i de l’*imperatiu habitual* (amb negatius que de fet no canvien), i les dels *participis*, invariables: del *perfectiu*, de l’*imperfectiu* i de l’*habitual*.[11]

Prenem com a referència per a mostrar les formes de la conjugació, un verb que en distingeixi el màxim formalment, com és el cas del que vol dir ‘trobar’, *af*. Recordem que la forma que s’utilitza per a enunciar els verbs és la que coincideix amb el radical, la del singular de l’imperatiu. Les marques de persona són iguals pertot, excepte en l’imperatiu; les destaquem en cursiva. Observeu que n’hi ha de prefixades, de sufixades i de prefixades i sufixades alhora; d’altra banda, la 3a persona del singular i la 2a i la 3a del plural distingeixen formes de masculí i de femení. També marquem en cursiva els

[11] Les tres formes bàsiques del verb tenen denominacions tradicionals entre els estudiosos del berber que es troben parcialment en contradicció amb les seves funcions efectives: *pretèrit* (el *perfectiu*), *aorist* (l’*imperfectiu*) i *aorist intensiu* (l’*habitual-duratiu*).

afixos del participi; en negreta destaquem les variacions del radical respecte a la forma bàsica, de vegades lligades a la persona (alternança *i*/*a* en el perfectiu):

	PERFECTIU	IMPERFECTIU	HABITUAL
1a sg.	**ufi***γ*	afe*γ*	**tt**afe*γ*
2a sg.	*t***ufi***d*	*t*afe*d*	**tt**afe*d*
3a sg. m.	*y***ufa**	*y*af	*i***tt**af
3a sg. f.	*t***ufa**	*t*af	**tt**af
1a pl.	*n***ufa**	*n*af	*n*e**tt**af
2a pl. m.	*t***ufi***m*	*t*afe*m*	**tt**afe*m*
2a pl. f.	*t***ufi***mt*	*t*afe*mt*	**tt**afe*mt*
3a pl. m.	**ufi***n*	afe*n*	**tt**afe*n*
3a pl. f.	**ufi***nt*	afe*nt*	**tt**afe*nt*

	PERFECTIU NEGATIU[12]	HABITUAL NEGATIU
1a sg.	war **ufi***γ*	war **tti**feγ
2a sg.	war *t***ufi***d*	war **tti**fe*d*
3a sg. m.	war *y***ufi**	war *i***tti**f
3a sg. f.	war *t***ufi**	war **tti**f
1a pl.	war *n***ufi**	war *n*e**tti**f
2a pl. m.	war *t***ufi***m*	war **tti**fe*m*
2a pl. f.	war *t***ufi***mt*	war **tti**fe*mt*
3a pl. m.	war **ufi***n*	war **tti**fe*n*
3a pl. f.	war **ufi***nt*	war **tti**fe*nt*

	IMPERATIU	IMPERATIU HABITUAL
2a sg.	af	**tt**af
2a pl. m.	afe*m* / *t*	**tt**afem / *t*
2a pl. f.	afe*mt*	**tt**afe*mt*

[12] Donem les formes negatives acompanyades de l'adverbi *war* 'no', que té la forma *wir* quan acompanya una forma d'imperatiu. En d'altres varietats de berber és generalment *ur*.

	IMPERATIU NEGATIU	IMPERATIU HABITUAL NEGATIU
2a sg.	wir af	wir **tt**af
2a pl. m.	wir afe*m* / *t*	wir **tt**afe*m* / *t*
2a pl. f.	wir afe*mt*	wir **tt**afe*mt*

PARTICIPI DEL PERFECTIU:	*y***ufi***n*
PARTICIPI NEGATIU DEL PERFECTIU:	war *y***ufi***n*
PARTICIPI DE L'IMPERFECTIU:	*y*afe*n*
PARTICIPI DE L'HABITUAL:	*i***tt**afe*n*
PARTICIPI NEGATIU DE L'HABITUAL:	war *i***tti**fe*n*

En aquest verb podem observar l'alternança de tres temes, *af* (no marcat: en l'imperfectiu i en l'imperatiu), *ufi* / *ufa* (perfectiu) i *ttaf* (habitual), fent abstracció de l'alternança *i* / *a* en el perfectiu i del canvi de *a* en *i* en la major part de les formes negatives. Els recursos morfològics utilitzats són els canvis vocàlics i el prefix *tt-*:

Formació del perfectiu:	aC → uCi / uCa	(1a SG. **ufi**γ / 3a SG. M. y**ufa**)
Formació de l'habitual:	aC → ttaC	(1a SG. **tt**afeγ)

Alguns altres exemples de verbs amazigs:

(100) a. *azzel* 'córrer'

Perfectiu:	aC:C → uC:C	(1a SG. **u**zzeleγ)
Habitual:	aC:C → ttaC:C	(1a SG. **tt**azzeleγ)

b. *ili* 'ésser'

Perfectiu:	iCi → C:i / C:a	(1a SG. **lli**γ / 3a SG. M. ye**lla**)
Habitual:	iCi → ttiCi	(1a SG. **tt**iliγ)

c. *seγ* 'comprar'

Perfectiu:	CC → CCi / CCa	(1a SG. sγ**i**γ / 3a SG. M. yesγ**a**)
Habitual:	CC → C:aC	(1a SG. **ssa**γ)

d. *kerz* 'llaurar'

Perfectiu: CCC → CCC (1a SG. kerzeγ)

Habitual: CCC → CC:C (1a SG. ke**rr**ezeγ)

e. *ecc* 'menjar'

Perfectiu: C: → C:i / C:a (1a SG. cc**i**γ / 3a SG. M. yecc**a**)

Habitual: C: → tt.tt (1a SG. **tt**e**tt**eγ)

En general podem veure la considerable imprevisibilitat de la flexió a partir del radical de l'imperfectiu, però hi ha en tot cas uns recursos característics per a la formació de cada radical: alteració del vocalisme per a produir el perfectiu, sovint amb el canvi de *a* en *u* i amb l'aparició de l'alternança *i* / *a*; prefixació de *tt*-, aparició de *a* i canvis de tensió consonàntica, per a produir l'habitual.

2.2.7.2. Les principals funcions de les formes verbals

El perfectiu expressa l'acció acomplerta, la situació que és conseqüència d'una acció, i, en el cas de verbs que indiquen un estat o una disposició de l'ànim, aquest estat o aquesta disposició. Això fa que el perfectiu berber usat amb verbs d'acció es tradueixi habitualment pels nostres temps passats, perfet o perfet compost segons el context, però amb els altres verbs se sol traduir per un present. Tenim com a exemples amb verbs d'acció (Sarrionandia, 1905: 243):

(101) a. War sγiγ ca
no comprar PERF. quelcom
'No he comprat res'

b. Ami daneγ teẓrim, trewlem
Quan PRON. veure PERF. fugir PERF.
'Quan ens vau veure, vau fugir'

c. Ɛad war-ten kemmeleγ ami dayi-ten tettered
encara no +PRON. acabar PERF. quan PRON. +PRON. demanar PERF.
'Encara no els havia acabat quan me'ls has demanat'

Amb verbs que expressen estats o actituds, tenim (Sarrionandia, 1905: 245):

(102) a. Mani tellid?
on ésser PERF.
'On ets?'

b. Nexs aman
Voler PERF. aigües
'Volem aigua'

c. War-t ssineγ
no +PRON. saber PERF.
'No el conec'

En berber, són freqüents, a més dels verbs que expressen accions o disposicions psicològiques, els anomenats verbs estatius, que expressen qualitats o situacions. En realitat, es tracta més aviat de verbs que signifiquen *esdevenir, fer-se, posar-se d'una manera*, com els nostres *assecar-se*, *esdevenir sec*, i que, d'acord amb el que hem dit de l'ús del perfectiu, en aquesta forma verbal signifiquen *ha esdevingut*, *és*, *està d'una manera* (Sarrionandia, 1905: 379, 382):

(103) a. Aγrum-a yuzeγ
pa +DEM. assecar-se PERF.
'Aquest pa és sec'

b. Taddart-a teṣbeḥ
casa +DEM. fer-se.bo PERF.
'Aquesta casa és bona (maca)'

D'altres verbs d'aquesta mena són:

(104) aḍes 'acostar-se, ésser a prop'
zded 'aprimar-se, ésser prim'
aḍer 'fer-se baix, ésser baix'
qbeḥ 'fer-se dolent, ésser dolent'

usser ‘envellir, ésser vell’

γiyer ‘entristir-se, estar trist’

quḍeḍ ‘escurçar-se, ésser curt’[13]

L’habitual-duratiu s’utilitza per a expressar el caràcter general o habitual d’una situació o d’una activitat i per a denotar el caràcter de procés de l’acció de què es parla (Sarrionandia, 1905: 395, 241):

(105) a. Awal-a war ittesexxir γar-neγ
paraula +DEM. no emprar HAB. a +PRON.
‘Aquesta paraula no es diu entre nosaltres’

b. Aqqa-neγ nettemucliw
vet.aquí + PRON. dinar HAB.
‘Estem dinant’

c. –Min teqqared? –War qqireγ walu
què dir HAB. no dir HAB. res
‘–Què dius? –No dic res’

L’habitual negatiu té un valor general que permet de traduir-lo, si el context ho demana, per un futur (Sarrionandia, 1905: 172):

(106) Kenniw war ttemunsiwem
vosaltres no sopar HAB.
‘Vosaltres no sopeu/sopareu’

---

[13] També s’empren més sovint que en català verbs que expressen de manera sintètica el mateix que es diu amb perífrasis com ara ‘tenir gana’ o ‘tenir set’ (vg. també § 2.3.3.2; Sarrionandia, 1905: 278):

(i) a. Lluzeγ cwayt
tenir.gana PERF. poc
‘Tinc una mica de gana’

b. Cek war teffuded?
tu no tenir.set PERF.
‘Tu no tens set?’

Encara que sovint convé traduir l'habitual pel present, el seu caràcter aspectual i no pas temporal resulta evident pel fet que continua sent utilitzat quan el context situa l'acció en el passat (Sarrionandia, 1905: 242):

(107) a. Ami lliɣ d ameẓyan, ttazzeleɣ aṭṭas

quan ésser PERF. PART. jove córrer HAB. molt

'Quan era jove, corria molt'

b. Iḍennaḍ maɣer war tsiwiled deg wegraw?

ahir per.què no parlar HAB. en reunió ANNEX.

'Ahir per què no parlaves a la reunió?'

Quan res no deixaria veure que es parla del passat, s'utilitza la patícula *ttuɣa* (o *ila*, segons els dialectes) per a localitzar l'acció o la situació en un temps anterior (Sarrionandia, 1905: 397):

(108) a. **Ttuɣa** nettemunsiw ami-d yusa

PART. sopar HAB. quan +ORIENT. venir PERF.

'Quan va venir estàvem sopant'

b. **Ttuɣa** war ttetteɣ, war sesseɣ, war tteṭṭeseɣ

PART. no menjar HAB. no beure HAB. no dormir HAB.

'No menjava, ni bevia, ni dormia'

c. Necc **ttuɣa** xseɣ ad-d aseɣ saɛa war

jo PART. voler PERF. PART. +ORIENT. venir IMPERF. però no

dayi jjin

PRON. deixar PERF.

'Jo volia venir però no em van deixar'

En rifeny l'imperfectiu gairebé sempre va precedit per la partícula *ad* i expressa el que està per fer, sovint en frases subordinades. Si la forma d'imperfectiu amb *ad* no depèn d'un altre verb, es tradueix pel futur del català (Sarrionandia, 1905: 245):

(109) a. Tiwecca **ad** ruḥeγ γer Rrif
demà PART. anar IMPERF. a Rif
'Demà aniré al Rif'

b. **Ad**-ak ariγ ijt n tebratt
PART. +PRON. escriure IMPERF. una de carta ANNEX.
'T'escriuré una carta'

En frases subordinades correspon a expressions catalanes d'infinitiu, de subjuntiu en temps diferents o de condicional (Sarrionandia, 1905: 246, 350):

(110) a. Xseγ **ad** ruḥeγ γer Rrif
voler PERF. PART. anar IMPERF. a Rif
'Vull anar al Rif'

b. Qqarγ-as **ad**-d yas
dir HAB. +PRON. PART. +ORIENT. venir IMPERF.
'Li dic que vingui'

c. Nniγ-as **ad**-d yas
dir PERF. +PRON. PART. +ORIENT. venir IMPERF.
'Li he dit que vingui' / 'Li vaig dir que vingués'

d. Ttekleγ xef-es **ad**-ayi yari
fiar-se PERF. sobre +PRON. PART. +PRON. escriure IMPERF.

ijt n tebratt, saεa war dayi-tt yuri
una de carta ANNEX. però no PRON. +PRON. escriure PERF.

'M'he refiat (d'ell) que m'escriuria una carta, però no me l'ha escrita'[14]

[14] L'imperfectiu s'utilitza sense la partícula *ad* en contextos en què es defineix una situació on no cal marcar particularment l'aspecte de les accions successives; per exemple darrere de frases en imperatiu que preparen una segona ordre, conseqüència de la primera (Sarrionandia, 1905: 396):

Les construccions de l'habitual amb *ad* serveixen per a donar el caràcter de situació general o d'activitat regular al que expressa el verb (Sarrionandia, 1905: 172):

(111) Sa ttesawent **ad** ttemunsiweγ zik
d'aquí amunt PART. sopar HAB. d'hora
'D'ara endavant soparé d'hora'

La mateixa mena de construccions que es fan amb la partícula *ad*, demanen *γa* al seu lloc quan l'expressió comporta una atenció particular per un dels elements de la frase, que es diu que n'és el *focus* (vg. § 2.3.1.3). Això ocorre en les preguntes referides a un element concret, les que demanen una resposta diferent de *sí* o *no*, i en les frases que s'hi relacionen, que insisteixen sobre el *focus*: *què vols?*; *això, vull*; *és això el que vull*. Així tenim (Sarrionandia, 1905: 245, 177, 252):

(112) a. Minmi dinni **γa** truḥed?
què +a/per.a aquí/allà PART. anar IMPERF.
'A què hi aniràs?'

b. Manten **γa** yawi uma-k?
quina PART. portar IMPERF. germà +PRON.
'Quina portarà el teu germà?'

c. D ta **γa** yawi
PART. DEM. PART. portar IMPERF.
'Aquesta, portarà' / 'És aquesta la que portarà'

L'organització aspectual del berber explica clarament per què en el discurs català dels seus parlants els temps són utilitzats d'una manera inadequada:

(i) a. Qḍa lxedmet nnek uka tased-d
acabar feina de.tu i venir IMPERF. +ORIENT.
'Acaba la feina i véns'

b. Ruḥ γer baba-k, tinid-as aqqa-yi da
anar a pare +PRON. dir IMPERF. +PRON. vet.aquí +PRON. aquí
'Vés al teu pare i li dius que sóc aquí'

(113) a. [–i què passa?] –va caure aquest
'aquest ha caigut'

b. va caminant, caminant, quan li va sortir això
'va caminant, caminant, i li surt això'

c. la meva mare li ha vist i vam córrer a casa
'la meva mare el va veure i vam córrer a casa'

d. quan vam acabar hem quedat al pati
'quan vam acabar ens vam quedar al pati'

Si pel context és clar que es parla del passat, això no s'indica amb la flexió verbal. En alguna ocasió s'utilitza una forma del verb *haver* amb la funció de la partícula berber *ttuya*, per a situar l'acció en el passat:

(114) a. si no sé les deures (...) me peguen
'si no sabia els deures (...) em pegaven'

b. abans miro els teletubies, ahora no
'abans mirava els teletubies, ara no'

c. un dia havia estem fora de la porta
'un dia érem a fora de casa'

També s'observa una insistència excessiva en l'ús de formes duratives del català:

(115) a. [–què fa aquest senyor?] –no sé què està fent
'no sé què fa'

b. [–per poder entrar, què fa?] –està escrivint a la paret
'escriu a la paret'

2.2.7.3. Formes hipotètiques i expressió de la irrealitat

De vegades, el que està per fer, que és expressat normalment per l'imperfectiu, és, d'altra banda, concebut com una situació acomplerta, que s'hauria d'expressar amb el perfectiu. La situació característica d'aquesta mena és la que en català dóna lloc a l'ús del futur compost: *quan arribis, ja ho hauré fet*. Es tracta, com hem dit, d'una acció per fer (futur), però presentada com a realitzada (temps compost). Això es resol en amazig amb l'ús de les partícules *ad* o *γa* combinades amb la forma *yili* de l'imperfectiu del verb *ili* 'ésser', que funciona com a auxiliar, i les formes del perfectiu del verb utilitzat. Aquestes formes poden tenir un valor hipotètic, *ho deu haver fet*, com les del futur compost del castellà, *ya lo habrá hecho* (Sarrionandia, 1905: 252):

(116) a. Ad yili ggiγ-ten
PART. AUX. fer PERF. +PRON.
'Els hauré fet'

b. Mani γa yili tejjit-ten?
On PART. AUX. deixar PERF. +PRON.
'On els deus haver deixat?'

c. Ad yili immut, meskin
PART. AUX. morir PERF. dissortat
'Es deu haver mort, pobre'

L'ús de la simple forma bàsica de l'imperfectiu del verb *ili* s'empra per a l'expressió de la irrealitat, pròpia de situacions hipotètiques, desitjades o dependents d'alguna condició. S'utilitza amb formes del perfectiu, si es tracta d'una situació concreta o d'una acció que seria acomplerta, i de l'habitual, si es fa referència a una situació general o a una acció habitual o en procés. Les formes verbals que expressen la irrealitat en català són l'imperfet de subjuntiu i el condicional (Sarrionandia, 1905: 404, 350-351):

(117) a. Ttuγa xseγ ili tusid-d γer urar n mmi
PART. voler PERF. AUX. venir PERF. +ORIENT. a casament de fill.meu
'Volia que vinguessis al casament del meu fill'

b. Ttuγa war tteγimiγ, manetta ili usiγ-d
PART. no sense.fer.res HAB. si.no AUX. venir PERF. +ORIENT.
'No estava lliure; si no, hauria vingut'

c. Mili ward-ayi yuwti, ili war-t cciteγ
si no +PRON. pegar AUX. no +PRON. pegar HAB.
'Si no m'hagués pegat, no el pegaria'

2.2.7.4. Ús dels participis

Els participis tenen un valor adjectiu; atribueixen l'acció o l'estat denotats pel verb a un nom o a un pronom. Es tradueixen habitualment per frases de relatiu i, introduïts per un pronom, equivalen a una relativa substantiva, que fa la funció d'un nom en l'oració principal (vg. § 2.3.4; Sarrionandia, 1905: 413):

(118) a. timγarin i dinni ittadefen
dones a/per.a aquí/allà entrar PARTICIPI HAB.
'les dones que hi entren'

b. wenni d γa yasen
DEM. ORIENT. PART. venir PARTICIPI IMPERF.
'el qui vindrà'

També s'utilitza el participi quan el subjecte és allò per què es demana en una frase interrogativa o està focalitzat (vg. § 2.2.7.2 i § 2.3.1.3; Sarrionandia, 1905: 245, 414):

a. Wi dinni γa iruḥen?
qui aquí/allà PART. anar PARTICIPI IMPERF.
'Qui hi anirà?'

b. D aytma dinni γa iruḥen
PART. germà MASC. PL. aquí/allà PART. anar PARTICIPI IMPERF.
'Són els meus germans que hi aniran'

c. D necc ay-d yusin

PART. jo PART. +ORIENT. venir PARTICIPI PERF.

'Sóc jo qui ha vingut'

2.2.7.5. Formes derivades dels verbs

En català existeixen diferents procediments per a canviar el funcionament d'un verb; a partir de *dormir*, intransitiu i duratiu, fem *adormir*, transitiu i referit al començament de l'estat que expressa el primer verb, i *adormir-se*, que ja no és pròpiament transitiu sinó referit al subjecte. En aquest cas hem utilitzat com a procediments la prefixació amb *a-* i la conversió d'un verb no pronominal en pronominal; sèries semblants són constituïdes pels verbs, *seure*, *asseure* i *asseure's*, o *jeure*, *ajeure* i *ajeure's*. Prou sovint en català s'utilitzen, i en general es prefereixen, construccions perifràstiques per a obtenir aquesta mena de resultats: així podem dir, eventualment amb sentits diferenciats, *adormir el malalt* o *fer dormir el malalt*, *restablir l'ordre* o *tornar a establir l'ordre*. En berber no hi ha verbs pronominals i s'empra sistemàticament la prefixació, acompanyada de vegades d'alguna altra operació. Existeixen cinc prefixos, amb la possibilitat de combinar-los, per a obtenir verbs amb un funcionament nou.

a) **EL PREFIX *S*-**

El prefix *s-* (amb les variants *ss-* i *z-*) produeix verbs transitius a partir de verbs intransitius i verbs causatius (de la mena de *fer fer*) a partir de verbs transitius. La prefixació es pot combinar amb canvis vocàlics i amb la pèrdua de tensió consonàntica:

(119) izzar 'avançar-se' → ssizzar 'fer passar davant'

ḍar 'baixar' → sseḍar 'fer baixar'

lmed 'aprendre' → selmed 'ensenyar'

aweḍ 'arribar' → siweḍ 'fer arribar' (aCC → siCC)

ṭṭeṣ 'dormir' → suḍeṣ 'adormir' (C:C → suCC)

L'existència d'un recurs morfològic sistemàtic en berber per a formar verbs causatius fa, de vegades, que els seus parlants no l'encertin a l'hora d'utilitzar una perífrasi del català:

(120) a. quan te toca català em fa jocs
‘quan toca català em fa fer jocs’

b. la senyoreta em fa deures
‘la senyoreta em fa fer deures’

c. va caure amb un nen
‘va fer caure un nen’

d. hay moltes pedres i si corres te se cauran
‘hi ha moltes pedres i si corres et faran caure’

b) **ELS PREFIXOS *N-* I *MM-***

Els prefixos *n-* i *mm-* produeixen verbs que impliquen el subjecte en la seva pròpia acció o en el procés que experimenta; en la traducció catalana corresponen a verbs pronominals. Generalment es parteix de verbs transitius; però en alguns casos, partint de verbs intransitius, s'obté una insistència en el procés designat pel verb, amb una distinció semblant, però més marcada, a la que fem en català entre *la barca ha bolcat* i *la barca s'ha bolcat*. En un dels exemples que tenim, el verb derivat adquireix un valor d'intensitat respecte al seu primitiu: *mɣer* ‘créixer’ dóna *numɣer* ‘envellir-se’. Podem donar aquests altres exemples:

(121) a. gru ‘reunir’ → negru ‘reunir-se’
hdem ‘enrunar’ → nehdem ‘enrunar-se’
kleb ‘bolcar’ (*intr.*) → nekleb ‘bolcar-se’
ffer ‘amagar’ → nuffer ‘amagar-se’ (C:C → nuC:C)

b. ecc ‘menjar’ → mmecc ‘menjar-se, ésser menjat’
uwc ‘donar’ → mmuwc ‘donar-se, ésser donat’

Els exemples que hem donat amb el prefix *mm-* són verbs que tenen valor impersonal; en la traducció catalana aquest valor es pot indicar amb l'ús del pronom *es*,

com en la frase *aquest llibre no s'ha venut*, però sovint cal recórrer a d'altres girs impersonals, tal com il·lustren els exemples següents (Sarrionandia, 1905: 288):

(122) a. Mmeccent tmellalin
menjar-se PERF. ous
lit. 'Els ous s'han menjat'
'S'han menjat els ous'

b. Yemmuwc-ak wagla nnek
donar-se +PRON. béns de.tu
lit. 'Els teus béns se t'han donat'
'T'han donat els teus béns'

Cal remarcar que en tots dos casos en amazig el susbstantiu present en la frase n'és el subjecte, tal com mostren les traduccions literals que hem donat.

c) EL PREFIX *TTWA-*

La formació de verbs amb valor passiu s'obté amb el prefix *ttwa-*. Cal advertir que aquests verbs funcionen d'una manera autònoma, generalment sense menció d'un agent, i que en berber no es pot establir una correspondència entre frases actives i passives com es fa en català:

(123) ṭṭef 'agafar' → ttwaṭṭef 'ésser agafat'
egg 'fer' → ttwagg 'ésser fet'
muṭṭi 'traslladar' → ttwamuṭṭi 'ésser traslladat'
af 'trobar' → ttwaf 'ésser trobat'
aker 'robar' → ttwaker 'ésser robat'

d) EL PREFIX *M-*

El prefix *m-* (amb la variant *ml-*) serveix per a formar verbs que expressen la reciprocitat de l'acció entre més d'un subjecte:

(124) ẓer 'veure' → mẓer 'veure's (l'un a l'altre)'
lka 'trobar' → melka 'trobar-se' (l'un amb l'altre)'

uwet 'pegar' → mluwet 'pegar-se (l'un a l'altre)'

aḍes 'acostar-se' → mlaḍes 'acostar-se (l'un a l'altre)'

Aquests verbs corresponen a pronominals del català com ara *estimar-se* o *barallar-se*, amb un sentit de reciprocitat que podem subratllar amb l'ús de les expressions *l'un a l'altre* o *l'un amb l'altre*. De la mateixa manera que en català s'utilitzen aquestes expressions, en berber es pot emprar una combinació específica de dos pronoms demostratius, *aya uya* (Sarrionandia, 1905: 392):

(125) Tarwa nnek ttemluwtan aya uya
mainada. de.tu pegar-se HAB. DEM. DEM.
'Els teus fills es peguen l'un a l'altre'

e) **COMBINACIONS DE PREFIXOS**

Existeix la possibilitat d'acumular aquests prefixos per a combinar-ne els resultats:

(126) ekk 'passar' → sekk 'enviar' → ttwasekk 'ésser enviat'
ecc 'menjar' → ssecc 'fer menjar' → messecc 'donar-se menjar'

2.2.7.6. L'expressió de la reflexivitat

En català hi ha verbs pronominals reflexius en què el pronom expressa que l'acció recau en el subjecte mateix; així, *rentar* és transitiu (algú renta algú altre o alguna cosa) i *rentar-se* és reflexiu: algú es renta a si mateix. Hem dit que en berber no hi ha l'equivalent dels verbs pronominals del català; de la mateixa manera que en català es diu *sortir* i no pas *treure's*, o *anar-hi* i no pas *portar-s'hi*, en berber *uff* vol dir 'mullar-se' i s'utilitza la forma prefixada amb *s-*, *suff* per al valor transitiu (Sarrionandia, 1905: 409, 285):

(127) a. Uffeγ
mullar-se PERF.
'M'he mullat'

b. Qaɛ isuff-ayi unẓar
tot mullar PERF. +PRON. pluja ANNEX.
'La pluja m'ha mullat tot'

La prefixació amb *n-* pot servir per a insistir en el caràcter reflexiu d'un verb; així, *ffer* vol dir 'amagar-se' de la mateixa manera que *uff* vol dir 'mullar-se', però existeix la possibilitat d'utilitzar *nuffer* amb un valor d'insistència sobre la reflexivitat, i el transitiu, 'amagar', es forma a partir d'aquest darrer: *snuffer*.

Quan cal explicitar el caràcter reflexiu del verb, com es fa també en català, s'utilitzen els noms gramaticalitzats *iman* 'persona' o *ixef* 'cap', que es construeixen acompanyats del gir possessiu (*inu* 'de mi, meu', *nnek* 'de tu, teu'...), de la mateixa manera que en català *mateix* va acompanyat del pronom personal: *mi mateix*, *tu mateix*... (Sarrionandia, 1905: 408):

(128) a. Flan yenγa iman nnes
en.tal matar PERF. 'persona' PART. d'ell
lit. 'En tal s'ha mort a si mateix'
'En tal s'ha suïcidat'

b. Suffeγ ixef inu
mullar PERF. 'cap' PART. de.mi
'M'he mullat a mi mateix'

L'ús dels verbs pronominals del català representa una dificultat per als parlants d'una llengua que utilitza uns altres recursos per a fer les funcions que corresponen a aquesta mena de verbs:

(129) a. vam fer un pastís i **m'**he ganat
'vam fer un pastís i vaig guanyar'

b. quan vam acabar ∅ hem quedat al pati
'quan vam acabar **ens** vam quedar al pati'

2.3. SINTAXI

2.3.1. ORDRE DELS ELEMENTS DE LA FRASE

2.3.1.1. L'ordre habitual

La particularitat que destaca pel que fa a l'ordre oracional en amazig és la posició del subjecte que es considera normal, darrere del verb i davant dels altres elements de la frase; es diu, doncs, que el berber és una llengua *VSO* (*verb - subjecte - objecte*), que té com a disposició habitual l'ordre *verb - subjecte - complements*. En tot cas, cal advertir ja d'entrada que en amazig, com en català, predomina l'organització del discurs a partir del tema; s'esmenta primer l'element del qual parlem i després es van donant les informacions que es consideren oportunes. Compareu, per exemple, (130a) i (130b), en què dos ordres diferents responen al mateix principi d'organitzar la informació a partir d'un element de referència, donant després les dades que vulguem comunicar:

(130) a. Avui no he vist en Joan
b. En Joan, avui no l'he vist

Diem que a (130b) el complement directe, *en Joan*, està tematitzat perquè l'hem desplaçat de la seva posició darrere del verb per a presentar-lo com a element de referència. En amazig les frases es construeixen normalmet amb el subjecte darrere del verb i en estat d'annexió (vg. § 2.2.3.6; Sarrionandia, 1905: 52, 54):

(131) a. Teqqen tg^{w}urt
tancar PERF. porta ANNEX.
'S'ha tancat la porta'

b. Ittemenγa uyaẓiḍ-a
barallar-se HAB. gall ANNEX. +DEM.
'Aquest gall es baralla'

c. Izenz wargaz ifunasen

vendre PERF. home ANNEX. bous

'L'home ha venut els bous'

Però les frases següents, amb el subjecte davant del verb i en estat lliure, són habituals quan es vol partir del subjecte com a element de referència:

(132) a. Tag^{w}urt teqqen

porta tancar PERF.

'La porta s'ha tancat'

b. Yaẓiḍ-a ittemenγa

gall +DEM. barallar-se HAB.

'Aquest gall es baralla'

c. Argaz izenz ifunasen

home vendre PERF. bous

'L'home ha venut els bous'

Observem que en català hi ha verbs que porten habitualment el subjecte al davant i verbs que el porten normalment al darrere; aquests són, a més a més dels verbs existencials (els que impliquen la noció de *(no) haver-hi*: *quedar*, *faltar*...), molts verbs que signifiquen per ells mateixos un canvi d'estat o de posició del subjecte:

(133) a. Ha entrat un senyor

b. Van néixer dues criatures

c. S'ha tancat la porta

Podem veure que el funcionament d'aquestes frases en l'oposició que hi ha entre *s'ha tancat la porta* i *la porta s'ha tancat*, amb un ordre que depèn del tema, coincideix en berber i en català. En berber els altres verbs (*mneγ* 'barallar-se', *zenz* 'vendre'...) funcionen de la mateixa manera, mentre que en català generalment no admeten el subjecte darrere del verb.

S'aprecia de vegades que, parlant català, els berberòfons col·loquen el subjecte darrere del verb quan aniria normalment a davant:

(134) a. treballa **el meu pare** de paleta
'**el meu pare** treballa de paleta'

b. i tira **un** la pilota
'i **un** tira la pilota'

c. [–i què passa?] –va caure **aquest**
'a**quest** ha caigut'

La disposició dels complements dins de la frase coincideix generalment en amazig i en català; és el cas del complement directe (Sarrionandia, 1905: 53):

(135) Xseγ aman iṣemmaden
voler PERF. aigües fresques
'Vull aigua fresca'

També ocupen les mateixes posicions que en català el complement directe i un complement indirecte o preposicional que s'hi combinin (Sarrionandia, 1905: 53, adaptats):

(136) a. Ad tawi tterbiyt aγrum i tarwa nnes
PART. portar IMPERF. minyona ANNEX. pa a mainada d'ell/ella
'La minyona portarà pa als seus fills'

b. Yufa wuma aksum dey teydurt
trobar PERF. germà.meu carn dins olla
'El meu germà ha trobat carn dins de l'olla'

La posició dels complements de lloc representats per adverbis també coincideix en les dues llengües (Sarrionandia, 1905: 333):

(137) a. Ejjiγ-ten da
deixar PERF. +PRON. aquí
'Els he deixat aquí'

b. Ẓriγ-tent qqiment γer barra
veure PERF. +PRON. seure PERF. a fora
'Les he vistes assegudes a fora'

c. Egg-iten mani nniḍen
posar +PRON. algun.lloc altre
'Posa'ls en una altra banda'

Igual que en català, la posició dels adverbis de temps depèn de l'organització de la frase en funció del tema (Sarrionandia, 1905: 335):

(138) a. Iḍennaḍ nessens barra
ahir passar.la.nit PERF. fora
'Ahir vam passar la nit a fora'

b. –Melmi-d tusid? –Usiγ-d arellina
quan +ORIENT. venir PERF. venir PERF. +ORIENT. abans
'–Quan has vingut? –He vingut fa una estona'

També com en català, les qualificacions solen anar darrere de l'element qualificat (Sarrionandia, 1905: 370, 52, 338):

(139) a. tiṭṭawin tizegzawin
ulls blaus/verds
'els ulls blaus'

b. tiburjatin n taddart
finestres de casa
'les finestres de la casa'

c. Netta yettett s tufera
ell menjar HAB. amb ocultació
'Ell menja d'amagat'

Això inclou, però, alguns indefinits i alguns adverbis els equivalents dels quals precedeixen l'element determinat en català (Sarrionandia, 1905: 106; Ibáñez, 1944: 389; Tilmatine *et al.,* 1998: 129):

(140) a. Yesγa ijt n taddart nniḍen
comprar PERF. una de casa altre
'Ha comprat una altra casa'

b. Ttetten aγrum sḥafi
menjar HAB. pa només
'Només mengen pa'

c. Atay-a d miẓiḍ aṭṭas
te +DEM. PART. dolç molt
'Aquest te és massa dolç'

Molts indefinits, restant invariables, introdueixen l'element que determinen amb la preposició *n* 'de', en una construcció comparable a girs catalans com ara *molt **de** gust* (Sarrionandia, 1905: 104, 110, 109):

(141) a. γar-ek ca n uḥermuc?
a +PRON. quelcom de nen ANNEX.
'Tens alguna criatura?'

b. γar-i dlus n tmenyat
a +PRON. poc de diners ANNEX.
'Tinc pocs diners'

c. Macḥal n tmellalin texsed?
quant de ous voler PERF.
'Quants ous vols?'

Aquesta mena de construccions del berber indueixen els seus parlants a fer invariables els indefinits quan empren el català:

(142) Alguna senyors.[15]

Són excepcionals els indefinits que introdueixen directament un nom precedint-lo: *kul* (*menkul*) 'cada', *qaε* 'tot' (Sarrionandia, 1905: 104):

(143) a. **Kul** asegg^{w}as tticceγ-ak ca
cada any donar HAB. +PRON. quelcom
'Cada any et dono alguna cosa'

b. **Qaε** iwdan ittemettan
tot gents morir HAB.
'Tots els homes es moren'

Les partícules interrogatives i els relatius encapçalen la seva frase, tal com es fa en català (Sarrionandia, 1905: 333, 89, 91):

(144) a. Mani-ten tejjid?
on +PRON. deixar PERF.
'On els has deixat?'

b. Min qqaren ina?
què dir HAB. DEM.
'Què diuen aquests?'

c. timγarin i ẓriγ g wanu
dones que veure PERF. en pou ANNEX.
'les dones que he vist al pou'

Una diferència de detall entre el berber i el català pel que fa a l'ordre dels components de la frase, la constitueix la particularitat que, quan hi ha elements de més d'una persona gramatical fent la mateixa funció, l'amazig utilitza l'ordre 1a, 2a, 3a

[15] En aquest exemple s'utilitza una forma de femení, però és invariable en el sentit que és emprada com a forma única, sense fer-la concordar.

persones, que dóna resultats parcialment diferents dels que són habituals en català (Sarrionandia, 1905: 389):

(145) a. Necc d cek ad nruḥ ad negmer
jo i tu PART. anar IMPERF. PART. caçar IMPERF.
'Tu i jo anirem a caçar'

b. Cek d netta ad truḥem ad tagmem
tu i ell PART. anar IMPERF. PART treure.aigua IMPERF.
'Tu i ell anireu a buscar aigua'

2.3.1.2. Tematització dels complements

Hem vist al paràgraf anterior que el subjecte va regularment davant del verb quan és presentat com a element de referència; quan són els complements els que són objecte de tematització, cal que hi hagi un pronom representant-los. El procediment és exactament paral·lel al que s'utilitza en català en frases com *En **Joan**, no **l**'he vist* (Sarrionandia, 1905: 221, 70):

(146) a. **Tafunast-enni** ukern-as-**tt**
vaca +DEM. robar PERF. +PRON. +PRON.
'Aquella vaca la hi han robada'

b. **Aytma-k**, war-**ten** ẓriγ
germans +PRON. no +PRON. veure PERF.
'Els teus germans, no els he vist'

2.3.1.3. Focalització

Hem vist quan tractàvem de la morfologia verbal (vg. § 2.2.7.2) que s'empra la partícula *γa*, i no pas *ad*, quan ens referim al que està per fer i, a més a més, l'expressió comporta la insistència sobre un dels elements de la frase, que es diu que n'és el *focus*: es tracta de les preguntes referides a un element concret –que no poden obtenir com a resposta *sí* o *no*– i de les frases amb focalització. En català la focalització d'un

element s'obté desplaçant-lo al començament i fent-lo seguir d'una pausa molt marcada, o bé fent-lo precedir del verb *ésser* i introduint la resta de la frase amb un relatiu:

(147) a. En Joan, vull veure
b. És en Joan qui vull veure

En amazig hi ha les frases amb *γa*, referides al que està per fer (Sarrionandia, 1905: 220, 429, 177):

(148) a. Lextu kid-sen **γa** nemneγ
ara amb +PRON. PART. barallar-se IMPERF.
'És ara que ens barallarem amb ells'

b. Tiucca d **γa** yas
demà ORIENT. PART. venir IMPERF.
'És demà que vindrà'

c. Min **γa** negg lextu?
què PART. fer IMPERF. ara
'Què farem ara?'

d. Melmi **γa** melken?
quan PART. casar-se IMPERF.
'Quan es casaran?'

Les altres frases amb insistència sobre un dels seus elements es construeixen amb la partícula *ay*, o sense partícula, quan es tracta d'interrogatives referides a un element concret (Sarrionandia, 1905: 176, 429, 39, 428):

(149) a. D wa **ay** ẓriγ
PART. DEM. PART. veure PERF.
'És aquest el que he vist'

b. G umkan-a ay itteγima
en lloc ANNEX. +DEM. PART. seure HAB.
'És en aquest lloc que seu'

c. Dey taddart nnes **ay**-sen ijja
en casa d'ell/ella PART. +PRON. deixar PERF.
'És a casa seva que els ha deixat'

d. Lextu ɛad **ay**-id usin?
ara encara PART. +ORIENT. venir PERF.
'És ara mateix que han vingut?'

e. Minxef t enγin?
què +sobre PRON. matar PERF.
'Per què l'han mort?'

f. Mindey ttexemmamed?
què +en pensar HAB.
'En què penses?'

Tal com hem vist al paràgraf 2.2.7.2, la focalització del subjecte demana l'ús del participi amazig (Sarrionandia, 1905: 414, 105):

(150) a. D baba-k dak-t γa yinin
PART. pare +PRON. PRON. +PRON. PART. dir PARTICIPI IMPERF.
'És el teu pare qui t'ho dirà'

b. Ulid d nettat ay-t iggin
no PART. ella PART. +PRON. fer PARTICIPI PERF.
'No és ella qui ho ha fet'[16]

[16] En aquests dos exemples i en alguns altres dels precedents es pot veure que les frases focalitzades demanen el desplaçament davant del verb dels pronoms clítics i de les partícules d'orientació.

2.3.2. ADJECTIUS, FRASES COPULATIVES I FRASES EXISTENCIALS

2.3.2.1. Ús freqüent de frases sense verb

Sabem que en amazig existeixen nombrosos verbs del tipus de *ṣbeḥ* 'fer-se bo, ésser bo', que s'utilitzen en casos en què en català és més habitual recórrer a construccions amb adjectius (vg. § 2.2.7.2). En contrapartida, el berber utilitza molt sovint frases sense verb quan en català apareixen els verbs copulatius *ésser* o *estar* o els verbs existencials, els que mostren l'existència o la presència d'algun element: *existir*, *ésser-hi* o *haver-hi*. Això fa que no hi hagi una correspondència automàtica entre construccions del català i del berber; una mateixa mena de frase d'aquesta llengua s'ha de traduir en català, segons els casos, per una simple seqüència de nom i adjectiu, per una copulativa o per una relativa. En qualsevol cas, els adjectius variables, que són la majoria, concorden sempre en gènere i en nombre amb el nom al qual es refereixen (Sarrionandia, 1905: 372, 64, 374):

(151) a. Midden **d** **iṣebḥanen**
gents MASC. PL. PART. bons
'**Bones** persones'

b. Yessi **d** **timeẓyanin**
filles.meves PART. petites
'Les meves filles **són petites**'

c. Cek **d** **ameqqran** war tessined
tu PART. gran no saber PERF.
'Tu **que ets gran** no en saps'

2.3.2.2. Construccions adjectivals

En amazig s'usen habitualment formes verbals per a expressar el que nosaltres diem mitjançant els adjectius qualificatius, però també existeix la possibilitat d'utilitzar adjectius acompanyant el nom, que llavors, si falten d'altres indicacions, s'entén que és determinat (Sarrionandia, 1905: 370, 373):

(152) a. ikeccuḍen izegzawen

llenyes MASC. PL. blaus/verds

'la llenya verda'

b. taddart tameqqrant

casa gran

'la casa gran'

c. iḥermucen iɛffanen

nens dolents

'els nens dolents'

En els exemples anteriors la qualitat expressada per l'adjectiu és presentada com una característica coneguda del nom, per això aquest apareix com a determinat, perquè parlem d'elements que ja coneixem amb les seves propietats. Si diguéssim *uns nens dolents* o *aquests nens són dolents*, s'entendria que és al moment de parlar que els atribuïm qualitats que no els coneixíem fins aleshores. En català, quan es vol expressar que una propietat s'atribueix a un nom o a un pronom en el moment en què es parla, o bé s'utilitza un nom indeterminat o bé es recorre a una frase copulativa amb els verbs *ésser* o *estar*. En berber s'utilitza un adjectiu, o un nom, introduït per la partícula *d*; si hi ha més d'una atribució, aquesta partícula es repeteix. La negació dels elements introduïts amb *d* es fa amb la partícula negativa *ulid*, diferent de la que nega els verbs, *war* (Sarrionandia, 1905: 373, 64, 372, 385):

(153) a. Argaz-a **d** aṣebḥan

home +DEM. PART. bo

'Aquest home és bo'

b. Netta **d** ameddukkel inu

ell PART. amic de.mi

'Ell és amic meu'

c. Ca n tmellalin **d** timeẓyanin

quelcom de ous PART. petits

'Uns ous (que són) petits'

d. Ijj n uγyul **d** awssar **d** aderγal
un de ase ANNEX. PART. vell PART. cec
'Un ase (que és) vell i cec'

e. Tiγaṭin nneγ **ulid d** timeqqranin
cabres de.nosaltres no PART. grosses
'Les nostres cabres no són grosses'

El verb *ili* 'ésser', omès habitualment, pot aparèixer quan siguin necessàries indicacions, com les d'aspecte, que es donen mitjançant les formes verbals. Quan només s'ha de localitzar en el passat el que es diu, s'usa la partícula *ttuγa* amb els pronoms corresponents als elements presentats (Sarrionandia, 1905: 263, 269):

(154) a. Lleccin **ittili** **d** miẓiḍ
taronja ésser HAB. PART. dolç
'Les taronges acostumen a ser dolces'

b. Ami-k **ttuγa** **d** ameẓyan
quan +PRON. PART. PART. jove
'Quan eres jove'

Un cas particular és quan atribuïm propietats a un complement d'un verb; llavors en berber també s'utilitza normalment la partícula *d* (Sarrionandia, 1905: 373):

(155) a. Usiγ-d d amsabrid
venir PERF. +ORIENT. PART. caminant
'He vingut com a caminant'

b. Qaɛ ttafeγ-t d amessas
tot trobar HAB. +PRON. PART. fat
'Tot ho trobo fat'

c. Rriγ mmi d axarraz
fer/convertir PERF. fill.meu PART. sabater
'He posat el meu fill de sabater'

Les construccions del tipus *llarg de cames* en català tenen un ús restringit als casos en què la qualificació que es fa d'una part d'un ésser es podria estendre fàcilment al seu conjunt. *Un home vermell de cara* es pot caracteritzar prou bé com algú que és vermell (es diu de fet que *algú està vermell* quan li enrogeix la cara); en canvi, *una dona d'ulls blaus* no és de cap manera una dona blava. En berber aquesta restricció no existeix i s'entén que, en aquesta mena d'expressions, l'atribució de la qualitat queda limitada clarament a la part que s'esmenta; la preposició que s'utilitza, *zeg* 'des de', es podria traduir també pels girs 'pel que fa a, respecte a' (Sarrionandia, 1905: 375):

(156) a. Ijj n wargaz d azegg^{w}aγ **zeg** wudem
un de home ANNEX. PART. Vermell des.de cara ANNEX.
'Un home vermell de cara'

b. tameṭṭut tazegzawt **zey** tiṭṭawin
dona blau des.de ulls
'la dona d'ulls blaus'[17]

En català són possibles perífrasis com *en forma*, que fan la mateixa funció que un adjectiu: *sa, fort, àgil*. En amazig aquesta mena de girs són molt freqüents i de vegades es recorre a solucions que poden sorprendre una mica els catalanòfons (Sarrionandia, 1905: 376-377):

[17] Alguns adjectius són invariables. S'usen amb la partícula *d* en els mateixos casos que els altres, però, quan els altres qualifiquen directament el nom, els invariables van precedits per la preposició *n* 'de' (Sarrionandia, 1905: 376):

(i) a. Iherkusen d jjedid
sabates PART. nou
'Sabates (que són) noves'

b. iherkusen n jjedid
sabates de nou
'les sabates noves'

(157) a. Nitenti s waẓli nsent
elles amb bellesa ANNEX. d'elles
'Elles són maques'

b. Amγar nneγ x lxaḍar nnes
cap de.nosaltres sobre gust d'ell/ella
'El nostre cap està content'

2.3.2.3. Frases copulatives

Hem vist en el paràgraf anterior (vegeu sobretot els exemples de (153) i de (154)) que un adjectiu o un nom precedits de la partícula *d* poden equivaler a una frase copulativa del català construïda amb els verbs *ésser* o *estar* i que el verb berber que hi correspon, *ili*, apareix per a donar les indicacions d'aspecte que són expressades habitualment per les formes verbals. Hi ha d'altres exemples en què els girs construïts amb la partícula *d* només admeten de ser traduïts per frases copulatives del català, de vegades comportant la introducció d'un relatiu (Sarrionandia, 1905: 373, 263, 374):

(158) a. Cem d weltma
tu PART. germana.meva
'Tu ets la meva germana'

b. Ijjen ittili d abuhali ijjen ittili s laɛqel nnes
un ésser HAB. PART. ximple un ésser HAB. amb seny d'ell/ella
'Un acostuma a ser ximple i l'altre assenyat'

c. Necc d ajellid war ttetteγ macca i ttetted cek
jo PART. rei no menjar HAB. menjar que menjar HAB. tu
'Jo que sóc rei no menjo el menjar que menges tu'

Quan es produeix una identificació, més que no pas una atribució de qualitats o la classificació dins d'una categoria, s'utilitza el verb *ɛna* amb el valor del català 'ésser'. En les frases interrogatives, l'ús de la partícula *mana?* comporta, sense verb, la pregunta sobre la identitat, i és, doncs, equivalent al de l'interrogatiu *min?* 'què?' amb el verb *ɛna* (Sarrionandia, 1905: 265):

(159) a. Min iɛna win?
qué ésser DEM.
'Qui és aquell?'

b. Mana midden-a?
què gents +DEM.
'Qui són aquesta gent?'

En català les frases de les dues parelles següents es poden considerar gairebé sinònimes:

(160) a. Com fa aquesta música? - Com és aquesta música?
b. Què fa el teu germà? - Com està el teu germà?

L'amazig fa encara un ús més ampli del verb *egg* 'fer' amb el sentit d' 'ésser, estar d'una determinada manera' (Sarrionandia, 1905: 373-374):

(161) a. –Mammek tegga temurt nnek? –Tegga ammu d wammu
com fer PERF. terra de.tu fer PERF. així i així ANNEX.
'–Com és el teu país? –És així i així'

b. Mammek ggan tarwa nnek?
com fer PERF. mainada de.tu
'Com estan els teus fills?'

La partícula interrogativa *matta?* 'com?' comporta ella sola la noció d' 'estar d'alguna manera' sense que sigui necessari que l'acompanyi un verb (Sarrionandia, 1905: 267):

(162) a. Matta tarwa nnek?
com.(està...) mainada de.tu
'Com estan els teus fills?'

b. Matta cem cwayt?
com.(està...) tu una.mica
'Com estàs?'[18]

2.3.2.4. Frases existencials i locatives

La presència, que en català s'expressa amb els verbs *ésser-hi* i *haver-hi*, en amazig s'introdueix amb els adverbis presentatius *aqqa*, *ayqqa*, *qa* 'vet aquí, és aquí/allà' (vg. § 2.2.4.5) i de lloc *da*, *din*, *diha*, *dinni* 'aquí, allà' (vg. § 2.2.4.4), *mani?* 'on?'... Les frases que s'utilitzen per a expressar la presència d'algun element s'anomenen *existencials*; les frases *locatives*, que indiquen la presència d'algun element en algun lloc, hi estan emparentades i és habitual que les *existencials* es formin amb adverbis de lloc més o menys gramaticalitzats, com acabem de veure en el cas del berber i com ocorre també en català, en què la partícula pronominal *hi* fa sovint la funció d'un adverbi de lloc, d'acord amb la seva etimologia. De fet, en català les expressions següents són aproximadament equivalents:

(163) a. Hi ha el teu pare
b. Vet aquí el teu pare
c. Aquí hi ha el teu pare
d. El teu pare és aquí

Aquests adverbis berbers poden portar afixats els pronoms que corresponen als elements presentats i de vegades porten un pronom de segona persona del singular referit a l'interlocutor al qual s'entén que es fa la presentació; els presentatius catalans *ve**t** aquí* i *heu**s** aquí* també estan formats amb els pronoms *et* i *us*, que s'adrecen a l'interlocutor i es combinen amb d'altres pronoms, *vet-lo aquí*, *heus-la aquí*... (Sarrionandia, 1905: 266-267, 333):

(164) a. Aqqa-kenniw?
vet.aquí +PRON.
'Sou aquí?'

[18] *Cway* (o *cwayt*) 'una mica' s'usa sovint per a donar un matís afectiu a les expressions que acompanya.

b. War dinni ca
no aquí/allà quelcom
'No hi ha res'

c. Mani-k-t?
on +PRON. +PRON.
'On és?'

d. Aqqa-t s wadday
vet.aquí +PRON. per baix
'És a baix'

El verb *ili* 'ésser' apareix per a donar les indicacions pròpies de les formes verbals; quan només s'ha de localitzar en el passat el que es diu, s'usa la partícula *ttuγa* amb els pronoms corresponents als elements presentats (Sarrionandia, 1905: 263, 269):

(165) a. **Ttuγa** ittili g umkan-enni
PART. ésser HAB. en lloc ANNEX. +DEM.
'Acostumava a ser en aquell lloc'

b. **Ttuγa**-ten g udrar
PART. +PRON. en muntanya ANNEX.
'Eren a la muntanya'[19]

[19] Els pronoms interrogatius *min?* 'què?' i *wi?* 'qui?' poden participar en construccions amb pronoms clítics de la mateixa mena de les que acabem de veure; llavors el sentit de la pregunta és 'de què?' o 'de qui?', referint-se a la matèria de què són fets o a la persona a qui pertanyen els elements representats pels pronoms (Sarrionandia, 1905: 263, 269):

(i) a. –Afḍis, –min-it yilan? –N uzzal
martell què +PRON. ésser PARTICIPI PERF. de ferro
'–El martell, de què és fet? –De ferro'

b. –Wi-ten –yilan, iksan-a? –Inu
qui +PRON. ésser PARTICIPI PERF. cavalls +DEM. de.mi
'–De qui són, aquests cavalls? –Meus'

2.3.2.5. L'expressió de la pertinença i de les sensacions

Tenen a veure amb les frases existencials els girs que expressen la pertinença o les sensacions i que equivalen a construccions del català amb el verb *tenir*, com *tinc diners* o *tinc son*; presenten l'existència d'algun element i el posen en relació amb la persona que el posseeix, o la d'alguna sensació, que relacionen amb la persona que l'experimenta. La pertinença s'expressa amb la preposició *γer* 'a', sota la forma *γar*, amb un pronom afixat que representa el posseïdor (Sarrionandia, 1905: 273-274):

(166) a. γar-es ijj n ujḍiḍ
a +PRON. un de ocell ANNEX.
lit. 'A ell (és) un ocell'
'Té un ocell'

b. Ma γar-ek ca n tmenyat?
que a +PRON. quelcom de diners ANNEX.
'Que tens diners?'

c. Ma γar-wem timellalin?
que a +PRON. ous
'Que teniu ous?'

d. Aqqa-tent γar-neγ
vet.aquí +PRON. a +PRON.
lit. 'Vet-los aquí a nosaltres'
'En tenim'

Les sensacions s'expressen amb la preposició *deg* 'en, dins', sota les formes *dag* o *day*, amb un pronom afixat que representa l'ésser animat que té la sensació. La mateixa construcció, referida a objectes, significa 'contenir' (Tilmatine *et al.,* 1998: 27; Sarrionandia, 1905: 274):

(167) a. Day-ik yiḍes?
dins +PRON. son
'Tens son?'

b. Day-i tafeqqaɛt d tameqqrant
dins +PRON. pena PART. gran
'Tinc una gran pena'

c. Axxam nnem day-es ijt n tburjett
habitació de.tu dins +PRON. una de finestra ANNEX.
'A la teva habitació hi ha una finestra'

Aquest darrer exemple permet de veure com en alguns casos en català són equivalents construccions com *la teva habitació té una finestra* i *a la teva habitació hi ha una finestra*; és a partir d'aquesta equivalència que es pot entendre millor el funcionament dels girs berbers i la relació que existeix en general entre les expressions existencials, les locatives i les possessives.

2.3.3. FRASES RELATIVES I INTERROGATIVES

2.3.3.1. Frases relatives

El pronom que introdueix una frase relativa que fa la funció d'adjectiu d'un element determinat de la oració principal és *i* 'que' (o *n*, segons les varietats). L'antecedent qualificat per l'oració de relatiu sol portar el demostratiu anafòric *-enni* 'aquest/aquell (de què parlem)' (vg. § 2.2.4.1 i § 2.2.4.2; Sarrionandia, 1905: 91):

(168) a. taddart-enni **i** yesγa baba-k
casa +DEM. que comprar PERF. pare +PRON.
'la casa que ha comprat el teu pare'

b. aγrum **i** ttetten nitni
pa que menjar PERF. ells
'el pa que mengen ells'

Quan l'antecedent és determinat i el pronom relatiu és el subjecte de la seva frase, s'utilitza el participi amazig (vg. § 2.2.7.2; Sarrionandia, 1905: 413, 91):

(169) a. argaz-enni **i**-k **yeẓrin**

home +DEM. que +PRON. veure PARTICIPI PERF.

'l'home que t'ha vist'

b. aman **i** **ittazzelen** dey teksart

aigües que córrer PARTICIPI HAB. en pendent ANNEX.

'l'aigua que corre pel pendent'

Si el pronom relatiu va regit per una preposició, aquesta hi va posposada: ***iked*** 'amb qui', ***ixef*** 'sobre què'... (Sarrionandia, 1905: 92):

(170) a. Ameddukkel **iked** ttemunad

amic que+amb acompanyar HAB.

'l'amic amb qui et fas'

b. timeslayin **ixef** ttesawalem

coses que+sobre parlar HAB.

'les coses de què parleu'

En tots els casos el relatiu es pot ometre. S'omet regularment si l'antecedent és indeterminat (Sarrionandia, 1905: 92):

(171) a. Sawaleγ aked ijj n umeddukkel inu yusa-d zey Rrif

parlar HAB. amb un de amic ANNEX. de.mi venir PERF. +ORIENT. des.de Rif

'Parlo amb un amic meu que ha vingut del Rif'

b. Ittazzel x ijj n uγyul irwel-as

córrer HAB. sobre un de ase ANNEX. fugir PERF. +PRON.

'Corre darrere d'un ase que se li ha escapat'

Quan la frase de relatiu equival a un nom, en berber s'utilitzen les formes de participi (vg. § 2.2.7.2) introduïdes per un pronom anafòric (Sarrionandia, 1905: 93, 99):[20]

[20] Veurem en el paràgraf següent que en el cas del neutre, *el que*, *allò que*, es recorre al pronom interrogatiu.

(172) a. tenni-d ittawin yaẓiḍen

DEM. +ORIENT. portar PARTICIPI HAB. pollastres

'la que porta pollastres'

b. Wenni yennayen x uyis acemlal d

aquell muntar PARTICIPI HAB. sobre cavall ANNEX. blanc PART.

ɛzizi-s n ujellid

oncle +PRON. de rei ANNEX.

'El que munta el cavall blanc és l'oncle del rei'

2.3.3.2. Frases interrogatives directes i indirectes

Els pronoms interrogatius són *min?* 'què?', referit a cosa i *wi?* 'qui?', referit a persona. La forma verbal que acompanya *wi?* quan fa funció de subjecte és un participi (vg. § 2.2.7.2; Sarrionandia, 1905: 89, 96):

(173) a. Min qqaren ina?

què dir HAB. DEM.

'Què diuen aquests?'

b. Min dak yuwca?

què PRON. donar PERF.

'Què t'ha donat?'

c. Wi dinni yudfen?

qui aquí/allà entrar PARTICIPI PERF.

'Qui hi ha entrat?'

d. Wi teẓrid?

qui veure PERF.

'Qui has vist?'

Quan aquests pronoms van regits per una preposició, aquesta s'adjunta al darrere (Sarrionandia, 1905: 89, 97):[21]

(174) a. Minγ**er**-d usint?
qué +a +ORIENT. venir PERF.
'Per què han vingut?'

b. Min**mi** ten texsem?
què +per.a PRON. voler PERF.
'Per a què els voleu?'

c. Wiγ**er** tensid?
qui +a passar.la.nit PERF.
'A casa de qui has passat la nit?'

d. Wi**mi** tent tesγid?
qui +per.a PRON. comprar PERF.
'Per a qui les has comprades?'

Aquests dos pronoms també són utilitzats en les frases interrogatives indirectes de la mena de *no sé què fer*, i *min?* 'què?' funciona com el relatiu neutre, que correspon al català 'el que, allò que' (Sarrionandia, 1905: 89):

(175) a. War ssineγ wi d yusin
no saber PERF. qui ORIENT. venir PARTICIPI PERF.
'No sé qui ha vingut'

b. War nessin min γa negg
no saber PERF. què PART. fer IMPERF.
'No sabem què fer/farem'

c. Sken-ayi min dak yuwca
ensenyar + PRON. què PRON. donar PERF.
'Ensenya'm el que t'ha donat'

---

[21] En aquesta posició, la preposició *i* 'a, per a' adopta la forma *-mi*: *wimi?* 'a qui?, per a qui?', *minmi?* 'per a què?'.

Es pot trobar en el català parlat pels berberòfons l'ús de *què* en lloc de *el que*:

(176) [–què menjaràs avui?] –no ho sé, **què** prepara la meva mare
'no ho sé, el que prepari la meva mare'

L'adjectiu interrogatiu és *man?* 'quin?', invariable, i en funció de pronom *manwen?* 'quin?', *manten?* 'quina?', *manin?* 'quins?', *mantin?* 'quines?'. Les preposicions que els regeixen es col·loquen al darrere (Sarrionandia, 1905: 94-95):

(177) a. Man aḥermuc d yusin?
quin nen ORIENT. venir PARTICIPI PERF.
'Quin nen ha vingut?'

b. Man imeddukkal texsed ktar?
quin amics estimar HAB. més
'Quins amics t'estimes més?'

c. Man taddart dey izeddeγ?
quin casa en habitar HAB.
'En quina casa viu?'

d. Manwen yellan nnes?
quin ésser PARTICIPI PERF. d'ell/ella
'Quin és el seu?'

e. Mantin yellan nnek?
quines ésser PARTICIPI PERF. de.tu
'Quines són les teves?'

Les frases interrogatives que no pregunten per un element concret sinó que demanen com a resposta *sí* o *no*, es poden introduir amb la partícula *ma?*, d'una manera semblant a com en català es poden començar per *que* (Sarrionandia, 1905: 427):

(178) a. **Ma** texsed ijt n tleccint?
que voler PERF. una de taronja ANNEX.
'Vols una taronja?'

b. **Ma** war-d usin aytma-k?
que no +ORIENT. venir PERF. germà +PRON.
‘Que no han vingut els teus germans?’

La partícula *ma* també introdueix les frases interrogatives indirectes que corresponen a les preguntes que acabem de veure (Ibáñez, 1944: 385):

(179) War ssineγ **ma** yusa-d?
no saber si venir PERF. +ORIENT.
‘No sé si ha vingut’

2.3.4. LA COMPARACIÓ

Per a fer comparacions en berber no s’utilitzen equivalents de *més* i de *menys* sinó que la noció de qualitat o de quantitat relatives s’aconsegueix amb l’ús dels adverbis que volen dir ‘com, tal, tal com, tant, tant com’, per a l’expressió de la igualtat i de la inferioritat, i de preposicions que volen dir ‘per sobre de’ i ‘des de, respecte a’, per a l’expressió de la superioritat:

am, ameknaw	‘com, tal, tal com’ (qualitat)
anect n	‘com, tant, tant com’ (quantitat o grandària)
x	‘sobre’
zeg / zey / zay	‘des de’

EXPRESSIÓ DE LA IGUALTAT (Sarrionandia, 1905: 385, 339):

(180) a. Baba d awessar **am** baba-k
pare.meu PART. vell com pare +PRON.
‘El meu pare és tan vell com el teu’

b. Muḥamd d ameqqran **am** cek
Mohamed PART. gran com tu
‘En Mohamed és tan gran com tu’

c. –Manect yegga? –**Anect n** taddart-a
com fer PERF. Com de casa +DEM.
'–Com és de gran? –Com aquesta casa'

EXPRESSIÓ DE LA INFERIORITAT (Sarrionandia, 1905: 385):

(181) a. Necc ulid d awessar **am** cek
jo no PART. vell com tu
'Jo no sóc tan vell com tu'

b. Aγrum ulid d miẓiḍ **am** tament
pa no PART. dolç com mel
'El pa no és tan dolç com la mel'

EXPRESSIÓ DE LA SUPERIORITAT (Sarrionandia, 1905: 384, 335):

(182) a. Cek d ameẓyan **x** baba
tu PART. petit sobre pare.meu
'Tu ets més jove que el meu pare'

b. Tiucca as-ed zik **zey** nhar-a
demà venir d'hora des.de dia +DEM.
'Demà vine més d'hora que avui'

Les mateixes preposicions i, a més a més, *n* 'de' i *deg* (/ *dey* / *day*) 'en, dins, entre' regint un plural general expressen el superlatiu relatiu. L'indefinit *qaɛ* 'tot' pot servir per a subratllar aquest valor (Sarrionandia, 1905: 386):

(183) a. Awi-d wenni ameẓyan **day**-sen
portar +ORIENT. DEM. petit entre +PRON.
'Porta el més petit (entre ells)'

b. D ta ay yellan d taṣebḥant **qaɛ n**-sent
PART. DEM. PART. ésser PARTICIPI PERF. PART. bo tot de +PRON.
'És aquesta la millor (d'elles)'

Potser és l'absència dels adverbis *més* i *menys* en les frases comparatives de l'amazig que explica que els seus parlants, per reacció, en facin un ús abusiu en català:

(184) a. la meva amiga més millor era la Meritxell
b. va arribar més abans de mi

De la mateixa manera que s'utilitzen verbs estatius allà on el català recorre a adjectius, també es poden fer frases comparatives emprant els verbs *ajer* 'superar en grandària, en edat o en quantitat' i *if* 'superar en qualitat' (Sarrionandia, 1905: 387; Ibáñez, 1944: 282):

(185) a. Taddart-a tujer tenni nnek
casa +DEM. superar PERF. DEM. de.tu
'Aquesta casa és més gran que la teva'

b. Necc ifeγ-k
jo superar PERF. +PRON.
'Jo sóc millor que tu'[22]

2.3.5. LA SUBORDINACIÓ

En berber sovint la relació de subordinació entre dues frases s'expressa només per l'entonació, com en la diferència de sentit que podem observar en les dues següents (Chaker, 1995: 105):

(186) a. Yesla, yerwel
sentir PERF. fugir PERF.
'Ho ha sentit i ha fugit'

[22] Més habituals que les construccions amb el verb *if* són les que recorren a l'adverbi *xir* 'bé, millor':

(i) Necc xir zay-k
jo millor des.de +PRON.
'Jo sóc millor que tu'

b. Yesla yerwel
sentir PERF. fugir PERF.
'Ha sentit que ha fugit'

De la mateixa manera, el sentit de la preposició catalana *sense* precedint un infinitiu s'obté concatenant una frase negativa amb la que seria la seva principal (Sarrionandia, 1905: 355):

(187) Nhar-a kliγ war cciγ
dia +DEM. passar.el.dia PERF. no menjar PERF.
lit. 'Avui he passat el dia no he menjat'
'Avui he passat el dia sense menjar'

Per contra, frases que en català serien simples coordinades amb la conjunció *i*, en amazig es construeixen amb la conjunció consecutiva *uka* 'i, així que' (Sarrionandia, 1905: 345):

(188) Yaεjba-yi **uka** sγiγ-t
agradar PERF. +PRON. i comprar PERF. +PRON.
'M'ha agradat i ho he comprat'

Es pot considerar com un procediment habitual de subordinació l'ús de les frases que porten una forma verbal introduïda per la partícula *ad* (Sarrionandia, 1905: 347, 402):

(189) a. Ma tennid-as **ad** yas?
que dir PERF. +PRON. PART. venir PERF.
'Li has dit que vingui?'

b. Yexs niγ war yexs, ittexeṣṣa **ad**-d yas
voler PERF. o no voler PERF. caldre HAB. PART. +ORIENT. venir IMPERF.
'Tan si vol com si no vol, cal que vingui'

c. Xseγ **ad**-ayi teslemded awal nnek
voler PERF. PART. +PRON. ensenyar IMPERF. llengua de.tu
'Vull que m'ensenyis la teva llengua'

Quan es tracta de frases que són complements de verbs que signifiquen *dir*, habitualment es prefereix l'estil directe, que repeteix la frase dita, a una construcció subordinant (Sarrionandia, 1905: 434-435, 402):

(190) a. Yenna-yi ẓriγ dinni ijj n wargaz
dir PERF. +PRON. veure PERF. aquí/allà un de home ANNEX.
lit. 'M'ha dit hi he vist un home'
'M'ha dit que hi ha vist un home'

b. Nniγ-ak as-ed?
dir PERF. venir +ORIENT.
lit. 'T'he dit vine?'
'T'he dit que vinguessis?'

c. Qqarγ-ak wir ggur mani
dir HAB. +PRON. no anar HAB. algun.lloc
lit. 'Et dic no vagis enlloc'
'Et dic que no vagis enlloc'

En general, amb les conjuncions de subordinació no s'utilitzen marques verbals particulars comparables a l'ús del subjuntiu en català, sinó que s'empren les mateixes formes que apareixen a les frases no subordinades (Sarrionandia, 1905: 350, 352):

(191) a. Uḥa truḥed dinni, ward-ak iqqir ca
encara.que anar PERF. aquí.allà no +PRON. dir HAB. quelcom
'Encara que hi vagis, no et dirà res'

b. Jj-it amenni ḥuma war imeḥḥi
deixar +PRON. així perquè no esborrar-se HAB.
'Deixa-ho així perquè no s'esborri'

c. Egg elbal nnek aked tγuri ḥuma ad tlemded.
fer atenció de.tu amb lliçó perquè PART. aprendre IMPERF.
'Posa atenció en la lliçó per a aprendre-la'

Tan sols l'expressió de la irrealitat (vg. § 2.2.7.2) es pot considerar vinculada a l'ús de determinades conjuncions (Sarrionandia, 1905: 351):

(192) **Mili** dayi-t tennid, **ili** ruḥeγ
Si PRON. +PRON. dir PERF. AUX. anar PERF.
'Si m'ho haguessis dit, hi hauria anat'

Els substantius derivats de verbs, equivalents de noms catalans com *traducció* 'fet de traduir, cosa traduïda', s'utilitzen per a produir expressions que en català es tradueixen per frases d'infinitiu (Sarrionandia, 1905: 417-418):

(193) a. Tiburjatin-a war hwinent i urezzum
finestres +DEM. no fer-se.fàcil PERF. a obertura ANNEX.
'Aquestes finestres no són fàcils d'obrir'

b. Tukk^{w}arḍa d taɛffant
robatori PART. dolent
'Robar és dolent'

c. Midden bdan dey tgerza
gents començar PERF. en llaurada ANNEX.
'La gent han començat a llaurar'

2.4. LÈXIC

2.4.1. CARACTERÍSTIQUES GENERALS DEL LÈXIC AMAZIG

La llengua berber conserva un important cabal lèxic del seu fons antic que, d'alguna manera, es podria dir que es troba repartit entre els diversos dialectes. En contrast amb una unitat d'estructures remarcable, les diferències lèxiques entre les

varietats de l'amazig són la causa principal de les dificultats d'intercomprensió amb què es poden trobar els parlants d'orígens diversos. A aquest repartiment heterogeni del lèxic autòcton, s'hi afegeixen les aportacions de les llengües que han entrat en contacte amb el berber al llarg dels segles. Actualment, és la influència àrab la que té un pes molt considerable i la que domina en diversos àmbits lèxics, com el de la religió i el de les formes d'administració tradicionals; per exemple, són arabismes els termes següents:

(194)	lqaḍi	'jutge'
	awkil	'apoderat, tutor'
	ddin	'religió'
	zall	'resar'

Però, a l'època de la dominació romana al nord d'Àfrica, el berber ja hi era present i hi ha nombrosos vestigis lèxics del seu contacte amb el llatí, entre els quals se solen citar (cf. Wagner, 1936):

(195)	iger	'camp', del llatí *ager*
	fillus	'pollet', del llatí *pullus*[23]
	asnus	'pollí', del llatí *asinus*

També el llatí parlat en aquesta zona devia tenir fortes influències de l'amazig i algun terme d'aquesta llengua va passar a l'ús general; així el nom de planta llatí *tamarix*, ètim del català *tamariu*, s'atribueix a origen líbic. No hi ha correspondència amb la forma berber actual, *tamemmayt*, però s'hi reconeix el prefix de femení *ta-*.

És un fet conegut que cada llengua representa la realitat d'una manera que li és pròpia i que el lèxic es distribueix privilegiant o ocultant determinades distincions quan passem d'una llengua a una altra. A l'espanyol *caja*, hi corresponen dos termes en català, *capsa* i *caixa*; al català *bossa*, dos de l'espanyol, *bolsa* i *bolso*. En berber, *ḍar* significa *cama* i *peu*; però aquesta llengua distingeix sis formes diferents, segons les

[23] Recordem que en berber el so de la *p* ha aparegut només amb manlleus recents al francès o a l'espanyol i que, en conseqüència, és normal que la *p* llatina s'adaptés com una *f*.

edats, per al que el català pot resoldre utilitzant només el terme *nen*, per bé que conegui alguns sinònims:

(196)	aḥḍiḍ	'nounat'
	asegmi	'nen de pit'
	aniybu	'nen d'1 a 3 anys'
	aḥenjir, afreḥ	'nen de 3 a 5 anys'
	aḥermuc	'nen de 5 a 10 anys'
	aḥram	'nen de més de 10 anys'

2.4.2. ELS NOMS DE PARENTIU

Els noms de parentiu són un bon exemple del que acabem de dir; estan estretament relacionats amb la concepció de la societat que tenen els parlants de cada llengua i, doncs, es distribueixen en funció de les relacions socials que són considerades com a més significatives. Si comparem a grans trets el sistema de l'amazig amb el del català, veurem que en la primera d'aquestes llengües es té fonamentalment en compte si les relacions s'estableixen per via femenina o per via masculina, fet que no influeix en les denominacions del català, i que aquesta consideració pot prevaler sobre la distinció de les generacions; s'utilitza la mateixa denominació per al germà i per al nebot per línia paterna. Tampoc no hi ha termes específics per a distingir els oncles dels cosins ni els néts dels nebots. Resulta particularment complexa la denominació dels parents sobrevinguts, i, en això, hi podem veure un reflex ben clar de la importància que té l'aliança matrimonial en la societat berber. Tot i això, en aquest camp, retrobem denominacions englobants per a membres de generacions diferents: *adegg^{w}al* es pot traduir, segons els casos, per *sogre*, per *cunyat* o per *gendre*. Això no priva que per a *cunyat* o *cunyada*, l'amazig disposa de termes de cinc arrels diferents:[24]

[24] Cal advertir que en molts casos es prefereixen perífrasis de la mena d' 'el fill de l'oncle', *mi-s xali*, als termes que donem aquí.

català	**berber**
pare	baba
mare	yemma
fill	mmi
fills, fills i filles	tarwa, arraw, tarrawt
filla	yelli
filles	yessi
fill gran	amenzu
filla gran	tamenzut
germà, nebot patern	uma
germans	aytma
germà gran	ɛzizi
germana, neboda paterna	weltma
germanes	yessma
germana gran	lalla
germans (condició de -, en general)	awmaten
germanes (condició de -, en general)	tiwltmatin
oncle patern, cosí patern	ɛzizi, ɛammi
tia paterna, cosina paterna	ɛamti
oncle matern, cosí matern	xali
tia materna, cosina materna	xalti
nebot, nét	ayaw
neboda, néta	tayawt
avi	jjeddi
àvia	ḥenna
avis	ljedud
marit	argaz
muller	tamγart
cunyat (marit de la germana d'un home)	nsib
cunyat (marit de la germana de la muller)	aslif

cunyada (germana de la m., muller del germà d'una dona)	taslift
cunyat (germà del m., marit de la germana del m.)	aluws
cunyada (germana del marit)	taluwst
cunyada (dona del germà del marit)	tanuḍṭ
cunyat (germà de la m., marit de la germana d'una d.)	$adegg^{w}al$
sogre (pare de la muller), gendre	$adegg^{w}al$
cunyada (muller del germà de la m., m. del germà d'un h.)	$tadegg^{w}alt$
sogra (mare de la muller)	$tadegg^{w}alt$
sogre (pare del marit)	amγar
sogra (mare del marit)	tamγart
jove (nora)	taslit

2.4.3. ELS TERMES DE COLOR

En les diverses llengües es distingeixen els termes de color bàsics dels que utilitzen la referència a algun objecte del color en qüestió, com ara *color taronja* o *color rosa*, i dels que introdueixen matisos emprant la derivació o la composició, com ara *grogós* o *blau-gris*. Quan s'estudien els termes de color, se solen excloure també de la llista dels colors bàsics els manlleus recents i manifestos; en català seria el cas de la paraula *beix*, presa del francès (*beige*) fa relativament poc temps. S'ha observat que les diverses llengües tenen llistes de termes bàsics de color que van de dos a dotze i que la presència d'alguns termes implica necessàriament la d'alguns altres; per exemple, si no hi ha una paraula per a dir *vermell*, és segur que no hi haurà termes bàsics diferents per a distingir el *blau* del *verd*. En berber els termes bàsics són cinc; els altres seran manlleus, derivats o compostos. Un mateix terme designa el *blau* i el *verd* i, si es vol precisar que es tracta d'aquest darrer, es diu *azegza arbiɛ*, literalment 'blau herba', de la mateixa manera que en català direm *blau fosc* o *blau clar* per a distingir el que en italià correspon a dos termes bàsics, *blu* i *azzurro*. A continuació donem els adjectius i els verbs berbers que constitueixen els termes bàsics de color i un parell de termes formats a partir de noms d'objectes:[25]

[25] Recordem que els verbs amazigs fan sovint la funció dels adjectius del català i que els adjectius amazigs solen ser derivats dels verbs corresponents.

CATALÀ	ADJECTIU BERBER	VERB BERBER
blanc	acemlal	cemlel
negre	aberkan	berken
vermell	azegg^{w}aγ	zweγ
blau / verd	azegza	zegziw
groc	awraγ	awreγ

marró	aqahwi (a partir de *lqahwa* ‘cafè’)
taronja	aleccini (a partir de *taleccint* ‘taronja’)

2.4.4. ELS DIES DE LA SETMANA I ELS MESOS DE L’ANY

Com que el càlcul del temps que ens és habitual té un origen històricocultural determinat, és lògic que sigui un àmbit lèxic en què l’amazig utilitza manlleus de l’àrab i del llatí. Els noms dels dies de la setmana del diumenge, pres com a primer dia, al dijous es formen amb els numerals d’origen àrab; per al divendres s’utilitza una paraula manllevada a l’àrab que vol dir ‘reunió’, i el nom del dissabte té el mateix origen que en català, on prové en darrer terme de l’hebreu. Aquesta n’és la llista:

lḥed	‘diumenge’
tnayn	‘dilluns’
tlata	‘dimarts’
lerbaɛ	‘dimecres’
lexmis	‘dijous’
jjemɛa	‘divendres’
ssabt	‘dissabte’

Per als noms dels mesos, existeixen formes d’origen llatí i també formacions amb el nom àrab *char* ‘mes’ i els numerals del mateix origen:

yennayer	char waḥit	‘gener’
febrayer	char tnayn	‘febrer’
mars	char tlata	‘març’
ibril	char rbaɛa	‘abril’
mayu	char xemsa	‘maig’
yunyu	char setta	‘juny’
yulyuz	char sbaɛa	‘juliol’
γuct	char tmeniya	‘agost’
cutambir	char tsaɛa	‘setembre’
ktuber	char ɛacra	‘octubre’
nuwambir	char ḥitɛac	‘novembre’
dujambir	char tnaɛac	‘desembre’

2.4.5. ALGUNES DIFICULTATS LÈXIQUES

Ara presentem algunes confusions en l’ús del lèxic que poden aparèixer en el discurs català de parlants de berber.

a) **CONDUIR / PORTAR**

És normal d’equivocar-se a l’hora d’utilitzar sinònims que es distribueixen el camp semàntic d’una manera específica en cada llengua. En català podem *portar* o *conduir un cotxe*, però, en canvi, *un carret*, només el podem *portar*:

(197) llevo jo el carro perquè (...) no sap com **conduir**
‘porto jo el carro perquè (...) no sap com portar-lo’

b) **TARDAR / ESTAR-SE**

Hi ha casos en què *estar-se* en un lloc implica *tardar* a fer el que s’ha de fer després; d’aquí que es pugui utilitzar equivocadament el segon d’aquests verbs en lloc del primer:

(198) vaig **tardar** dos mesos allà i vaig venir aquí
‘vaig estar dos mesos allà i vaig venir aquí’

c) **JUGAR TRANSITIU**

Un error freqüent en el procés d'adquisició d'una llengua consisteix a fer funcionar els verbs d'una manera diferent de la que els és pròpia pel que fa a la transitivitat o a l'ús de les preposicions amb què es construeixen:

(199) juguem ∅ jocs
'juguem a jocs'

d) **MATAR AMB COMPLEMENT INDIRECTE**

Es tracta d'un error de la mateixa classe que l'anterior però de signe contrari; un verb que en català és transitiu el trobem construït com a intransitiu:

(200) **li** va matar
'el va matar'

e) **MIRAR AMB COMPLEMENT PREPOSICIONAL**

El verb *mirar* es construeix en uns casos com a transitiu (*mirar una pel·lícula*) i en d'altres amb la preposició *a* (*mirar a un lloc*); és lògic, doncs, que es confonguin els dos usos:

(201) marxar a casa a mirar un altre cop **a** la tele
'marxar a casa a mirar un altre cop la tele'

f) **RECORDAR SENSE COMPLEMENT**

El verb *recordar* en català sempre porta un complement; és o bé *recordar-se d'alguna cosa*, *recordar-se'n*, o bé *recordar alguna cosa*, *recordar-ho*. Fer-ne un ús absolut pot ser induït per la interferència d'una altra llengua:

(202) sí que recordo
'sí que me'n recordo / sí que ho recordo'

3. RESUM DE QÜESTIONS PROBLEMÀTIQUES

Tot seguit reunim en un capítol els errors de llengua que hem trobat en el discurs català de parlants d'amazig i que, en principi, atribuïm a la interferència de la seva llengua materna o a les adaptacions inherents a l'aprenentatge del català a partir d'aquesta. Es troben classificats en tres apartats, fonètica, morfologia i sintaxi, i acompanyats de la referència al paràgraf on donem la possible explicació de l'error tractat.

3.1. FONÈTICA

- Distribució limitada dels sons de *ll* i de *ny*; poden ser pronunciats amb dificultat en determinats contextos, per exemple davant de *s* (§ 2.1.1.2):

(203) a**ny**s, u**ll**s

- Confusió dels sons de *z* i de *j* (§ 2.1.1.2):

(204) po**s**ar → po[ʒ]ar

- Pronunciació característica de la *l* en final de síl·laba amb un so de *r* (§ 2.1.1.2):

(205) ba**l**có, fa**l**dilles

- Confusions en la pronunciació de les vocals, particularment de *e* i de *i* (§ 2.1.1.3):

(206) [e] o [ɛ] →	[i]	f[i]r	'f[e]r'
		est[i]m	'est[ɛ]m'

[ə]	→	[i]	p[i]l·lícula	‘p[ə]l·lícula’
			hem qu[i]dat	‘hem qu[ə]dat’
			div[i]rtida	‘div[ə]rtida’
[a]	→	[i]	mec[i]nic	‘mec[a]nic’
[i]	→	[e]	b[e]goti	‘b[i]goti’
			d[e]ntre	‘d[i]ntre’
[e] o [ɛ]	→	[a]	m[a]njo	‘m[e]njo’
			par[a]lla	‘par[ɛ]lla’

3.2. MORFOLOGIA

3.2.1. L’ARTICLE

- Extensió de l’ús de l’article a casos en què en català no s’utilitza (§ 2.2.2):

(207) a. [–de què t’havies disfressat?] –**del** metge
b. anaré amb **el** barco

3.2.2. LA FLEXIÓ NOMINAL

- Confusions en el gènere dels noms (§ 2.2.3.1):

(208) a. si no sé **les** deures (...) me peguen
b. té **una** cotxe

- Concordança errònia amb noms que tenen un nombre fixat específic (§ 2.2.3.1):

(209) tots els seus **diners l’**havia gastat per això

- Ús d’una forma inadequada per a expressar un nom genèric o col·lectiu (§ 2.2.3.5):

(210) a. el gat i el gos, m'agraden
‘els gats i els gossos m'agraden’

b. me fa por el gos, que els grans fan por
‘em fan por els gossos, que els grossos fan por’

3.2.3. ELS PRONOMS I LES PARTÍCULES PRONOMINALS

- Omissió de les partícules pronominals *en* i *hi* (§ 2.2.5.3):

(211) a. també ∅ ha ordinadors hi → ∅
vaig somiar que ∅ havia una casa
jo no ∅ vaig anar
la biblioteca, aquest any solament ∅ hem anat un dia
quan ∅ vam anar
porta'm la motxilla, que ∅ tinc els *tazos*

b. [–tens germans?] –sí, ∅ tinc un en → ∅
sí, ∅ tinc molts
i els dònuts, no ∅ menjo

3.2.4. ELS INDEFINITS

- Ús dels indefinits com a invariables (§ 2.3.1.1):

(212) alguna senyors

3.2.5. LA FLEXIÓ VERBAL

- Ús inadequat dels temps verbals; combinacions del present i del passat per a la mateixa situació (§ 2.2.7.2):

(213) a. [–i què passa?] –va caure aquest
'aquest ha caigut'

b. va caminant, caminant, quan li va sortir això
'va caminant, caminant, i li surt això'

c. la meva mare li ha vist i vam córrer a casa
'la meva mare el va veure i vam córrer a casa'

d. quan vam acabar hem quedat al pati
'quan vam acabar ens vam quedar al pati'

- Ús inadequat dels temps verbals; ús del present en contextos de passat (§ 2.2.7.2):

(214) a. si no sé les deures (...) me peguen
'si no sabia els deures (...) em pegaven'

b. abans miro els teletubies, ahora no
'abans mirava els teletubies, ara no'

c. un dia havia estem fora de la porta
'un dia érem a fora de casa'

3.2.6. PERÍFRASIS VERBALS

- Insistència excessiva en l'ús de formes progressives del català (§ 2.2.7.2):

(215) a. [–què fa aquest senyor?] –no sé què està fent
'no sé què fa'

b. [–per poder entrar, què fa?] –està escrivint a la paret
'escriu a la paret'

- Omissió del verb *fer* a les perífrasis causatives (§ 2.2.7.5):

(216) a. quan te toca català em fa jocs
‘quan toca català em fa fer jocs’

b. la senyoreta em fa deures
‘la senyoreta em fa fer deures’

c. va caure amb un nen
‘va fer caure un nen’

d. hay moltes pedres i si corres te se cauran
‘hi ha moltes pedres i si corres et faran caure’

3.2.7. VERBS PRONOMINALS

- Confusions en l’ús dels verbs pronominals (§ 2.2.7.6):

(217) a. vam fer un pastís i **m’**he ganat
‘vam fer un pastís i vaig guanyar’

b. quan vam acabar ∅ hem quedat al pati
‘quan vam acabar **ens** vam quedar al pati’

3.3. SINTAXI

3.3.1. L’ORDRE DELS MOTS

- Col·locació inadequada del subjecte darrere del verb (§ 2.3.1.1):

(218) a. treballa **el meu pare** de paleta
‘**el meu pare** treballa de paleta’

b. i tira **un** la pilota
‘i **un** tira la pilota’

c. [–i què passa?] –va caure **aquest**
‘a**quest** ha caigut’

3.3.2. ELS RELATIUS

- Ús de *què* en lloc de *el que* (§ 2.3.3.2):

(219) [–què menjaràs avui?] –no ho sé, **què** prepara la meva mare
‘no ho sé, el que prepari la meva mare’

3.3.3. LA COMPARACIÓ

- Ús inapropiat de l’adverbi *més* (§ 2.3.4):

(220) a. la meva amiga **més** millor era la Meritxell
b. va arribar **més** abans de mi

4. VOCABULARIS CATALÀ - BERBER / BERBER - CATALÀ

Aquests breus vocabularis català - berber / berber - català inclouen les paraules d'ús més freqüent i algunes altres de més específiques relacionades amb l'àmbit educatiu i escolar. També hi hem incorporat algunes de les fórmules de cortesia més usuals. Les entrades catalanes del vocabulari català - berber hi apareixen per ordre alfabètic i tenen la categoria gramatical especificada en cursiva al costat. A continuació donem la llista d'abreviacions i algunes observacions sobre les indicacions categorials referides a l'entrada catalana:

adj.	adjectiu
adv.	adverbi
art.	article
conj.	conjunció
n.	nom
num.	numeral
prep.	preposició
pron.	pronom
v.	verb

Els noms i adjectius catalans, generalment, apareixen en la forma masculina si en el terme berber la formació del femení és predictible (vg. § 2.2.3); però això no significa necessàriament que de totes les formes de masculí que donem es pugui obtenir un femení de manera automàtica. Es donen entrades diferents quan la forma femenina no es pot deduir o en algunes ocasions comptades en què ens ha semblat útil de donar-la en qualsevol cas.

Hem fet servir l'etiqueta *num.* (numeral) per referir-nos a tots els numerals, siguin adjectius, pronoms o noms. Les etiquetes categorials *adv./prep.* es refereixen tant als adverbis i preposicions pròpiament dits, com a les anomenades locucions adverbials o preposicionals.

Per a les formes verbals del berber donem la segona persona del singular de l'imperatiu, que és la forma exempta de marques.

Quan la paraula pot tenir més d'un sentit, hem hagut de fer notar a quin sentit correspon l'equivalent que oferim de l'altra llengua. Així, a la part català - berber hem anotat al costat de la forma berber una indicació referida al sentit del mot català, entre parèntesis i en rodona, que ajuda a identificar el valor corresponent. Aquesta indicació pot ser de diversos tipus: un hiperònim, un sinònim, un mot semànticament relacionat, un possible complement o una categoria gramatical. En el vocabulari berber - català, aquestes indicacions les hem donades al costat de la traducció catalana.

Quan donem més d'un equivalent per a un mot, si cada un correspon a un sentit diferent, els hem separat mitjançant una ratlla vertical (|) i hem delimitat el sentit amb algun dels recursos que acabem de citar. Si es tracta de mots sinònims o aproximadament sinònims, els hem separat amb una coma (,).

Quan un mot berber ha estat tractat específicament en alguna part del capítol 2 (*Descripció gramatical*), hem citat, al costat de la traducció i entre claudàtors, l'apartat en què s'hi fa referència.

Pel que fa a l'ordre de les paraules en la part berber - català, les lletres que tenen algun diacrític apareixen després de la corresponent lletra sense diacrític (*d*, *ḍ*; *h*, *ḥ*; *c*, *č*, etc.); la consonant *γ* l'hem ordenada darrere de la *g* i la *ε* l'hem col·locada al final de tot.

Convé de tenir present el que hem dit de la pronunciació, especialment del rifeny (vg. § 2.1.1.2), si es vol establir el lligam entre les formes gràfiques que donem aquí i les formes orals habituals.

4.1. VOCABULARI CATALÀ - BERBER

a *prep.*	γer | deg (dins) | i (per a) | xef (sobre)
abans *adv.*	arellina
abans de / que *prep./conj.*	qbel
abric *n.*	abriγu
abril *n.*	ibril, char rbaεa [§ 2.4.4]
acabar *v.*	qḍa | kemmel (completar)
aconseguir *v.*	saḥ
acostar-se, ésser a prop *v.*	aḍes [§ 2.2.7]
adéu!	teqqimed dey lxir!, aqqa-k dinni!, besselama!
agafar *v.*	ṭef
agost *n.*	γuct, char tmeniya [§ 2.4.4]
agradar *v.*	aεjeb
aguantar *v.*	aεmeḍ, wanta
ahir *adv.*	iḍennaḍ
aigua *n.*	aman
aire *n.*	rriḥ
així *adv.*	ammu, amya | amenni, ammen (anafòric) [§ 2.2.4]
això *pron.*	aya (posició de 1a persona) | ayin (posició de 2a persona) [§ 2.2.4]
ajudar *v.*	aεwen
algú *pron.*	ḥad, ca ijjen
algun *adj./pron.*	ca
alguna banda *adv.*	mani
alguna cosa *pron.*	ca
allà *adv.*	dinni (anafòric) | din (posició de 3a persona) [§ 2.2.4]
allà, d' / per - *adv.*	sin (posició de 3a persona) [§ 2.2.4]
allà baix *adv.*	diha [§ 2.2.4]
allà baix, d' / per - *adv.*	siha [§ 2.2.4]

allò *pron.*	ayenni (anafòric) | ayin (posició de 3a persona) [§ 2.2.4]
allunyar-se, ésser lluny *v.*	gg^{w}ej [§ 2.2.7]
almenys *adv.*	s udlus
alt *adj.*	azegral, uɛra
altre, un - *adj./pron.*	nniḍen
altre, l'- *adj.*	nniḍen
altre, l'- *pron.*	wenniḍen
altre cop *adv.*	tanya
alumne *n.*	ameḥdar
amb *prep.*	aked (companyia, relació) | s (instrument)
amic *n.*	ameddukkel
amor *n.*	tayri
anar *v.*	ruḥ | ugur
anar-se'n *v.*	ruḥ | ugur
animal *n.*	azzaylet
any *n.*	$asegg^{w}$as | ɛam (expressions numèriques)
aprendre *v.*	lmed
aprimar-se, ésser prim *v.*	zded [§ 2.2.7]
aquell *adj.*	-nni (anafòric) | -in (posició de 3a persona) [§ 2.2.4]
aquell *pron.*	wenni (anafòric) | win (posició de 3a persona) [§ 2.2.4]
aquest *adj.*	-a (posició de 1a persona) | -in (posició de 2a persona) [§ 2.2.4]
aquest *pron.*	wa (posició de 1a persona) [§ 2.2.4]
aquí *adv.*	din (posició de 2a persona) | da (posició de 1a persona) [§ 2.2.4]
aquí, d' / per - *adv.*	senni (anafòric) | sa, sya (posició de 1a persona) | sin (posició de 2a persona) [§ 2.2.4]
ara *adv.*	lextu, luxa
arbre *n.*	ssejert
armari *n.*	ermayyu

arribar *v.*	aweḍ
arròs *n.*	ṛṛuz
atrapar *v.*	ḥart
aturar *v.*	sbedd
aturar-se *v.*	bedd
autobús *n.*	ṭṭubis
avi *n.*	jjeddi [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
àvia *n.*	ḥenna [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
aviat *adv.*	deγya | zik (d'hora)
avió *n.*	asafag
avis *n.*	ljedud [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
avui *adv.*	nhar-a, ass-a
baix *adj.*	aquḍaḍ
baix, fer-se / ésser - *v.*	aḍer [§ 2.2.7]
baix, a - *adv.*	s wadday, γer wadday
baixar *v.*	ḍer, hwa
ball *n.*	acḍiḥ
ballar *v.*	cḍeḥ
bany *n.*	lḥemmam
barri *n.*	lḥumet, ddecar
bé *n.*	lxir
bé *adv.*	msaqqem, ẓilen, labas, mliḥ
bé, estar - *v.*	ṣbeḥ
bellesa *n.*	aẓli
beure *v.*	sew
bitllet *n.*	tawriqt
blanc *adj.*	acemlal [§ 2.4.3], amellal
blau *adj.*	azegza (vg. *verd*) [§ 2.4.3]
bo *adj.*	aṣebḥan, ẓilen (moralment)
bo, fer-se / ésser - *v.*	ṣbeḥ [§ 2.2.7]
boca *n.*	aqemmum
bon dia!	ṣbaḥ lxir!, tifawin xaf-ek!, tensid dey lxir!

bonic *adj.*	aṣebḥan, miγis
bonic, fer-se / ésser - *v.*	ṣbeḥ [§ 2.2.7]
botiga *n.*	tḥant
braç *n.*	aγil
brusa *n.*	tablust
buidar *v.*	sexwa
buidar-se *v.*	xwa
buscar *v.*	rzu
cabells *n.*	acuwaf
cada *adj.*	kul, menkul
cada un *pron.*	menkul ijjen
cadascú *pron.*	menkul ha
cadira *n.*	lkursi
cafè *n.*	lqahwa
calaixera *n.*	ermayyu
caldre *v.*	xeṣṣ
calent, ésser - *v.*	ḥma [§ 2.2.7]
calor *n.*	leḥmu, ssehid (forta)
cama *n.*	ḍar
camí *n.*	abrid
caminar *v.*	ugur
cançó *n.*	aγennij
cansar-se *v.*	aḥel
cantar *v.*	γennej
canviar *v.*	err (convertir) | beddel (bescanviar)
cap *n.*	azellif (testa) | amγar (que mana)
cap a *prep.*	γer
cap *adj./pron.*	ca, ula d ijjen (ni un)
car, ésser - *v.*	γla [§ 2.2.7]
cara *n.*	udem, aγembub
carn *n.*	aksum
carrer *n.*	zzenqet
carretera *n.*	abrid

carta *n.*	tabratt
cas, fer - *v.*	sili reḥsab
casa *n.*	taddart
casa de, a - *prep.*	γer
casament *n.*	tmeγra, lemlak | urar (festa)
casar-se *v.*	mlek
catifa *n.*	tazerbiyt, qaṭifa
cavall *n.*	yis
cel *n.*	ajenna
cinc *num.*	semmus, xemsa [§ 2.2.6]
cinema *n.*	sini
ciutat *n.*	tandint
clar, ésser - *adj.*	ṣfa (transparent)
clau *n.*	lmeftaḥ (d'obrir)
cognom *n.*	takniyet
com estàs?	mammek tellid?, matta cek cway?
com? *adv.*	manect? | mammek? | matta?
com *adv.*	am, ameknaw | anect [§ 2.3.4]
començar *v.*	bda
company *n.*	aqrin (col·lega)
completament *adv.*	qaε
comprar *v.*	seγ
comptar *v.*	ḥseb
compte *n.*	leḥsab
compte!	aqqa!, γar-k!
conduir *v.*	ndeh | zuγar (aconduir)
conèixer *v.*	ssen
conill *n.*	aqnenni
contar *v.*	aεwed
conte *n.*	tḥajit
content, posar-se / estar - *v.*	ferḥ [§ 2.2.7]
continuar *v.*	rni
contra *prep.*	aked

contracte *n.* acraḍ
convertir *v.* err (transformar)
convidar *v.* aɛreḍ
convidat *n.* anewji
cor *n.* ul
córrer *v.* azzel
cos *n.* arrimet
cosa *n.* lḥajet
cosir *v.* xiyeḍ
costat, al - *adv./prep.* s dat
cotxe *n.* ṭunubin
cremar *v.* ḥarq (consumir-se) | qqed (fer una cremada)
creure *v.* amen
cridar *v.* sγuy (xisclar) | laγa (algú)
cuina *n.* tiγerγart (llar) | axxam n tmessi (habitació)
cuinar *v.* snen
cul *n.* taxna
cullera *n.* taγenjayt
curar *v.* sgenfa
curt *adj.* aquḍaḍ
curt, ésser - *v.* quḍeḍ [§ 2.2.7]
cuscús *n.* seksu
d'acord! waxxa!
dalt, a - *adv.* s nnej, γer nnej
darrere *adv./prep.* s tkermin, awren [§ 2.2.4], γer deffer
davant *adv./prep.* s dat
de *prep.* n
debò, de - *adv.* s tidett
decidir *v.* aɛuwel
deixar *v.* ejj | sers (posar)
dellà *prep.* awren i [§ 2.2.4]
demà *adv.* tiwecca
demanar *v.* tter

des de *prep.*	zeg
desembre *n.*	dujambir, char tnaεac [§ 2.4.4]
deslligar *v.*	fsi
després de / que *prep./conj.*	zeg wami
despullar-se *v.*	kkes arruḍ
deu *num.*	mraw, εacra [§ 2.2.6]
deures *n.*	ṭeriḥt
dia *n.*	ass, nhar
dia, de - *adv.*	s wass
diari *n.*	aγmis
dibuixar *v.*	erqem
dijous *n.*	lexmis [§ 2.4.4]
dilluns *n.*	tnayn [§ 2.4.4]
dimarts *n.*	tlata [§ 2.4.4]
dimecres *n.*	lerbaε [§ 2.4.4]
dinar *v.*	muclu
dinar *n.*	amecli
diners *n.*	tmenyat
dins, a - *adv./prep.*	s daxel
dintre, a - *adv./prep.*	s tkermin
dir *v.*	ini
dissabte *n.*	ssabt [§ 2.4.4]
dit *n.*	tifednet (gros del peu) | ḍaḍ (mà)
diumenge *n.*	lḥed [§ 2.4.4]
divendres *n.*	jjemεa [§ 2.4.4]
dolç *adj.*	miẓiḍ
dolç, ésser - *v.*	iẓiḍ [§ 2.2.7]
dolent *adj.*	aεffan
dolent, ésser - *adj.*	qbeḥ
dolor *n.*	lehriq
dona *n.*	tameṭṭut, tamγart
donar *v.*	uwc
dormir *v.*	ṭṭes

dos *num.*	sin, tnayn [§ 2.2.6]
dret *n.*	lḥaqq (justícia)
dret *adj.*	afusi (de la dreta)
dret, quedar-se - *v.*	bedd
dret, posar-se / estar - *v.*	ḍleq (recte) [§ 2.2.7]
dreta, mà - *n.*	fus afusi
dues *num.*	snat [§ 2.2.6]
dur, fer-se / ésser - *v.*	qṣeḥḥ [§ 2.2.7]
edat *n.*	lesnin
el *art.*	[§ 2.2.2] | wenni [§ 2.2.4]
ell *pron.*	netta [§ 2.2.5]
ella *pron.*	nettat [§ 2.2.5]
en *prep.*	xef (sobre)
en *pron./adv.*	[§ 2.2.5]
en *prep.*	deg (dins) | γer (a)
ençà *adv.*	awrud [§ 2.2.4]
encara *adv.*	ɛad
encarir-se / ésser car *v.*	γla [§ 2.2.7]
endolcir-se / ésser dolç *v.*	iẓiḍ [§ 2.2.7]
endur-se *v.*	awi
engreixar-se / ésser gras *v.*	qwa [§ 2.2.7], saḥ
enllà *adv.*	awren [§ 2.2.4]
enriquir-se *v.*	rbeḥ
ensenyar *v.*	sken (mostrar) | selmed (instruir) | sγer (instruir els nens)
entendre *v.*	fhem
entrar *v.*	adef
entre *prep.*	jar
entristir-se / estar trist *v.*	γiyer | ḥzen [§ 2.2.7]
envellir / ésser vell *adj.*	usser (persona) [§ 2.2.7]
esborrar *v.*	mseḥ
escalfar-se / ésser calent *v.*	ḥma [§ 2.2.7]
escola *n.*	tamezgida

escoltar *v.*	sḥes
escriure *v.*	ari
escurçar-se / ésser curt *v.*	quḍeḍ [§ 2.2.7]
esmorzar *v.*	ariyeq
esmorzar *n.*	ariyaq
espatlla *n.*	taγruṭ
esperar *v.*	raja
esquena *n.*	aεrur
esquerra, mà - *n.*	fus azelmaḍ
esquerre *adj.*	azelmaḍ
ésser *v.*	d (copulatiu) | aεna (identitat) [§ 2.3.2] | ay (és... que) | ili | egg | aqqa [§ 2.3.2]
estar-se *v.*	qqim
estimar *v.*	xes
estimat, ésser - *v.*	ttwaxes
estiu *n.*	anebdu
estómac *n.*	tarremant uεeddis
estranger *adj.*	lbarrani
estrella *n.*	itri
estudiar *v.*	γer
explicar *v.*	aεwed (contar) | sfarz (aclarir) | sefhem (informar)
faldilla *n.*	falda
faltar *v.*	nqeṣ
família *n.*	tarrawt
farina *n.*	aren
fava *n.*	baw
febrer *n.*	febrayer, char tnayn [§ 2.4.4]
feina *n.*	lxedmet, cceγel
feliç *adj.*	iferḥ
felicitat *n.*	ssaεd, tumiymunt
fer *v.*	egg [§ 2.3.2]
fer-se *v.*	dwel (esdevenir)

ferro *n.*	uzzal
festa *n.*	lfurjet
fet *n.*	timegga
fetge *n.*	tsa
fi *n.*	aneggaru
fill *n.*	mmi [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
fill gran *n.*	amenzu
filla *n.*	yelli [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
filla gran *n.*	tamenzut
fills *n.*	tarwa
finestra *n.*	tburjett
fins *prep.*	γasar, xaṭṭar
flor *n.*	tannuwart
foc *n.*	timessi
fons *n.*	tisi
fora, a - *adv./prep.*	s barra
força *n.*	amεaz, jjehed
formatge *n.*	tajebniyt
formiga *n.*	takeḍṭuft
forquilla *n.*	taγenjayt umesmir
fort, fer-se / ésser - *v.*	jhed, ṣeḥḥ [§ 2.2.7]
fosc, fer-se - *v.*	mers ṭṭelam, sulles
fred *adj.*	aṣemmaḍ
fred, fer - *v.*	ṣmeḍ
front *n.*	tanyart
fruita *n.*	lxerif
fusta *n.*	taflewt
gall *n.*	yaẓiḍ
gallina *n.*	tyaẓiḍṭ
gana *n.*	laẓ
ganivet *n.*	lmus
gat *n.*	muc
gener *n.*	yennayer, char waḥit [§ 2.4.4]

genoll *n.*	fud
gens *adv.*	qaɛ
gent *n.*	midden
germà *n.*	uma [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
germà gran *n.*	ɛzizi [§ 2.4.2]
germana *n.*	ultma [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
germana gran *n.*	lalla [§ 2.4.2]
germanes *n.*	yessma [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
germans *n.*	aytma [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
gos *n.*	aydi, aqzin
got *n.*	lkas
gràcies!	iseqsa xaf-ek lxir!, Allah ikeṭṭar xir-ek!
gran *adj.*	ameqqran
gran, fer-se / ésser - *v.*	mɣer [§ 2.2.7]
gran, ésser més - *v.*	ajer [§ 2.3.4]
gras, ésser - *v.*	qwa [§ 2.2.7], saḥ
groc *adj.*	awraɣ [§ 2.4.3]
gros *adj.*	ameqqran, azuwar
guerra *n.*	ccarr, amenɣi (lluita)
habitació *n.*	axxam
haver-hi *v.*	[§ 2.3.2]
haver-n'hi prou *v.*	qedd, kfa
hi *pron./adv.*	[§ 2.2.5]
història *n.*	tḥajit (conte)
hivern *n.*	tkerza
hola!	ahlal!, selamu ɛalikum!, ahlan!, salam!
home *n.*	argaz
hora *n.*	tsaɛt
hospital *n.*	spital
i *conj.*	d, i (amb insistència), uka (consecutiva)
idea *n.*	axemmim
intel·ligent *adj.*	bab n tiɣit, faṭen
ja *adv.*	zeg ɛad

jaqueta *n.* čikita
jo *pron.* necc [§ 2.2.5]
joc *n.* urar
jove *adj.* ameẓyan
jugar *v.* irar
juliol *n.* yulyuz, char sbaεa [§ 2.4.4]
junts *adv.* marra
juny *n.* yunyu, char setta [§ 2.4.4]
lavabo *n.* abduz, bit-lma (vàter)
llarg *adj.* azegral
llavors *adv.* lxeddenni, lkenni
llegir *v.* γer
lleig *adj.* aεffan
llengua *n.* ils (de la boca) | awal (idioma)
llet *n.* aγi, aceffay
lletra *n.* lḥarf
lleuger, fer-se / ésser - *v.* fsus [§ 2.2.7]
llevar-se *v.* kkar
llibre *n.* lketab
lligar *v.* qqen
llit *n.* alektu, tassut
lloc *n.* amkan
llum *n.* tfawt
lluna *n.* yur
lluna, llum de - *n.* taziri
lluny, ésser - *v.* $gg^{w}ej$ [§ 2.2.7]
mà *n.* fus
mai *adv.* aεemmers
maig *n.* mayu, char xemsa [§ 2.4.4]
mainada *n.* tarwa
malalt, posar-se / estar - *v.* hlek [§ 2.2.7]
malament, estar - *v.* qbeḥ
mar *n.* lebḥar, ill

març *n.*	mars, char tlata [§ 2.4.4]
mare *n.*	yemma [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
marit *n.*	argaz
marró *adj.*	aqahwi (color cafè) [§ 2.4.3]
massa *adv.*	aṭṭas
massa *adj./pron.*	aṭṭas
matar *v.*	neγ
mateix *pron.*	iman, ixef, nnit
matí *n.*	ṣbaḥ
menjar *n.*	macca
menjar *v.*	ecc
mentida *n.*	ixarriqen
mentre *conj.*	maḥend
menys *adj./pron./adv.*	dlus, cway | [§ 2.3.4] (comparatiu)
mercat *n.*	ssuq
mes *n.*	char, ayur
més *adj./pron./adv.*	ktar | [§ 2.3.4] (comparatiu)
mestra *n.*	lmuɛallima
mestre *n.*	lmuɛallim
metge *n.*	aḍbib
meu *adj./pron.*	inu, -i [§ 2.2.5]
mig *adj.*	azgen
mig, al - *adv./prep.*	ammas n
millor *adv.*	xir
millor, ésser - *v.*	if [§ 2.3.4]
minut *n.*	tminut
mirar *v.*	xẓer, xemmam (observar)
mitjà *adj.*	awesḍi
molt *adv.*	aṭṭas
molt *adj./pron.*	aṭṭas
moltó *n.*	ikerri
moment *n.*	tazehzit
món *n.*	dduniyt

morir *v.*	mmet
mort *n.*	amettin (individu) | lmuwt (oposat a vida)
mosca *n.*	izi
mosquit *n.*	tiziyt
muller *n.*	tamγart
muntanya *n.*	adrar
música *n.*	musiqa
nas *n.*	inzar
navegar *v.*	ṣfar dey lebḥar
necessitar *v.*	xeṣṣ, ḥdaj
necessitat *n.*	lḥajet
nedar *v.*	fteḥ
negre *adj.*	aberkan [§ 2.4.3]
néixer *v.*	merni, xelleq
nen *n.*	aḥermuc, aḥenjir, afreḥ
nena *n.*	taḥermuct, taḥenjirt, tafreḥt
netejar *v.*	mseḥ
ni *conj.*	war
ningú *pron.*	ḥad, ca
nit *n.*	llilet
nit, de - *adv.*	s llilet
no *adv.*	lla (sol) | war (frase) | wir (amb imperatiu) ulid (sense verb)
noi *n.*	aḥram
noia *n.*	taḥramt
nom *n.*	isem
només *adv.*	sḥafi
nosaltres *pron.*	neccin [§ 2.2.5]
nostre *adj./pron.*	nneγ, -neγ [§ 2.2.5]
nou *num.*	tẓa, tsaεa [§ 2.2.6]
nou *adj.*	jjedid
novembre *n.*	nuwambir, char ḥitεac [§ 2.4.4]

o *conj.*	niγ
oblidar *v.*	ttu
obrir *v.*	rzem
ocell *n.*	ajḍiḍ
octubre *n.*	ktuber, char εacra [§ 2.4.4]
ofensa *n.*	ajnad
omplir-se / ésser ple *v.*	ccar [§ 2.2.7]
on *adv.*	mani
on? *adv.*	mani?
on?, d' - *adv.*	manis?
oncle *n.*	xali (matern) | εzizi, εammi (patern) [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
opinió *n.*	array
ordenar *v.*	aεdel (posar en ordre)
orella *n.*	amejjun
ou *n.*	tamellalt
pa *n.*	aγrum
pagar *v.*	xelleṣ
país *n.*	tamurt
pantalons *n.*	sserwel
panxa *n.*	aεeddis
papallona *n.*	taḥrijat
paper *n.*	lkiγed
paraula *n.*	awal
pare *n.*	baba [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
parlar *v.*	siwel
part *n.*	tacγert
partença *n.*	tikli
passar *v.*	ekk
patata *n.*	baṭaṭa
pedra *n.*	aẓru
pegar *v.*	uwet
peix *n.*	aslem

pel·lícula *n.*	asaru
pensar *v.*	fekker (representar-se) | xemmam (reflexionar)
per què?	minxef?
per a què?	minγer?
per *prep.*	zeg (medi, origen) | deg (lloc, equivalència) | xef (causa) | aked (contigüitat)
per a *prep.*	i
perdó!	smaḥ-ayi!
perdre *v.*	uddar
però *conj.*	maca, saεa
perquè *conj.*	minzey
persona *n.*	benadem
pesant, fer-se / ésser - *v.*	dqel [§ 2.2.7]
pesant *adj.*	annezzaw
petit *adj.*	ameẓyan
petit, fer-se / ésser - *v.*	mẓi [§ 2.2.7]
peu *n.*	ḍar
pilota *n.*	tcama, takurt
pintar *v.*	jiyyer (parets)
pis *n.*	tγurfet
piscina *n.*	ṣṣarij
pit *n.*	idmaren | abbuc (sina)
plaça *n.*	ssuq (del mercat)
plat *n.*	ṭebsil
platja *n.*	lmarsa
ple, ésser - *v.*	ccar [§ 2.2. 7]
plorar *v.*	ru
ploure *v.*	uwet unẓar
pluja *n.*	anẓar
poble *n.*	ddecar (vilatge)
pobre *adj.*	dderiwec (sense propietats)
poc *adj./pron./adv.*	dlus, cway
poc a poc, a - *adv.*	cway cway

poder *n.*	tzemmer
poder *v.*	zmer
poema *n.*	awal n izran
poeta *v.*	izri
pollastre *n.*	yaẓiḍ
por *n.*	tiwdi
por, tenir - *v.*	gg^{w}ed
porc *n.*	ilef
porta *n.*	tag^{w}urt
portar *v.*	ksi (transportar) | awi
posar *v.*	sers
potser *adv.*	attaγ
preguntar *v.*	seqsa
presentar *v.*	ḥḍar
prim *adj.*	azdad
prim, ésser - *v.*	zded [§ 2.2.7]
primavera *n.*	tafsut, rbiɛ
primer *num.*	amezwar [§ 2.2.6]
produir *v.*	err
professor *n.*	aselmad
prop, a - *prep.*	ṭṭarf n
prop, ésser a - *v.*	aḍes [§ 2.2.7]
proper *adj.*	aqrib
prou *adv.*	xerrebi
provar *v.*	qelleb
pujar *v.*	ali
punt *n.*	tanqiṭ
quadrat *adj.*	arebbaɛ
quan *conj.*	melexmi, ami (amb el perfectiu)
quan? *adv.*	melmi?
quant? *adj./pron./adv.*	macḥal?
quatre *num.*	kuẓ, ɛacra [§ 2.2.6]
que *pron.*	i, n [§ 2.3.3]

que *conj.*	ma (marca de pregunta) [§ 2.3.3]
què *pron.*	i (relatiu amb preposició) [§ 2.3.3]
què? *pron.*	min? [§ 2.3.3]
quedar-se *v.*	qqim
qui *pron.*	wenni [§ 2.3.3]
qui? *pron.*	wi? [§ 2.3.3]
quin? *adj.*	man? [§ 2.3.3]
quin? *pron.*	manwen? [§ 2.3.3]
raó *n.*	lḥaqq (encert) | laεqel (capacitat)
rata *n.*	taγerdayt
rebre *v.*	ṭṭef
recordar *v.*	fekker
rentar *v.*	sired
res *pron.*	walu, ca, war...
resar *v.*	zall
respecte *n.*	lweqqar
respondre *v.*	err, wajeb
ric *adj.*	ttajer, amerkanti
riure *v.*	dḥek
rodó *adj.*	aḥnennay
sa, posar-se / estar - *v.*	ṣeḥḥ [§ 2.2.7]
sabata *n.*	aherkus
saber *v.*	ssen
sabó *n.*	ṣṣabun
sal *n.*	tamellaḥt
salat *adj.*	amellaḥ
salat, fer-se / ésser - *v.*	mleḥ
segon *num.*	wis sin [§ 2.2.6]
segona *num.*	tis snat [§ 2.2.6]
segons *conj.*	amen
segons *prep.*	xef [§ 2.2.8]
seguida, de - *adv.*	s tazzela
seguir *v.*	ḍfar

segur *adv.*	s tidett
semblar *v.*	cebbeh (aparença) | γir (opinió)
sèmola *n.*	zembu
sempre *adv.*	lebda
sense *prep.*	bra
sentir *v.*	sel (oïda) | axa (experimentar)
senyor *n.*	sidi
senyora *n.*	lalla (vg. *germana gran*)
servir *v.*	ḥla (ésser útil)
set *n.*	fad
set *num.*	sa, sbaɛa [§ 2.2.6]
setembre *n.*	cutambir, char tsaɛa [§ 2.4.4]
setmana *n.*	simana
seu *adj./pron.*	nnes, -s (d'ell, d'ella) | nsen, -sen (*llur*, d'ells) | nsent, -sent (*llur*, d'elles)
seure *v.*	qqim
si *conj.*	mili (suposició) | mala (condició) | ma (interrogativa indirecta) [§ 2.3.3]
sí *adv.*	waxxa, wah, ih
si-us-plau!	ṣḥit!, ɛafak!, mala texsed!
sis *num.*	sḍis, setta [§ 2.2.6]
sobre, a - *adv./prep.*	s nnej
sol *n.*	tfuyt
sol *adj.*	waḥed
solter *adj.*	aɛezri
somniar *v.*	urja
sopar *v.*	munsu
sopar *n.*	amensi
sortir *v.*	ffeγ
sostre *n.*	tazeqqa
sota, a - *adv./prep.*	s wadday
sou *n.*	lijaret
succeir *v.*	mser

sucre *n.*	ssekk^{w}ar
superar *v.*	if (ésser millor) | ajer (ésser més gran) [§ 2.3.4]
tal, en - *pron.*	flan
tallar *v.*	qess
també *adv.*	aɛwed, ula
tampoc *adv.*	ula
tan *adv.*	[§ 2.3.4]
tancar *v.*	qqen
tant *adj./pron./adv.*	anect, qedda waqedda (nombre)
tant com *adv.*	anect [§ 2.3.4]
tant! *adj./pron./adv.*	kada wakada
tard, fer-se / ésser - *v.*	ruḥ elḥal
tarda *n.*	aɛci
tardor *n.*	lxerif
taula *n.*	ṭabla
te *n.*	atay
telèfon *n.*	tlifu
temps *n.*	zzeman (cronològic) | lḥal (meteorològic)
tenir *v.*	γar (posseir) | dag (sentir) [§ 2.3.2]
terra *n.*	tamurt (sòl) | kal (matèria)
teu *adj./pron.*	nnem, -m (posseïdor femení) | nnek, -k (posseïdor masculí) [§ 2.2.5]
teulada *n.*	tazeqqa
tia *n.*	xalti (materna) | ɛamti (paterna) [§ 2.2.3 i 2.4.2]
tocar *v.*	ḥada
tornar *v.*	err (alguna cosa) | dwel (a un lloc)
tot *pron.*	marra
tot *adj./pron.*	qaɛ
treballador *n.*	axeddam
treballar *v.*	xdem
tren *n.*	macina
trencar *v.*	rreẓ

tres *num.* krạḍ, tlata [§ 2.2.6]
treure *v.* kkes, ayem, jbed
triar *v.* xḍar
trist, estar - *v.* γiyer | ḥzen [§ 2.2.7]
trobar *v.* af
tu *pron.* cem (femení) | cek (masculí) [§ 2.2.5]
tutor *n.* awkil (en general)
ull *n.* tiṭṭ
últim *adj.* aneggaru [§ 2.2.6]
un *art./num.* ijj, ijjen [§ 2.2.6]
una *art./num.* ijt, ijten [§ 2.2.6]
ungla *n.* iccar
vaca *n.* tafunast
vacances *n.* lɛwacar
vaixell *n.* aγaṛṛabu
vegada *n.* twala
vell *adj.* awessar (persona), ameqqran (gran)
vell, ésser - *v.* usser (persona) [§ 2.2.7]
vendre *v.* zenz
venir *v.* as-ed, ruḥ-ed
vent *n.* aḍu, aṣemmiḍ
verd *adj.* azegza (vg. *blau*) [§ 2.4.3]
verdura *n.* lxuḍart
vergonya *n.* asedḥi, leḥya
veritat *n.* tidett
vermell *adj.* azegg^{w}aγ [§ 2.4.3]
vespre *n.* tameddit
vestir *v.* sireḍ
vestit *n.* arruḍ (roba)
vet aquí *adv.* aqqa [§ 2.2.4]
veure *v.* xem, ẓer
vi *n.* ccarab, binu

vida *n.*	tudart
viure *v.*	dder (ésser viu) | zdeγ (habitar)
volar *v.*	ḍew
voler *v.*	xes
vosaltres *pron.*	kennimt (femení) | kenniw (masculí) [§ 2.2.5]
vostre *adj./pron.*	nkemt, -kemt (posseïdor femení) | nwem, nkum, -wem, -kum (posseïdor masculí) [§ 2.2.5]
vuit *num.*	tam, tmeniya [§ 2.2.6]
xai *n.*	izmar, aḥuli
ximple *adj.*	abuhali
xocolata *n.*	čukulati
zero *num.*	amya [§ 2.2.6]

4.2. VOCABULARI BERBER - CATALÀ

-a	aquest (posició de 1a persona) [§ 2.2.4]
abbuc	pit (sina)
abduz	lavabo (vàter)
aberkan	negre [§ 2.4.3]
abuhali	ximple
abrid	camí, carretera
aceffay	llet
abriγu	abric
acḍiḥ	ball
acemlal	blanc [§ 2.4.3]
acraḍ	contracte
acuwaf	cabells
ad yili	és possible
adef	entrar
adrar	muntanya
aḍbib	metge
aḍer	fer-se, ésser baix [§ 2.2.7]
aḍes	acostar-se, ésser a prop [§ 2.2.7]
aḍu	vent
af	trobar
afreḥ	nen
afusi	dret (de mà dreta)
aγaṛṛabu	vaixell
aγembub	cara
aγennij	cançó
aγi	llet
aγil	braç
aγmis	diari
aγrum	pa
aherkus	sabata
ahlal!	hola!

ahlan!	hola!
aḥel	cansar-se
aḥenjir	nen
aḥermuc	nen
aḥnennay	rodó
aḥram	noi
aḥuli	xai
ajḍiḍ	ocell
ajenna	cel
ajer	superar (ésser més gran) [§ 2.3.4]
ajnad	ofensa
aked	amb (companyia, relació) | contra | per (contigüitat)
akid-	→ aked
aksum	carn
alektu	llit
ali	pujar
Allah ikeṭṭar xir-ek!	gràcies!
am	com [§ 2.3.4]
aman	aigua
amecli	dinar
ameddukkel	amic
ameḥdar	alumne
amejjun	orella
ameknaw	com [§ 2.3.4]
amellaḥ	salat
amellal	blanc (vg. *acemlal*)
amen	creure
amen	segons (conj.)
amenγi	guerra (lluita)
amenni	així (anafòric) [§ 2.2.4]
amensi	sopar

amenzu	fill gran
ameqqran	gran, gros, vell (gran)
amerkanti	ric
amettin	mort (individu)
amezwar	primer [§ 2.2.6]
ameẓyan	jove, petit
amɣar	cap (que mana)
ami	quan (amb el perfectiu)
amkan	lloc
ammas	al mig
ammen	així (anafòric) [§ 2.2.4]
ammu	així [§ 2.2.4]
amya	així [§ 2.2.4]
amya	zero [§ 2.2.6]
amεaz	força
anebdu	estiu
anect	tant, tant com, com [§ 2.3.4]
aneggaru	fi
aneggaru	últim [§ 2.2.6]
anewji	convidat
annezzaw	pesant
anẓar	pluja
aqahwi	marró (color cafè) [§ 2.4.3]
aqemmum	boca
aqnenni	conill
aqqa	vet aquí [§ 2.2.4]
aqqa!	compte!
aqqa-k dinni!	adéu!
aqrib	proper
aqrin	company (col·lega)
aquḍaḍ	baix, curt
aqzin	gos
arebbaε	quadrat

arellina	abans
aren	farina
argaz	home | marit
ari	escriure
ariyaq	esmorzar
array	opinió
arrimet	cos
arruḍ	vestit (roba)
as-ed	venir
asafag	avió
asaru	pel·lícula
asedḥi	vergonya
asegg^{w}as	any
aselmad	professor
aslem	peix
ass	dia
ass-a	avui
aṣebḥan	bo | bonic
aṣemmaḍ	fred
aṣemmiḍ	vent
atay	te
attaγ	potser
aṭṭas	massa | molt
awal	llengua (idioma) | paraula
awal n izran	poema
aweḍ	arribar
awesḍi	mitjà
awessar	vell (persona)
awi	portar, endur-se
awkil	tutor (en general)
awren	enllà | darrere [§ 2.2.4]
awraγ	groc [§ 2.4.3]

awren	dellà [§ 2.2.4]
awrud	ençà [§ 2.2.4]
axa	sentir (experimentar)
axeddam	treballador
axemmim	idea
axxam	habitació
axxam n temessi	cuina (habitació)
ay	ésser (és... que)
aya	això (posició de 1a persona) [§ 2.2.4]
aydi	gos
ayem	treure
ayenni	allò (anafòric) [§ 2.2.4]
ayin	això (posició de 2a persona) | allò (posició de 3a persona) [§ 2.2.4]
aytma	germans [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
ayur	mes
azdad	prim
azegg^{w}aγ	vermell [§ 2.4.3]
azegral	alt | llarg
azegza	blau | verd [§ 2.4.3]
azellif	cap (testa)
azelmaḍ	esquerre
azgen	mig
azuwar	gros
azzaylet	animal
azzel	córrer
aẓli	bellesa
aẓru	pedra
aεci	tarda
aεdel	ordenar (posar en ordre)
aεeddis	panxa
aεemmers	mai
aεezri	solter

aεffan	dolent, lleig
aεjeb	agradar
aεmeḍ	aguantar
aεna	ésser (identitat) [§ 2.3.2]
aεreḍ	convidar
aεrur	esquena
aεuwel	decidir
aεwed	contar, explicar
aεwed	també
aεwen	ajudar
bab n tiγit	intel·ligent
baba	pare [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
barra, s -	a fora
baṭaṭa	patata
baw	fava
bda	començar
bedd	aturar-se, quedar-se dret
beddel	canviar (bescanviar)
benadem	persona
besselama!	adéu!
binu	vi
bit-lma	lavabo (vàter)
bra	sense
ca	algun | alguna cosa | ningú | res | cap (pron.)
ca ijjen	algú
ccar	omplir-se, ésser ple [§ 2.2.7]
ccarab	vi
ccarr	guerra
cceγel	feina
cḍeḥ	ballar
cebbeh	semblar
cek	tu (masculí) [§ 2.2.5]
cem	tu (femení) [§ 2.2.5]

char	mes
char ḥitɛac	novembre [§ 2.4.4]
char rbaɛa	abril [§ 2.4.4]
char sbaɛa	juliol [§ 2.4.4]
char setta	juny [§ 2.4.4]
char tlata	març [§ 2.4.4]
char tmeniya	agost [§ 2.4.4]
char tnayn	febrer [§ 2.4.4]
char tnaɛac	desembre [§ 2.4.4]
char tsaɛa	setembre [§ 2.4.4]
char waḥit	gener [§ 2.4.4]
char xemsa	maig [§ 2.4.4]
char ɛacra	octubre [§ 2.4.4]
cutambir	setembre [§ 2.4.4]
cway	menys | poc
cway cway	a poc a poc
čikita	jaqueta
čukulati	xocolata
d	ésser (copulatiu) [§ 2.3.2]
d	i
da	aquí (posició de 1a persona) [§ 2.2.4]
dag-	tenir (sentir) [§ 2.3.2] → deg
dat, s-	al costat | davant
daxel, s -	a dins
day-	tenir (sentir) [§ 2.3.2] → deg
ddecar	poble (vilatge) | barri
dder	viure
dderiwec	pobre (sense propietats)
dduniyt	món
deffer, γer -	darrere
deg	a | en, dins | per (equivalència; lloc)
deγya	aviat
dey	→ deg

dḥek	riure
diha	allà baix [§ 2.2.4]
din	allà (posició de 3a persona) | aquí (posició de 2a persona) [§ 2.2.4]
dinni	allà (anafòric)
dlus	menys | poc
dqel	fer-se, ésser pesant [§ 2.2.7]
dujambir	desembre [§ 2.4.4]
dwel	fer-se (esdevenir) | tornar (a un lloc)
ḍaḍ	dits (mà)
ḍar	cama | peu
ḍer	baixar
ḍew	volar
ḍfar	seguir
ḍleq	posar-se dret, estar dret (recte) [§ 2.2.7]
ecc	menjar
egg	fer | ésser [§ 2.3.2]
ejj	deixar
ekk	passar
ermayyu	armari, calaixera
erqem	dibuixar
err	canviar, convertir, transformar | produir | respondre | tornar (alguna cosa)
fad	set (ganes de beure)
falda	faldilla
faṭen	intel·ligent
febrayer	febrer [§ 2.4.4]
fekker	pensar (representar-se), recordar
ferḥ	estar, posar-se content [§ 2.2.7]
ffeγ	sortir
fhem	entendre
flan	en tal (pron.)
fsi	deslligar

fsus	ésser, fer-se lleuger [§ 2.2.7]
fteḥ	nedar
fud	genoll
fus	mà
fus afusi	mà dreta
fus azelmaḍ	mà esquerra
gg^{w}ed	tenir por
gg^{w}ej	allunyar-se, ésser lluny [§ 2.2.7]
γar-	tenir (posseir) [§ 2.3.2] → γer
γar-k!	compte!
γasar	fins
γennej	cantar
γer	a, cap a | a casa de | en
γer	estudiar | llegir
γir	semblar (opinió)
γiyer	entristir-se | estar trist [§ 2.2.7]
γla	encarir-se, ésser car [§ 2.2.7]
γuct	agost [§ 2.4.4]
hlek	estar, posar-se malalt [§ 2.2.7]
hwa	baixar
ḥad	algú | ningú
ḥada	tocar
ḥarq	cremar (consumir-se)
ḥart	atrapar
ḥdaj	necessitar
ḥḍar	presentar
ḥenna	àvia [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
ḥla	servir (ésser útil)
ḥma	escalfar-se, ésser calent [§ 2.2.7]
ḥseb	comptar
ḥzen	entristir-se, estar trist
-i	meu [§ 2.2.5]

i	a | per a
i	i (conjunció, amb insistència)
i	que, què (pronom relatiu) [§ 2.3.3]
ibril	abril [§ 2.4.4]
iccar	ungla
idmaren	pit
iḍennaḍ	ahir
if	superar (ésser millor) [§ 2.3.4]
ih	sí
ijj	un [§ 2.2.6]
ijjen	un [§ 2.2.6]
ijt	una [§ 2.2.6]
ijten	una [§ 2.2.6]
ikerri	moltó
ilef	porc
ili	ésser [§ 2.3.2]
ill	mar
ils	llengua (de la boca)
iman	mateix
-in	aquell (posició de 3a persona) | aquest (posició de 2a persona) [§ 2.2.4]
ini	dir
inu	meu [§ 2.2.5]
inzar	nas
irar	jugar
isem	nom
iseqsa xaf-ek lxir!	gràcies!
itri	estrella
ixarriqen	mentida
ixef	mateix
izi	mosca
izmar	xai
izri	poeta

iẓiḍ	endolcir-se, ésser dolç [§ 2.2.7]
jar	entre
jbed	treure
jhed	ésser, fer-se fort [§ 2.2.7]
jiyyer	pintar (parets)
jjeddi	avi [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
jjedid	nou (no vell)
jjehed	força (n.)
jjemεa	divendres [§ 2.4.4]
-k	teu (posseïdor masculí) [§ 2.2.5]
kada wakada	tant!
kal	terra (matèria)
kemmel	acabar (completar)
-kemt	vostre (posseïdor femení) [§ 2.2.5]
kennimt	vosaltres (femení) [§ 2.2.5]
kenniw	vosaltres (masculí) [§ 2.2.5]
kfa	haver-n'hi prou
kid-	→ aked
kkar	llevar-se
kkes	treure
kkes arruḍ	despullar-se
kraḍ	tres [§ 2.2.6]
ksi	portar (transportar)
ktar	més
ktuber	octubre [§ 2.4.4]
kul	cada
-kum	vostre (posseïdor masculí) [§ 2.2.5]
kuẓ	quatre [§ 2.2.6]
labas	bé
laγa	cridar (algú)
lalla	germana gran [§ 2.4.2] | senyora
laẓ	gana
laεqel	raó (capacitat)

lbarrani	estranger
lebda	sempre
lebḥar	mar
lehriq	dolor
leḥmu	calor
leḥsab	compte
leḥya	vergonya
lemlak	casament
lerbaɛ	dimecres [§ 2.4.4]
lesnin	edat
lexmis	dijous [§ 2.4.4]
lextu	ara
lfurjet	festa
lḥajet	cosa | necessitat
lḥal	temps (meteorològic)
lḥaqq	raó (encert) | dret (justícia)
lḥarf	lletra
lḥed	diumenge [§ 2.4.4]
lḥemmam	bany
lḥumet	barri
lijaret	sou
ljedud	avis [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
lkas	got
lkenni	llavors
lketab	llibre
lkiɣed	paper
lkursi	cadira
lla	no
llilet	nit
llilet, s -	de nit
lmarsa	platja
lmed	aprendre

lmeftaḥ	clau (d'obrir)
lmus	ganivet
lmuwt	mort (oposat a vida)
lmuεallim	mestre
lmuεallima	mestra
lqahwa	cafè
luxa	ara
lweqqar	respecte
lxeddenni	llavors
lxedmet	feina
lxerif	fruita
lxerif	tardor
lxir	bé
lxuḍart	verdura
lεwacar	vacances
-m	teu (posseïdor femení) [§ 2.2.5]
ma	que (marca de pregunta), si (interrogativa indirecta)
maca	però
macca	menjar
macḥal?	quant?
macina	tren
maḥend	mentre
mala	si (condicional)
mala texsed!	si-us-plau!
mammek?	com?
mammek tellid?	com estàs?
man?	quin? [§ 2.3.3]
manect?	com?
mani	on | alguna banda
mani?	on?
manis?	d'on?
manwen?	quin? [§ 2.3.3]

marra	tot | junts
mars	març [§ 2.4.4]
matta cek cway?	com estàs?
mayu	maig [§ 2.4.4]
melexmi	quan
melmi?	quan?
menkul	cada
menkul ha	cadascú
menkul ijjen	cada un
merni	néixer
mγer	fer-se, ésser gran [§ 2.2.7]
midden	gent
miγis	bonic
mili	si (suposició)
min	què | el que [§ 2.3.3]
min?	què? [§ 2.3.3]
minγer?	per a què?
minxef?	per què?
minzey	perquè
mixef, x -	mentre
miẓiḍ	dolç
mleḥ	fer-se, ésser salat
mlek	casar-se
mliḥ	bé
mmet	morir
mmi	fill [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
mraw	deu [§ 2.2.6]
msaqqem	bé
mseḥ	netejar, esborrar
mser	succeir
muc	gat
muclu	dinar
munsu	sopar

musiqa	música
mẓi	fer-se, ésser petit [§ 2.2.7]
n	de
n	que, què (pronom relatiu) [§ 2.3.3]
ndeh	conduir
necc	jo [§ 2.2.5]
neccin	nosaltres [§ 2.2.5]
netta	ell [§ 2.2.5]
nettat	ella [§ 2.2.5]
-neγ	nostre [§ 2.2.5]
neγ	matar
nhar	dia
nhar-a	avui
niγ	o
nitenti	elles [§ 2.2.5]
nitni	ells [§ 2.2.5]
nkemt	vostre (posseïdor femení) [§ 2.2.5]
nkum	vostre (posseïdor masculí) [§ 2.2.5]
nneγ	nostre [§ 2.2.5]
nnej, γer -	a dalt
nnej, s -	a dalt, a sobre
nnek	teu (posseïdor masculí) [§ 2.2.5]
nnem	teu (posseïdor femení) [§ 2.2.5]
nnes	seu (d'ell, d'ella) [§ 2.2.5]
-nni	aquell (anafòric) [§ 2.2.4]
-nniḍen	l'altre, un altre
nnit	mateix
nqeṣ	faltar
nsen	seu (llur, d'ells) [§ 2.2.5]
nsent	seu (llur, d'elles) [§ 2.2.5]
nuwambir	novembre [§ 2.4.4]
nwem	vostre (posseïdor masculí) [§ 2.2.5]
qaṭifa	catifa

qaɛ	tot | completament | gens
qbeḥ	fer-se, ésser dolent, estar malament
qbel	abans de, abans que
qḍa	acabar
qedd	haver-n’hi prou
qedda waqedda	tant (nombre)
qelleb	provar
qess	tallar
qqed	cremar (fer una cremada)
qqen	lligar
qqen	tancar
qqim	estar-se | quedar-se | seure
qṣeḥḥ	fer-se, ésser dur [§ 2.2.7]
quḍeḍ	escurçar-se, ésser curt [§ 2.2.7]
qwa	engreixar-se, ésser gras [§ 2.2.7]
raja	esperar
rbaɛa	quatre (vg. *kuẓ*) [§ 2.2.6]
rbeḥ	enriquir-se
rbiɛ	primavera
rni	continuar
rreẓ	trencar
rriḥ	aire
ru	plorar
ruḥ	anar, anar-se’n
ruḥ-ed	venir
ruḥ elḥal	fer-se, ésser tard
rzem	obrir
rzu	buscar
ṛṛuz	arròs
-s	seu (d’ell, d’ella) [§ 2.2.5]
s	amb (instrument)
sa	d’aquí, per aquí (posició de 1a persona) [§ 2.2.4]

sa	set (num.) [§ 2.2.6]
saḥ	aconseguir | engreixar-se, ésser gras [§ 2.2.7]
salam!	hola!
saɛa	però
sbaɛa	set (num. vg. *sa*) [§ 2.2.6]
sbedd	aturar
sḍis	sis [§ 2.2.6]
sefhem	explicar (informar)
seγ	comprar
seksu	cuscús
sel	sentir (oïda)
selamu ɛalikum!	hola!
selmed	ensenyar (instruir)
semmus	cinc [§ 2.2.6]
-sen	seu (llur, d'ells) [§ 2.2.5]
senen	cuinar
senni	d'aquí, per aquí (anafòric) [§ 2.2.4]
-sent	seu (llur, d'elles) [§ 2.2.5]
seqsa	preguntar
sers	deixar, posar
setta	sis (vg. *sḍis*) [§ 2.2.6]
sew	beure
sexwa	buidar
sfarz	explicar (aclarir)
sgenfa	curar
sḥafi	només
sḥes	escoltar
sidi	senyor
siha	d'allà baix, per allà baix [§ 2.2.4]
sili reḥsab	fer cas
simana	setmana
sin	d'allà, per allà (posició de 3a persona) | d'aquí, per aquí (posició de 2a persona) [§ 2.2.4]

sin	dos [§ 2.2.6]
sini	cinema
sired	rentar
sireḍ	vestir
siwel	parlar
sken	ensenyar (mostrar)
smaḥ-ayi!	perdó!
snat	dues [§ 2.2.6]
spital	hospital
sɣer	ensenyar (instruir els nens)
sɣuy	cridar (xisclar)
ssabt	dissabte [§ 2.4.4]
ssaɛd	felicitat
ssehid	calor (forta)
ssejert	arbre
ssekkʷar	sucre
ssen	conèixer | saber
sserwel	pantalons
ssuq	mercat | plaça
sulles	fer-se fosc
sya	d'aquí, per aquí (posició de 1a persona) [§ 2.2.4]
ṣbaḥ	matí
ṣbaḥ lxir!	bon dia!
ṣbeḥ	fer-se, ésser bo, bonic, maco, estar bé [§ 2.2.7]
ṣeḥḥ	fer-se, ésser fort | posar-se, estar sa [§ 2.2.7]
ṣfa	fer-se, ésser clar
ṣfar dey lebḥar	navegar
ṣḥit!	si us plau!
ṣmeḍ	fer fred
ṣṣabun	sabó
ṣṣarij	piscina

tablust	brusa
tabratt	carta
tacγert	part
taddart	casa
taflewt	fusta
tafruḥt	nena
tafsut	primavera
tafunast	vaca
tag^{w}urt	porta
taγenjayt umesmir	forquilla
taγenjayt	cullera
taγerdayt	rata
taγruṭ	espatlla
taḥenjirt	nena
taḥermuct	nena
taḥramt	noia
taḥrijat	papallona
tajebniyt	formatge
takeḍṭuft	formiga
takniyet	cognom
takurt	pilota
tam	vuit [§ 2.2.6]
tameddit	vespre
tamellaḥt	sal
tamellalt	ou
tamenzut	filla gran [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
tameṭṭut	dona
tamezgida	escola
tamγart	dona | muller [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
tamurt	país | terra (sòl)
tandint	ciutat
tannuwart	flor
tanqiṭ	punt

tanya	altre cop
tanyart	front
tarremant uεeddis	estómac
tarrawt	família
tarwa	fills | mainada [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
tassut	llit
tawriqt	bitllet
taxna	cul
tayri	amor
tazehzit	moment
tazeqqa	sostre, teulada
tazerbiyt	catifa
taziri	llum de lluna
tazzela, s -	seguida
tburjett	finestra
tcama	pilota
tensid dey lxir!	bona nit!
teqqimed dey lxir!	adéu!
tfawt	llum
tfuyt	sol (astre)
tγurfet	pis
tḥajit	conte
tḥant	botiga
tidett	veritat
tidett, s -	de debò, segur
tifawin xaf-ek!	bon dia!
tifednet	dit (gros del peu)
tiγerγart	cuina (llar)
tikli	partença
timegga	fet
timessi	foc
tisi	fons
tis snat	segona [§ 2.2.6]

tiṭṭ	ull
tiwdi	por
tiwecca	demà
tiziyt	mosquit
tkermin, s -	darrere | dintre
tkerza	hivern
tlata	tres (vg. *kraḍ*) [§ 2.2.6] | dimarts [§ 2.4.4]
tlifu	telèfon
tmeγra	casament
tmeniya	vuit (vg. *tam*) [§ 2.2.6]
tmenyat	diners
tminut	minut
tnayn	dos (vg. *sin*) [§ 2.2.6] | dilluns [§ 2.4.4]
tsa	fetge
tsaεa	nou (vg. *tẓa*) [§ 2.2.6]
tsaεt	hora
ttajer	ric
tter	demanar
ttu	oblidar
ttwaxes	ésser estimat
tudart	vida
tumiymunt	felicitat
twala	vegada
tyaẓiḍṭ	gallina
tzemmer	poder
tẓa	nou (num.) [§ 2.2.6]
ṭabla	taula
ṭebsil	plat
ṭeriḥt	deures
ṭṭarf n	a prop
ṭṭef	agafar | rebre
ṭṭelam	foscor

ṭṭelam, mers -	fer-se fosc
ṭṭes	dormir
ṭṭubis	autobús
ṭunubin	cotxe
uddar	perdre
udem	cara
udlus, s -	almenys
ugur	caminar | anar, anar-se'n
uka	i (consecutiva)
ul	cor
ula	també | tampoc
ula d ijjen	cap ni un
ulid	no (sense verb)
ultma	germana [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
uma	germà [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
urar	casament (festa) | joc
urja	somniar
usser	envellir | ser vell [§ 2.2.7]
uwc	donar
uwet	pegar
uwet unẓar	ploure
uzzal	ferro
uɛra	alt
wa	aquest (posició de 1a persona) [§ 2.2.4]
wadday, γer -	a baix
wadday, s -	a baix, a sota
wah	sí
waḥed	sol
wajeb	respondre
walu	res
wami, zeg -	després de, després que
wani	aquest (posició de 1a persona) [§ 2.2.4]
wanta	aguantar

war	no | ni
wass, s -	de dia
waxxa	sí
waxxa!	d'acord!
-wem	vostre (posseïdor masculí) [§ 2.2.5]
wenni	aquell (anafòric) | el (article) [§ 2.2.4] | qui [§ 2.3.3]
wenniḍen	l'altre
wi?	qui? [§ 2.3.3]
win	aquell (posició de 1a persona) | aquest (posició de 1a persona) [§ 2.2.4]
wir	no (amb imperatiu)
wis sin	segon (numeral) [§ 2.2.6]
x	→ xef
xaf-	→ xef
xali	oncle (matern) [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
xalti	tia (materna) [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
xaṭṭar	fins
xdem	treballar
xḍar	triar
xef	a, en, sobre | per (causa) | segons
xelleq	néixer
xelleṣ	pagar
xem	veure
xemmam	mirar, observar | pensar, reflexionar
xemsa	cinc (vg. *semmus*) [§ 2.2.6]
xerrebi	prou
xes	estimar | voler
xeṣṣ	caldre, necessitar
xir	millor
xiyeḍ	cosir
xwa	buidar-se
xẓer	mirar

yaẓiḍ	gall, pollastre
yelli	filla [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
yemma	mare [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
yennayer	gener [§ 2.4.4]
yessma	germanes [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
yis	cavall
yulyuz	juliol [§ 2.4.4]
yunyu	juny [§ 2.4.4]
yur	lluna
zall	resar
zay	→ s, zeg
zded	aprimar-se | ser prim [§ 2.2.7]
zdeγ	viure, habitar
zeg	→ s
zeg	des de
zeg	per (medi, origen)
zeg ɛad	ja
zembu	sèmola
zenz	vendre
zey	→ s, zeg
zik	aviat (d'hora)
zmer	poder
zuγar	conduir (aconduir)
zzeman	temps (cronològic)
zzenqet	carrer
ẓer	veure
ẓilen	bé
ẓilen	bo (moralment)
ɛacra	deu (vg. *mraw*) [§ 2.2.6]
ɛad	encara
ɛafak!	si us plau!
ɛam	any (expressions numèriques)
ɛammi	oncle (patern) [§ 2.2.3 i § 2.4.2]

ɛamti	tia (paterna) [§ 2.2.3 i § 2.4.2]
ɛzizi	germà gran [§ 2.4.2], oncle (patern) [§ 2.2.3 i § 2.4.2]

5. BIBLIOGRAFIA

BASSET, ANDRÉ (1952): *La langue berbère*. Londres / Nova York / Toronto: Oxford University Press.

CADI, KADDOUR (1987): *Système verbal rifain. Forme et sens*. París: SELAF.

CASTELLANOS, CARLES (1997): *El procés d'estandardització de les llengües. Estudi comparatiu i aplicació a la llengua amazigha*, 2 v. Tesi Doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

CHAKER, SALEM (1987): *Textes en linguistique berbère: introduction au domaine berbère*. París: Centre National de la Recherche Scientifique. [1a ed. 1984]

CHAKER, SALEM (1995): *Linguistique berbère. Etudes de syntaxe et de diachronie*. París/Lovaina: Peeters.

CHAKER, SALEM (1999): *Berbères aujourd'hui*. París: L'Harmattan. [1a ed. 1989]

DALLET, JEAN-MARIE (1982): *Dictionnaire kabyle - français. Parler des At Mangellat, Algérie*. París: SELAF.

DALLET, JEAN-MARIE (1985): *Dictionnaire français - kabyle. Parler des At Mangellat, Algérie*. París: SELAF.

EL MOUNTASSIR, ABDALLAH (1999): *Initiation au tachelhit, langue berbère du sud du Maroc. Ra nsawal tachelhit*. París: L'Asiathèque.

IBÁÑEZ, ESTEBAN (1944): *Diccionario español - rifeño*. Madrid: Ediciones de la Revista «Verdad y Vida».

IBÁÑEZ, ESTEBAN (1949): *Diccionario rifeño - español (etimológico)*. Madrid: Instituto de Estudios Africanos.

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1999): *Aplicació al català dels principis de transcripció de l'Associació Fonètica Internacional*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

LAOUST, EMILE (1927): "Le dialecte berbère du Rif", *Hespéris,* 7 (p. 173-208).

MAMMERI, MOULOUD (1976): *Tajeṛṛumt n tmaziɣt (Tantala taqbaylit). Grammmaire berbère (kabyle)*. París: François Maspero.

MANYER, JOSEP (1992): *Quan l'Islam truca a la porta. Per a una aproximació cultural als musulmans de Catalunya*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular / Alta Fulla.

OUAKRIM, OMAR (1995): *Fonética y fonología bereber*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

PENCHOEN, THOMAS G. (1973): *Tamazight of the Ayt Ndhir*. Los Angeles: Undena Publications.

QUITOUT, MICHEL (1997): *Grammmaire berbère (rifain, tamazight, chleuh, kabyle)*. París: L'Harmattan.

SARRIONANDIA, PEDRO (1905): *Gramática de la lengua rifeña*. Tànger: Imprenta Hispano-arábiga de la Misión Católica.

TILMATINE, MOHAMED; ABDELGHANI EL MOLGHY; CARLES CASTELLANOS i HASSAN BANHAKEIA (1998): *La llengua rifenya. Tutlayt tarifit*, 2a ed. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. [1a ed. 1995]

WAGNER, MAX L. (1936): *Restos de latinidad en el norte de África*. Coïmbra: Biblioteca da Universidade.

http://www.perso.club-internet.fr/tilit/frame.html

http://www.sil.org/ethnologue

http://www.yourdictionary.com

http://www2.arts.gla.ac.uk/IPA/ipa.html

6. APÈNDIXS

6.1. L'ALFABET FONÈTIC INTERNACIONAL

THE INTERNATIONAL PHONETIC ALPHABET (revised to 1993)

CONSONANTS (PULMONIC)

	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Glottal
Plosive	p b			t d		ʈ ɖ	c ɟ	k g	q ɢ		ʔ
Nasal	m	ɱ		n		ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
Trill	ʙ			r					ʀ		
Tap or Flap				ɾ		ɽ					
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ
Lateral fricative				ɬ ɮ							
Approximant		ʋ		ɹ		ɻ	j	ɰ			
Lateral approximant				l		ɭ	ʎ	ʟ			

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a voiced consonant. Shaded areas denote articulations judged impossible.

CONSONANTS (NON-PULMONIC)

Clicks		Voiced implosives		Ejectives	
ʘ	Bilabial	ɓ	Bilabial	ʼ	as in:
ǀ	Dental	ɗ	Dental/alveolar	pʼ	Bilabial
ǃ	(Post)alveolar	ʄ	Palatal	tʼ	Dental/alveolar
ǂ	Palatoalveolar	ɠ	Velar	kʼ	Velar
ǁ	Alveolar lateral	ʛ	Uvular	sʼ	Alveolar fricative

VOWELS

Front — Central — Back

- Close: i • y — ɨ • ʉ — ɯ • u; ɪ ʏ, ʊ
- Close-mid: e • ø — ɘ • ɵ — ɤ • o; ə
- Open-mid: ɛ • œ — ɜ • ɞ — ʌ • ɔ; æ, ɐ
- Open: a • ɶ — ɑ • ɒ

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a rounded vowel.

OTHER SYMBOLS

- ʍ Voiceless labial-velar fricative
- w Voiced labial-velar approximant
- ɥ Voiced labial-palatal approximant
- ʜ Voiceless epiglottal fricative
- ʢ Voiced epiglottal fricative
- ʡ Epiglottal plosive
- ɕ ʑ Alveolo-palatal fricatives
- ɺ Alveolar lateral flap
- ɧ Simultaneous ʃ and x

Affricates and double articulations can be represented by two symbols joined by a tie bar if necessary. k͡p t͡s

SUPRASEGMENTALS

- ˈ Primary stress
- ˌ Secondary stress ˌfoʊnəˈtɪʃən
- ː Long eː
- ˑ Half-long eˑ
- ˘ Extra-short ĕ
- . Syllable break ɹi.ækt
- | Minor (foot) group
- ‖ Major (intonation) group
- ‿ Linking (absence of a break)

TONES & WORD ACCENTS

LEVEL		CONTOUR	
e̋ or ˥	Extra high	ě or ˩˥	Rising
é ˦	High	ê ˥˩	Falling
ē ˧	Mid	e᷄ ˧˥	High rising
è ˨	Low	e᷅ ˩˨	Low rising
ȅ ˩	Extra low	e᷈ ˧˦˧	Rising-falling etc.
↓	Downstep	↗	Global rise
↑	Upstep	↘	Global fall

DIACRITICS Diacritics may be placed above a symbol with a descender, e.g. ŋ̊

◌̥	Voiceless	n̥ d̥	◌̤	Breathy voiced	b̤ a̤	◌̪	Dental	t̪ d̪
◌̬	Voiced	s̬ t̬	◌̰	Creaky voiced	b̰ a̰	◌̺	Apical	t̺ d̺
ʰ	Aspirated	tʰ dʰ	◌̼	Linguolabial	t̼ d̼	◌̻	Laminal	t̻ d̻
◌̹	More rounded	ɔ̹	ʷ	Labialized	tʷ dʷ	◌̃	Nasalized	ẽ
◌̜	Less rounded	ɔ̜	ʲ	Palatalized	tʲ dʲ	ⁿ	Nasal release	dⁿ
◌̟	Advanced	u̟	ˠ	Velarized	tˠ dˠ	ˡ	Lateral release	dˡ
◌̠	Retracted	i̠	ˤ	Pharyngealized	tˤ dˤ	◌̚	No audible release	d̚
◌̈	Centralized	ë	◌̴	Velarized or pharyngealized	ɫ			
◌̽	Mid-centralized	e̽	◌̝	Raised	e̝ (ɹ̝ = voiced alveolar fricative)			
◌̩	Syllabic	ɹ̩	◌̞	Lowered	e̞ (β̞ = voiced bilabial approximant)			
◌̯	Non-syllabic	e̯	◌̘	Advanced Tongue Root	e̘			
˞	Rhoticity	ə˞	◌̙	Retracted Tongue Root	e̙			

6.2. QUADRE DELS SONS DEL CATALÀ

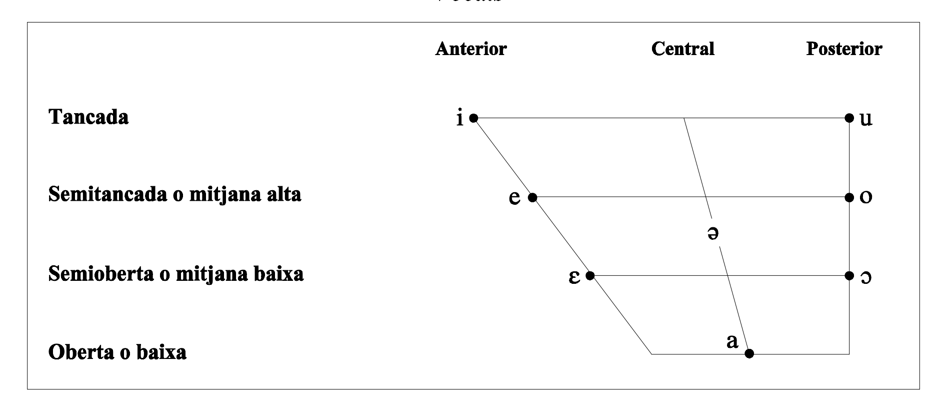
FIGURA 2

*Consonants**

	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Prepalatal	Palatal	Velar	Labiovelar
Oclusiva	p b		t d				k ɡ	
Nasal	m	ɱ		n		ɲ	ŋ	
Vibrant				r				
Bategant				ɾ				
Fricativa		f v		s z	ʃ ʒ			
Africada				t͡s d͡z	t͡ʃ d͡ʒ			
Aproximant	β		ð			j	ɣ	w
Lateral				l		ʎ		

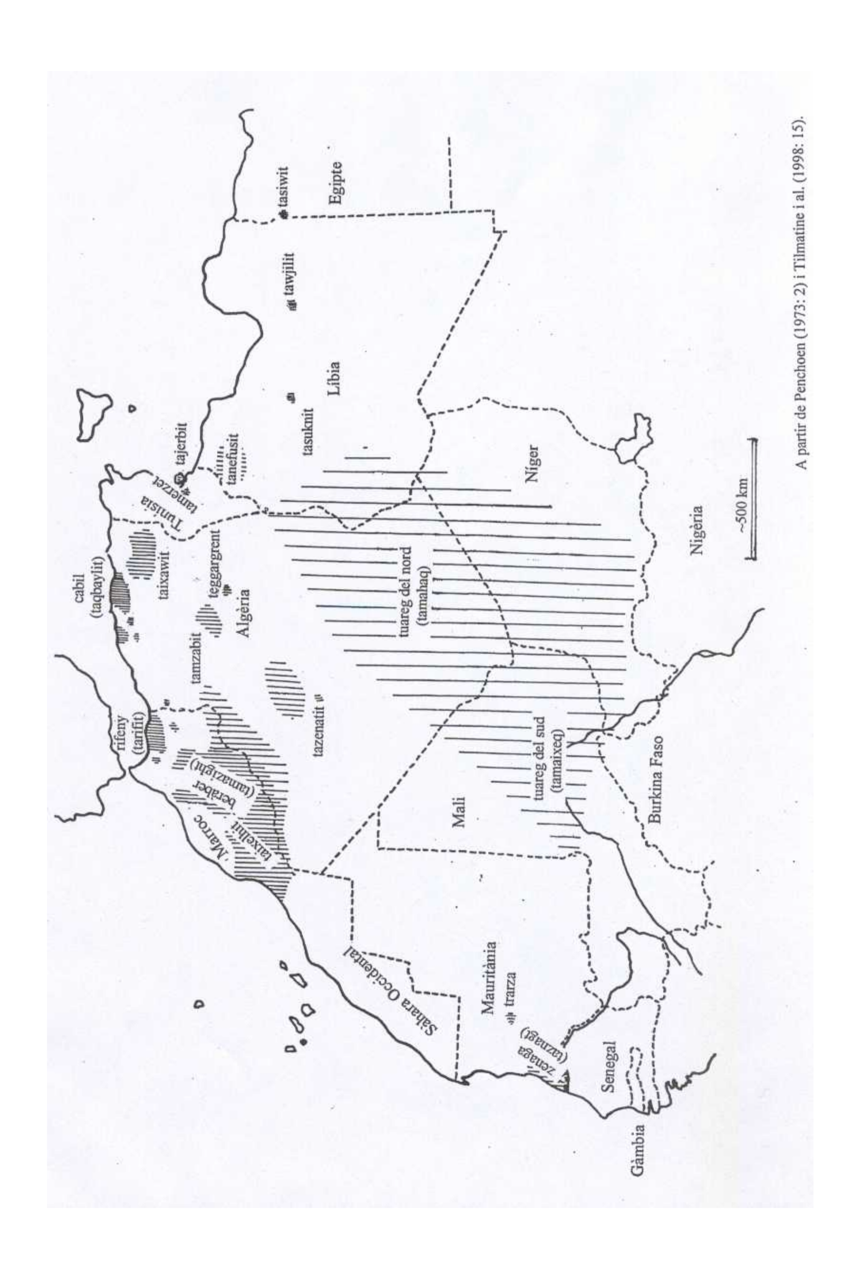
* En les caselles que contenen dos signes, el de la dreta representa la consonant sonora.

Vocals

(Institut d'Estudis Catalans, 1999)

6.3. EXTENSIÓ DE LA LLENGUA BERBER

A partir de Penchoen (1973: 2) i Tilmatine i al. (1998: 15).

ÍNDEX

ISBN 84-393-6956-5
9 788439 369561
Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar i Família